

CATÀLEG

Dels elements patrimonials relacionats amb el cicle integral de l'aigua

Pla per a la protecció, estudi i difusió del patrimoni històric vinculat a la captació i portada de l'aigua als municipis de Tarragona, La Canonja, El Catllar i Els Pallaresos.

CATÀLEG

Dels elements patrimonials relacionats amb el cicle integral de l'aigua

Pla per a la protecció, estudi i difusió del patrimoni històric vinculat a la captació i portada de l'aigua als municipis de Tarragona, La Canonja, El Catllar i Els Pallaresos.

Publicació del *Catàleg dels elements patrimonials relacionats amb el cicle de l'aigua*, en el marc del Projecte per a la protecció, estudi i difusió del patrimoni històric vinculat a la captació i portada de l'aigua de Tarragona, La Canonja, El Catllar i Els Pallaresos.

Aquest treball ha estat possible gràcies al conveni de col·laboració entre l'Empresa Municipal d'Aigües de Tarragona (EMATSA), l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC) i l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura (ETSA) de la Universitat Rovira i Virgili, signat a Tarragona el 26 de febrer de 2019.

© d'aquesta edició, EMATSA i ICAC.
© del text i les imatges, els autors, llevat que s'indiqui el contrari
© Gotes d'aigua / Designed by rawpixel.com / Freepik.

Primera edició: gener del 2021

Imatge de la coberta: Planimetria general dels elements patrimonials recollits en el Catàleg © EMATSA i ICAC.

Disseny i maquetació: AMARANTA graphics

Impressió: Impremta Virgili

ISBN: 978-84-949747-7-9

DL: T 275-2021

Catàleg dels elements patrimonials relacionats amb el cicle de l'aigua, per Anna Ferré, Josep Maria Macias i Josep Maria Toldrà, es distribueix sota una llicència de Creative Commons Reconeixement-CompartirIgual 4.0 Internacional.

Índex

Presentació	3
--------------------	----------

Pla estratègic	5
-----------------------	----------

Metodologia

Criteris generals	8
-------------------	---

Criteris de valoració patrimonial	10
-----------------------------------	----

Fitxa tipus	14
-------------	----

Catàleg d'elements patrimonials

Plànol general dels elements	17
------------------------------	----

Relació de fitxes per municipi	19
--------------------------------	----

Relació de fitxes per tipologia	20
---------------------------------	----

Index general de fitxes	21
-------------------------	----

Aqüeductes i sistemes d'abastament	24
------------------------------------	----

Conduccions i trams	44
---------------------	----

Dipòsits i cisternes	68
----------------------	----

Fonts i abeuradors	92
--------------------	----

Pous	148
------	-----

Molins, sínies i altres estructures	174
-------------------------------------	-----

Torres i respiralls	198
---------------------	-----

Bibliografia	206
---------------------	------------

CATÀLEG

Dels elements patrimonials relacionats amb el cicle integral de l'aigua

PRESENTACIÓ

Sense aigua no hi ha absolutament res. Però el nostre actual nivell de confort i benestar fa que normalitzem allò que, durant la major part de la nostra història, no ha estat ni freqüent ni fàcil d'obtenir. I això comporta que, en el dia a dia, no valorem com correspon el que és una fita cabdal en l'establiment del nostre nivell de qualitat de vida i de la nostra salut. En la societat de la immediatesa i del creixement econòmic continu, sovint oblidem allò que és el més fonamental per a la nostra existència col·lectiva o supervivència individual. L'aigua és vida.

La percepció que tenim sobre la disponibilitat immediata de l'aigua és un clar exemple d'aquest oblit i desinterès. És una manca de preocupació que reflecteix tot allò que hem aconseguit com a societat, però que no fa justícia al paper històric que ha tingut l'obtenció d'aigua en el nostre passat. I això es deu fonamentalment a la nostra desconexença. La vida, el menjar i la salut depenen de l'aigua, i, en els darrers temps, el lleure i determinades activitats econòmiques també. Aquest bé tan poc valorat per nosaltres, i que sovint malgastem, ha estat en altres temps de la nostra història, o fins i tot actualment en altres societats contemporànies, or líquid. A més, tot fa pensar que, en un futur pròxim, la disponibilitat de l'aigua serà, si res no canvia, una preocupació creixent. Les respostes o solucions per resoldre la seva mancança definiran el nostre benestar i el nivell de competitivitat entre les diferents economies d'aquest món globalitzat.

Una manera d'entendre o preveure aquest futur que s'apropa és el reconeixement del valor que ha tingut l'obtenció i la gestió de l'aigua en les diferents etapes de la nostra història. I el que el nostre passat ens ensenya és que no sempre ha estat fàcil l'aprovisionament de les nostres ciutats i vil·les.

En essència, les tarragonines i els tarragonins estan molt cofois d'unes pedres que, les unes sobre les altres, han aixecat imponents monuments que desafien el temps. Són restes excepcionals, font d'orgull, i que han acabat configurant part de la nostra identitat. Aquests murs no són res més que l'esquelet d'unes societats que han pogut satisfer les seves necessitats bàsiques o de lleure, però el seu testimoni, tret de l'aqüeducte de les Ferreres (o Pont del Diable), no fa justícia als esforços que això ha representat.

Sovint s'ha explicat que la badia natural de l'actual Tarragona, el seu emplaçament geoestratègic i el turó costaner que arriba als 80 metres sobre el nivell del mar van ser les condicions favorables que van aconsellar als romans l'elecció d'aquest indret per fer-hi un campament militar. No es valora prou l'existència i el valor d'un extens llac subterrani, possiblement alimentat per la conca hidrogràfica del Gaià, com a factor propiciatori fonamental. Sense aquest recurs hídric no s'haurien instal·lat aquí els antics ibers, els romans no haurien establert el seu campament i, sobretot, no s'hauria pogut obtenir l'aiguada del port militar.

Pla per a la protecció, estudi i difusió del patrimoni històric vinculat a la captació i portada de l'aigua als municipis de **Tarragona, La Canonja, El Catllar i Els Pallaresos.**

A partir d'aquest moment la nostra història ens reflecteix les dificultats d'obtenir aigua d'una manera estable. En els primers segles de la ciutat romana o durant les etapes visigodes, medieval i moderna, la ciutat va sobreviure gràcies a pous i cisternes. En canvi, la gran capital imperial de la *prouincia Hispania Citerior* i la Tarragona emergent que neix a partir de la segona meitat del segle XVIII lluita per extreure l'aigua dels rius Francolí i Gaià i dur-la fins a la ciutat. Finalment, el nostre desenvolupament tecnològic ens permet fer el mateix que havien fet els antics romans: anar a cercar aigua d'un riu llunyà per abastir la ciutat i el territori. Així doncs, l'esforç que devia representar obtenir aigua del riu Gaià en el segle I dC es pot comparar al que va significar el minitransvasament del riu Ebre a finals dels anys vuitanta del segle passat.

El Conveni marc de col·laboració signat el 26 de febrer de l'any 2019 per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, la Universitat Rovira i Virgili i l'Empresa Municipal Mixta d'Aigües de Tarragona SA (EMATSA) representa la creació d'un espai de treball conjunt entre tres institucions compromeses en la recerca, la preservació i la difusió d'un patrimoni històric comú en relació amb el subministrament d'aigua a la ciutat de Tarragona i una part del seu territori. Per primer cop, aquestes tres institucions van fixar uns objectius amb la voluntat de difondre i preservar el llegat que ha deixat la gestió de l'aigua, com una manera de destacar el paper que la satisfacció d'aquesta necessitat primària ha tingut en el nostre esdevenir i amb la ferma voluntat de projectar aquest passat dins de les estratègies de socialització cultural. No les mou tan sols un anhel historicista, de documentació d'una tasca d'enginyeria, de coneixements geològics aplicats, de gestió d'equips i de resolució de dificultats de tota mena. Darrere de tot plegat hi ha un interès subjacent en revalorar el paper històric de la gestió de l'aigua en la constitució de la nostra societat i el nostre territori.

No es valora el que no es coneix i, com s'ha comentat a l'inici, actualment sembla que la societat doni per fet que obrint una aixeta n'hagi de sortir aigua, desconeixent que darrere d'aquest fet tan simple hi ha anys i segles de treballs i estudis sobre aqüífers, rescloses, desnivells, pressions... És un món apassionant d'esforços i aprenentatges que cal donar a conèixer perquè, com a societat, prenguem consciència de la dificultat de subministrament de l'aigua de boca, l'aigua de reg, l'aigua per a les activitats lúdiques, etc.

Aquell mateix dia indicat, es va signar un primer conveni específic de col·laboració amb la voluntat de redactar un Pla estratègic inicial per a la protecció, l'estudi i la difusió del patrimoni històric vinculat a la captació i la portada de l'aigua als municipis de Tarragona, la Canonja, el Catllar i els Pallaresos. El text introdueix els resultats d'aquesta primera tasca, tot i que la major part dels esforços s'han destinat a la creació d'un catàleg dels principals elements patrimonials relacionats amb el cicle integral de l'aigua, fent un especial èmfasi en aquelles antigues evidències que formen part del nostre patrimoni històric. Sense aquesta base de coneixement no serà factible la definició i posada en marxa d'estratègies futures d'actuació.

Josep M. Macias (ICAC) i Josep M. Toldrà (ETSA-URV)

PLA ESTRATÈGIC

Cal advertir el lector que aquestes propostes esdevenen un esbós o una primera estratègia de socialització i disseminació d'una realitat històrica que actualment se'ns presenta de manera dispersa i difusa. Els esforços que s'han esmerçat per aconseguir aigua constitueixen avui un patrimoni humà que passa desapercebut en el nostre relat col·lectiu i que es troba constituït per una sèrie d'elements que podem incloure en el patrimoni arquitectònic, més altres que encara són equipaments o serveis actualment vinculats al subministrament de l'aigua.

Aquesta variabilitat de realitats fa que els plantejaments que exposem a continuació no defineixin únicament un document de treball per valorar, i adaptable a les circumstàncies i les voluntats de cada moment, sinó també una relació de casos d'estudi o de difusió amb una consideració patrimonial que pot variar amb el temps. És obvi que el patrimoni romà gaudeix d'un tractament especial en el nostre entorn, però si es vol fer un relat diacrònic que arribi fins als nostres dies cal atendre també les evidències d'època medieval, moderna o contemporània.

Per tot això, una tria futura de les actuacions de dinamització no ha de cenyir-se exclusivament als aspectes temporals, i, en conseqüència, l'establiment de les prioritats d'actuació també pot obeeir a altres criteris igualment significatius.

- La rellevància patrimonial o històrica de cadascun dels elements en el seu context temporal.
- L'emplaçament urbà o territorial del cas d'estudi a partir de la proximitat amb altres espais ja consolidats dins de l'oferta cultural o turística. Aquest aspecte determina la seva potencialitat museogràfica.
- La rellevància històrica o funcional de cada element en relació amb el desenvolupament de la xarxa de subministrament de l'aigua.
- La possibilitat d'establir col·laboracions institucionals amb altres agents patrimonials que custodiïn elements vinculats a l'aigua o en siguin propietaris; en aquest cas, la col·laboració amb els ajuntaments implicats en aquest conveni. Respecte a la ciutat de Tarragona, és necessària la relació amb el Museu d'Història municipal i, puntualment, amb l'Arquebisbat, com a entitat propietària de determinats elements.

En funció d'aquestes circumstàncies, proposem tot seguit una sèrie d'actuacions que es poden desenvolupar temporalment de manera concatenada, paral·lela o, simplement, en fases esglaonades. Òbviament, la promoció i l'execució d'aquests objectius no són competència exclusiva d'EMATSA, si bé des d'aquesta institució, o a partir del Conveni marc que ha propiciat aquest conveni específic, poden definir-se i perioditzar-se una sèrie d'iniciatives que, amb el temps, portaran a terme la materialització d'un relat de l'aigua.

1. Participació/promoció en **projectes de caràcter patrimonial** associats a actuacions de dignificació, restauració, excavació o revaloració dels elements arqueològics vinculats al proveïment d'aigua de l'antiga ciutat de Tàrraco.

• **Els aqüeductes romans a Tarragona ciutat.** Les restes de specus vinculats als dos principals aqüeductes de la ciutat són escasses però ben significatives, i, malauradament, no es troben en les degudes condicions de preservació o de senyalització. Això fa que no siguin prou presents en l'imaginari històric de la ciutat. Les restes del camí de l'Àngel (C004) es troben en unes condicions impròpies d'una ciutat que vol ser referent com a nucli històric i turístic, com també un tram final a l'entorn de Sant Pere i Sant Pau. Les conservades al Camp de Mart (C005) o en l'actual accés al Passeig Arqueològic (C008) ofereixen la possibilitat d'implementar el discurs de l'aigua en les visites al centre històric de la ciutat. Les actuacions a desenvolupar a C005 i C008 són mínimes, i es tracta d'indrets urbans molt transitats i pròxims al centre d'acollida de la gran maqueta de Tàrraco i a la Volta del Pallol, on està previst desenvolupar el projecte Porta Tàrraco.

La ciutat ofereix, excepcionalment, la possibilitat de visitar dos segments d'aqüeducte excavats a la muntanya. Per una banda, el tram que connecta C005 i C006 i, per l'altra, el cuniculus de la ciutat (A003). Malauradament, són intervencions que demanen una gran inversió i plantegen dificultats de museïtzació i de seguretat.

• **Les cisternes de Tàrraco i Tarragona.** Ofereixen un discurs alternatiu, ja que reflecteixen diversos períodes històrics de carestia i la necessitat de recollir aigua de pluja. Algunes d'aquestes cisternes no tenen possibilitats de museïtzació (D003, D006), però n'hi ha una (D004) que es troba actualment integrada en la visita al Museu Diocesà i unes altres pròximament ampliaran l'oferta patrimonial del Museu Bíblic Tarraconense (D011). Hi ha la possibilitat d'ampliar aquest discurs històric amb altres vestigis arqueològics menors documentats als jardins de la Diputació, al Fòrum municipal de la ciutat o a l'actual seu del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya a Tarragona.

• **El Camí de l'Aigua.** La conducció romana que neix al riu Gaià, al municipi del Pont d'Armentera, és avui objecte d'estudi arqueològic mitjançant el projecte «**Els aqüeductes romans de Tàrraco**», conduït per l'ICAC, el qual cerca conèixer amb precisió l'itinerari de la conducció romana i, de retruc, està documentant la mina de l'Arquebisbe (A005), traçada en el segle XVIII aprofitant en part l'estudi topogràfic de la canalització romana. Ambdues realitats esdevenen obres d'enginyeria civil que representen diferents moments històrics i que, discontinuament, sorgeixen a la superfície connectant amb el paisatge rural: camins, marges, respiralls. És una oportunitat per contrastar el coneixement tècnic de dues èpoques diferents i el millor exemple per mostrar la conjunció entre el patrimoni històric i el natural.

• Aquest Patrimoni es troba a l'abast de la ciutadania mitjançant caminades populars i rutes de senderisme, si bé es proposa, en les rutes de senderisme preexistents, intensificar la museïtzació d'espais naturals d'interès on conflueixen els aqüeductes romà i modern. En aquest sentit, les intervencions arqueològiques s'estan intensificant al municipi dels Pallaresos, on conflueixen interessos de relat social, turístic i docent.

2. Actuacions de **difusió museogràfica i ciutadana** mitjançant suports diversos ubicats in situ. Aquesta intervenció no consisteix exclusivament en una senyalització o emplaonatge, sinó que es poden establir punts de consulta —p. ex., codis QR— dels continguts disponibles a la xarxa. Ha de ser una senyalització homogènia, que indiqui tots els elements històrics vinculats a la portada de l'aigua, incloent-hi els diferents períodes històrics, interrelacionada amb els continguts disponibles a la xarxa, i ha de formar part d'un itinerari propi i paral·lel als recorreguts de visita o de senderisme ja existents.

• En el cas de la **ciutat de Tarragona**, es proposa l'edició de mapes de carrers o fullets amb informació tematitzada sobre el relat de l'aigua que inclogui tots els elements visitables de la ciutat, sense distinció cronològica. Aquesta actuació, sincronitzada amb el contingut en xarxa i amb el Museu d'Història, es pot aplicar a les restes arqueològiques, els dipòsits, les fonts històriques, etc.

• En el cas del territori, el **Camí de l'Aigua** és la realitat més coneguda, i defineix una ruta entre la ciutat de Tarragona i Puigpelat (PRC-159). Es proposa la instal·lació d'una senyalització específica en aquells espais que siguin d'alt interès. Cal valorar l'ampliació de l'itinerari esmentat a partir de les recents actuacions arqueològiques, que permeten resseguir les restes arqueològiques de l'aqüeducte romà fins al Pont d'Armentera.

• Caldria aprofitar l'espai de l'**Anella Verda**, dins del qual es troba l'aqüeducte de les Ferreres, per introduir continguts pedagògics vinculats a la portada de l'aigua, així com valorar possibles actuacions similars en el cas de la mina de l'Arquebisbe.

3. Actuacions de documentació topogràfica i aplicació dels sistemes de captura massiva de dades: fotogrametria, documentació en escàner làser i reconstruccions digitals del terreny. Els resultats d'aquestes actuacions poden tenir aplicació científica i museogràfica.

• Documentació fotogràfica i fotogramètrica d'elements arquitectònics conservats en superfície: sistemes d'aqüeductes i conduccions, dipòsits, fonts, etc..

• Documentació en escàner làser i creació de models digitals del terreny en aquells elements d'accés i comprensió complexa. Són una sèrie d'actuacions que es poden desenvolupar en els traçats soterrats de les conduccions o en algunes de les cisternes de fàcil accés de la ciutat. Aquesta documentació és fonamental per a la creació de models tridimensionals pedagògics i d'aplicació museogràfica..

4. Desenvolupament d'actuacions de difusió estable i actualitzada dels continguts relacionats amb el subministrament i la gestió de l'aigua la Xarxa.

• Per una banda es planteja la creació d'un **catàleg en xarxa dels elements d'interès patrimonial** relacionats amb el subministrament de l'aigua a Tarragona, a partir de la tasca ara efectuada. Aquest catàleg podria ser la base d'una exposició virtual permanent dels elements patrimonials, d'accés lliure a Internet i també consultable en els espais museogràfics propis. Cal preveure actuacions d'actualització de continguts i d'implementació de material visual de suport.

- Establir **canals de col·laboració** o promoció amb altres iniciatives per tal d'interactuar amb la informació ja disponible a la xarxa com a resultat d'iniciatives preexistents. Per exemple:
 - **Camins del Tarragonès** (Consell Comarcal del Tarragonès).
 - Activitats del Grup Excursionista del Camp de Tarragona (**GECT**).
 - Usuaris **particulars** de Tinet.
 - **Wikilock**.
 - Aplicacions de geocerca o similars (per exemple, **La Font del Llorito**).
 - Webs de patrimoni fluvial, com la de les **Terres del Gaià**.
 - Creació d'una col·lecció, d'accés lliure a través de la xarxa, de models tridimensionals o de reconstrucció digital del terreny, o bé del seu entorn urbanístic, que estiguin relacionats amb el patrimoni de l'aigua. Es proposa hostatjar aquesta col·lecció a la plataforma internacional Sketchfab, considerada actualment l'espai de referència de visualització de models tridimensionals vinculats, entre altres camps, al patrimoni històric i arquitectònic. L'ICAC ja utilitza aquesta plataforma per difondre la seva col·lecció de patrimoni en 3D (accessible des del web de l'Institut).
- 5.** Actuacions d'assessorament en el marc del Festival Tarraco Viva o bé a les instal·lacions d'EMATSA.
- Actuacions de difusió en format tradicional: conferències, visites o itineraris guiats, etc.
 - Suport a la creació de punts d'interpretació en espais d'alt interès ciutadà i patrimonial. Per exemple, es planteja actualment un petit centre d'interpretació de la mina de l'Arquebisbe a les actuals instal·lacions d'EMATSA.
 - Suport en la creació de tallers per a infants, centrats en les tècniques constructives o en la física de l'aigua. Per exemple:
 - Construcció d'una maqueta a escala de l'aqüeducte de les Ferreres sobre la base de fitxes (carreus) i motlles (cintres de fusta) per a la seva recomposició.
 - Construcció d'una maqueta de mines o punts d'extracció de terres o respiralls.

METODOLOGIA

Criteris generals

L'elaboració d'aquest catàleg, tot i haver estat un procés llarg i divers, es pot sintetitzar en tres fases. En un inici, ha estat necessari establir un estat de la qüestió sobre quina documentació (sobretot bibliogràfica) es podia recopilar en relació amb el món de l'aigua al territori estudiat; i alhora ha calgut determinar i llistar tots els recursos disponibles que poguessin ser d'ajuda per a la recopilació de la informació imprescindible. En segon lloc, s'ha organitzat i processat la informació obtinguda per, finalment, i com a tercera fase, apuntar una valoració patrimonial dels elements, amb l'objectiu de construir una base sòlida per a un posterior pla estratègic de difusió i divulgació d'aquest patrimoni. Cal esmentar que, com tota investigació, la consecució de les diferents fases no ha estat estrictament lineal, ja que al llarg del procés s'ha hagut d'anar endavant i enrere per redefinir i ampliar elements o incloure nou material.

A. Obtenció de la informació

Atès que per elaborar el catàleg no es disposava d'una llista prèvia dels elements a estudiar, el primer pas ha estat diversificar i ampliar tots els recursos i fonts d'informació disponibles amb l'objectiu de configurar un marc sobre el qual construir un primer índex del catàleg. Així doncs, s'han fet servir referències bibliogràfiques generals que ja havien fet una certa labor de catalogació anterior, com el *Catàleg patrimonial del Pla d'Ordenació Urbanística Municipal de Tarragona* (2013), la *Planimetria arqueològica de Tàrraco* (2007) o l'«Inventari Fluvial del Gaià» (encara en desenvolupament i fase de revisió). Però també d'altres de caràcter més específic relacionades amb alguns elements en particular; cal destacar, en aquest sentit, el treball de M. Aleu, en forma de manuscrits, sobre l'aigua a Tarragona (vegeu bibliografia)..

Més enllà de les referències bibliogràfiques, també s'ha recorregut a planimetries existents de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC) per localitzar possibles elements no especificats en cap dels documents consultats. Així doncs, també ha tingut una importància rellevant tota la informació i ajuda aportada per EMATSA, amb menció especial de Jordi Vallvé, Rafa Torrico, Joaquim Cuadrado, Ramon Boada i José Budí. S'han dut a terme també entrevistes i contactes amb els ajuntaments i els arxius dels diferents municipis, així com amb persones que poguessin proporcionar-nos informació valuosa. En aquest sentit, cal agrair enormement la col·laboració de Maribel Serra (AITASA), Samuel Urbano (regidor de Cultura dels Pallaresos), Maria Grau (Els Pallaresos), Miquel Orellana (La Canonja), Araceli Garcia (Arxiu Municipal de la Canonja) i Josep Zaragoza (El Catllar). Ha estat també molt important el treball intern de recerca de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura, amb Josep M. Toldrà, i de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, amb Josep M. Macias i Jordi López. I, alhora, ha estat de vital interès tot el treball de camp de localització i catalogació fotogràfica de tots aquells elements que així ho han permès.

B. Organització, gestió i processament de la informació

El collage de les diverses fonts ha permès, per suma i comparació, obtenir una àmplia llista d'elements amb possibilitat de formar part del catàleg, dels quals s'ha procedit a definir i decidir quins havien d'integrar l'índex definitiu. Així doncs, i sempre amb un objectiu de divulgació més enllà de l'interès i la importància que ja suposa la mateixa catalogació, s'ha decidit incloure en el catàleg aqüeductes i xarxes de distribució, conduccions i trams específics relacionats amb l'aigua, dipòsits i cisternes, fonts, pous, mines, molins i torres o respiralls vinculats a canalitzacions. Configuren un total de **104 elements** a estudiar. Cal especificar que no s'ha exclòs cap element en funció de la seva època, i que s'han inclòs al catàleg des d'elements romans fins a les xarxes de captació i distribució contemporànies encara en ús. S'entén així que tots aquells elements que hagin tingut en el passat o tinguin encara en el present una funció relacionada amb el subministrament de l'aigua a la ciutadania poden i han de ser considerats patrimonials..

Tota aquesta informació s'ha processat mitjançant la creació d'una base de dades general, incloent-hi la caracterització de cada element, època, tipologia, localització, referències bibliogràfiques... A partir d'aquesta base de dades, s'ha abocat tota la informació en cada una de les fitxes elaborades, amb un total de **83**. En cada una d'aquestes fitxes s'ha determinat unes valoracions d'interès patrimonial i d'estat de conservació que, en conjunt, haurien de poder determinar quins són els elements que requereixen amb caràcter més urgent una intervenció, tenint en compte també la seva capacitat de formar part d'un pla de difusió d'una escala més gran. Per completar les fitxes, s'han preparat alhora una sèrie de planimetries on es localitzen no només els elements específics, sinó també els traçats coneguts dels aqüeductes o les xarxes de subministrament.

C. Resultats finals, valoració i perspectives de futur

L'objectiu final del catàleg és, per un costat, tenir constància de quin és tot aquest patrimoni als quatre municipis de Tarragona, el Catllar, els Pallaresos i la Canonja, reunit en un mateix document que n'unifiqui el format i la disponibilitat. Es tracta d'un treball que es troba encara en fase d'ampliació, gràcies al fet que la base de dades modificable ho permet amb facilitat. Així doncs, en una segona fase ja prevista i que es durà a terme a continuació, s'afegiran al catàleg aquelles fitxes corresponents als municipis del Catllar, la Canonja i els Pallaresos que actualment ja estan llistats, localitzats i en fase d'estudi i revisió.

Es preveu també, com a part d'aquesta segona fase, la redacció d'un pla estratègic de difusió, que prendrà com a punt de partida les actuacions recomanades en alguns d'aquests elements derivades de la corresponent valoració patrimonial. Alhora, ja s'ha establert una base cartogràfica amb la geolocalització de tots els elements, amb la possibilitat futura de poder configurar un document de fàcil consulta en línia en una següent fase de desenvolupament del Pla estratègic de difusió.

Anna Ferré Boltà (ETSA-URV)

Criteris de valoració patrimonial

A. Interès patrimonial

HISTORICISTA	
Antiguitat	Època romana
	Època medieval
	Època moderna
	Època contemporània
	Segle XX
Factor corrector: importància de l'element en el context històric de l'època en què es va construir	
	Molt destacat en el seu context històric
	Destacat en el seu context històric
	A considerar dins del seu context històric
	Menor dins del seu context històric
	Irrellevant
Inclòs a la llista de la Unesco (2000)	
	Sí
	No
Rellevància històrica en la xarxa de subministrament	
	Fonamental en el subministrament d'aigua
	Infraestructura complementària
	Element auxiliar o menor
URBANISME-PLANEJAMENT	
Ubicació urbana de l'element	Associat a un espai museogràfic
	Dins de centre històric
	Dins de nucli urbà
	Perifèria de Tarragona
	Territori de Tarragona
	Inaccessible
Protecció legal	
	BCIN
	BCIL
	Algun altre tipus de catalogació o aparició en bibliografia de referència

B. Estat de conservació

ESTRUCTURA	
Estructura principal, estabilitat	No presenta cap problema. Patologies puntuals o lleus que de moment no tenen cap afectació en l'estabilitat del monument. Patologies lleus, però que per la seva extensió o evolució es pot preveure que si no s'actua acabaran provocant afectacions a l'estabilitat general de l'estructura. Problemes estructurals evidents que fan necessari planificar actuacions urgents per evitar col·lapses. Estructura amb col·lapses parcials. Estructura totalment col·lapsada.
Pervivència d'estructures originals	Estructura principal original. Estructura principal essencialment original i intacta però incompleta o amb alteracions. Estructura principal amb una barreja de parts originals i alteracions, o amb buits notoris, però on encara es pot llegir clarament la configuració general inicial. Alteracions generalitzades però encara s'hi poden identificar les parts originals, tot i que es fa difícil restituir totalment la configuració inicial. Es fa difícil identificar les parts originals de l'estructura. No sembla que pervisquin parts originals de l'estructura.
Fonamentació-subsol	No s'hi identifica cap indicatiu que indiqui problemes a la fonamentació-subsol. Tot i que no s'aprecien a l'element patologies derivades de la fonamentació-subsol, s'identifiquen al seu entorn manifestacions d'alteracions del subsol o l'orografia que podrien generar afectacions. S'aprecien patologies lleus a l'element que no comprometen la seva estabilitat però que es poden relacionar amb la fonamentació o amb alteracions del subsol o l'orografia visibles a l'entorn. L'element presenta patologies que es poden relacionar clarament amb assentaments de la fonamentació, o a l'entorn adjacent s'identifiquen manifestacions d'alteracions del subsol o l'orografia que poden desembocar a la llarga en col·lapses estructurals. L'element presenta patologies que es poden relacionar clarament amb assentaments de la fonamentació i que poden desembocar en col·lapses a curt termini, o bé a l'entorn adjacent s'identifiquen manifestacions d'alteracions del subsol o l'orografia que poden desembocar en col·lapses estructurals imminents. Col·lapses relacionats amb problemes de fonamentació-subsol.
ACABATS	
Paraments	Quasi tots els acabats originals dels elements constructius són visibles i estan en bones condicions. La major part dels acabats originals dels elements constructius són visibles i estan en condicions acceptables. Barreja de parts originals i alteracions als acabats dels elements constructius, però encara s'hi pot llegir clarament la configuració general inicial. Alteracions generalitzades als acabats dels elements constructius, però encara s'hi poden identificar les parts originals, tot i que es fa difícil restituir totalment la configuració inicial. Es fa difícil identificar els acabats originals de l'element. No sembla que pervisquin acabats originals de l'element.

FUNCIONAMENT	
Condicions d'ús	En ús o amb capacitat per desenvolupar la funció per a la qual es va construir l'element.
	Element danyat o amortitzat, però proper a les condicions necessàries per entrar en ús.
	Element amb deterioraments que impedeixen de manera evident que desenvolupi la funció per a la qual es va construir, la qual, però, és perfectament identificable.
	Alteracions i deteriorament generalitzats, però encara s'hi poden identificar les parts originals, tot i que es fa difícil entendre la seva funció original.
	Restes fragmentàries.
	Element completament disgregat.
SEGURETAT	
Manteniment	Les mesures de seguretat són adequades per efectuar-hi de manera adequada i rutinària les operacions de manteniment.
	S'hi poden fer operacions de manteniment, però planificant i aportant mesures de seguretat individuals i col·lectives específiques.
	No s'hi poden fer operacions de manteniment.
Visitants	Es pot garantir un accés de visitants a l'element atenent a les condicions d'ús i accessibilitat prescrits per la normativa vigent.
	Es pot visitar l'element des d'una certa distància o bé aportant mesures de seguretat específiques per a l'activitat.
	No es pot visitar.
ENTORN	
Activitats	Sense activitats, construccions o infraestructures properes que amenacin la integritat de l'element o en dificultin la comprensió.
	Amb activitats, construccions o infraestructures properes que no suposen una amenaça per a la seva integritat però dificulten entendre l'entorn original de l'element.
	Amb activitats, construccions o infraestructures properes que suposen una amenaça per a la integritat de l'element.
Accés	Recorregut des d'una via pública o a través d'un itinerari adequat que permet l'accés per a visites i manteniment.
	Recorregut des d'una via pública o un itinerari impracticable per a visites però que permet l'accés per a manteniment.
	Sense accés adequat per fer-hi operacions de manteniment rutinàries.

C. Recomanacions

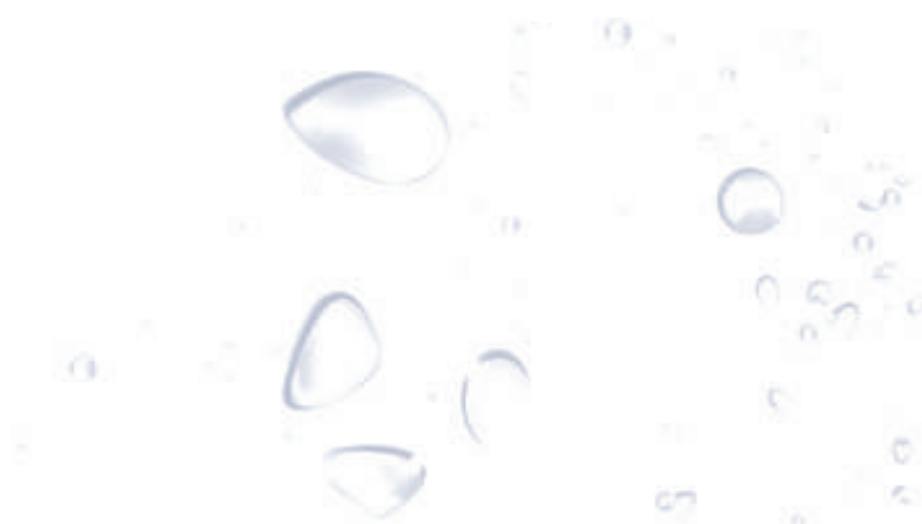
ESTRUCTURA	
E.1	Monitoratge de moviments de l'estructura.
E.2	Monitoratge d'afectacions de les activitats properes (vibracions per trànsit rodat, ferrocarrils, activitats industrials).
E.3	Estudis geotècnics per garantir l'estabilitat del subsol, especialment allà on les intervencions a l'entorn o l'orografia del terreny hagin pogut provocar canvis.
E.4	Simulacions estructurals estàtiques (pes propi, sobrecàrregues i empentes degudes a la pressió hidràulica en condicions típiques d'ús) i dinàmiques (terratrèmols, empentes hidràuliques variables, afectacions d'agents atmosfèrics tipus pluja, neu o vent).
E.5	Recollida de mostres d'elements constructius per modelitzar el seu comportament físic (per tal d'establir una caracterització pels càlculs estructurals).
E.6	Recollida de mostres d'elements constructius per modelitzar el seu comportament químic (determinar la seva reacció i evolució en relació amb els elements atmosfèrics, naturals i resultants de les activitats antròpiques, i si és el cas, la reacció respecte a les aigües pluvials o canalitzades amb les quals està en contacte).
E.7	Apuntaments o altres mesures provisionals per assegurar l'estabilitat mentre es planifiquen intervencions de reforç o consolidació estructural.
E.8	Reforços i consolidacions estructurals. Intervencions de caràcter permanent destinades a millorar l'estabilitat estructural de l'element a llarg termini.
ACABATS	
A.1	Extracció de mostres d'elements constructius per analitzar-los i, en funció de les dades obtingudes, definir els materials a usar en futures restauracions.
A.2	Aixecaments en 3D mitjançant sistemes òptics de captura massiva de dades per registrar la geometria externa dels elements amb valor patrimonial.
A.3	Neteja de paraments.
A.4	Reparació o consolidació de paraments.
SEGURETAT D'ÚS I ACCESSIBILITAT	
UA.1	Instal·lació o adaptació d'elements de seguretat i protecció per a les tasques de manteniment (línies de vida, escales d'ús restringit, punts d'accés controlat).
UA.2	Instal·lació o adaptació d'elements de seguretat i protecció per a visites (protecció de caigudes, reliscositat de paviments).
UA.3	Intervenció per assolir requisits d'accessibilitat per a manteniment.
UA.4	Intervenció per assolir requisits d'accessibilitat per a visites.
UA.5	Tancament del punt d'accés a l'element o tancament del recinte on s'ubica.
UA.6	Control a distància (videovigilància, monitoratge de temperatures, humitats, nivells d'aigua, sensors de moviment o vibracions).
SENYALITZACIÓ	
S.1	Instal·lació de senyalització per contextualitzar l'element dins del sistema de distribució d'aigua.
S.2	Instal·lació de senyalització explicativa del context històric i patrimonial de l'element.
S.3	Senyalització interactiva.
IL·LUMINACIÓ	
I.1	Instal·lació d'il·luminació d'abalisament.
I.2	Instal·lació d'il·luminació per a tasques de manteniment.
I.3	Instal·lació d'il·luminació museogràfica.

Fitxa tipus

La configuració de les fitxes corresponents a aquest catàleg patrimonial s'ha pensat tenint en compte una sèrie de criteris amb l'objectiu d'aconseguir un document àgil, amb capacitat d'adaptació i amb perspectives de creixement. Així, cada una de les fitxes no s'allarga més de dues pàgines de mida DIN A4 (llevat d'un cas en el qual ha sigut impossible condensar la informació).

Alhora, donada la naturalesa tan àmplia del catàleg, on ha calgut incloure elements de tipologies molt diferenciades, s'ha optat per un format flexible, capaç d'integrar totes les casuístiques sota un criteri d'uniformitat. S'han organitzat en un total de quatre apartats generals, on cadascun aporta una tipologia diferent d'informació o documentació. En primer lloc, una fitxa tècnica amb les dades generals, la localització i les valoracions patrimonials esquematitzades. Just a la dreta s'ha preparat un espai per incloure-hi una imatge principal de l'element (sempre que ha sigut possible), i just a sota, en format horitzontal, una cartografia amb la ubicació i la geolocalització de l'element. La següent plana correspon a un únic apartat que inclou la descripció de l'element i les referències utilitzades.

S'ha procurat idear un sistema que, a més a més de proporcionar uns criteris d'uniformitat i permetre una lectura àgil del document, tingui capacitat per créixer i desenvolupar-se, de manera que pugui incloure tots aquells elements que siguin descoberts en un futur.

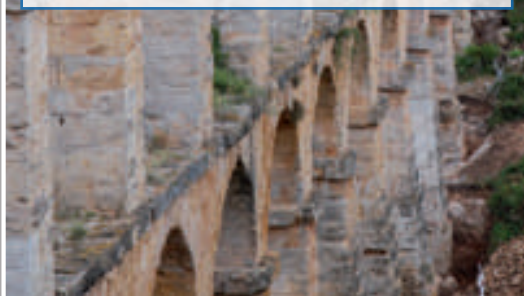

0000 NOM DE L'ELEMENT

IMATGE PRINCIPAL

[Fotografia de l'element inventariat. En la majoria dels casos s'ha optat per la realització de fotografies exclusives per a aquest catàleg, tot i que en altres elements ha sigut necessari extreure-les de referències bibliogràfiques o arxius històrics. En tots els casos s'especifica la font de la fotografia o la imatge.

En alguns casos pot donar-se la circumstància de no disposar de documentació gràfica de l'element, o bé per la seva inaccessibilitat (com ara un element que s'havia excavat però que actualment es conserva tapat) o bé per haver sigut destruït sense haver-se registrat gràficament ni fotogràficament.]

aqüeducte / conducció / dipòsit / font / molí / pou / mina / sínia / torre / respirall

romà / medieval / modern / contemporani (segons criteris històrics)

Tarragona / El Catllar / La Canonja / Els Pallaresos

direcció postal (en entorn urbà)

geolocalització

DADES GENERALS

Tipologia:

Període:

LOCALITZACIÓ

Municipi:

Adreça:

Coordenades UTM 31N:

DADES PATRIMONIALS

Protecció:

BCIN (Bé Cultural d'Interès Nacional) / BCIL (Bé Cultural d'Interès Local) / BC (Bé Cultural)

INTERÈS PATRIMONIAL

[Valoració en una escala entre 1-5]

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES

[Possibles recomanacions de conservació, restauració, o difusió.]

CARTOGRAFIA

[Planimetria amb la ubicació de l'element catalogat i, si s'escau, altres elements que hi són pròxims. La cartografia s'ha fet a partir de fotoplans de Google Earth en blanc i negre, amb els elements geolocalitzats marcats a sobre en color blau. S'ha utilitzat aquest mètode per poder representar alhora la ubicació sobre una cartografia detallada, actualitzada i de fàcil comprensió per a qualsevol públic.]

DESCRIPCIÓ

[Descripció resumida de l'element a partir de les fonts bibliogràfiques consultades, les aportacions documentals de tercers i el treball de camp realitzat específicament per a la redacció del catàleg.]

IMATGE

[Autoria, font documental o bibliogràfica de la imatge principal.]

BIBLIOGRAFIA

[Bibliografia i fonts documentals específiques de l'element.]

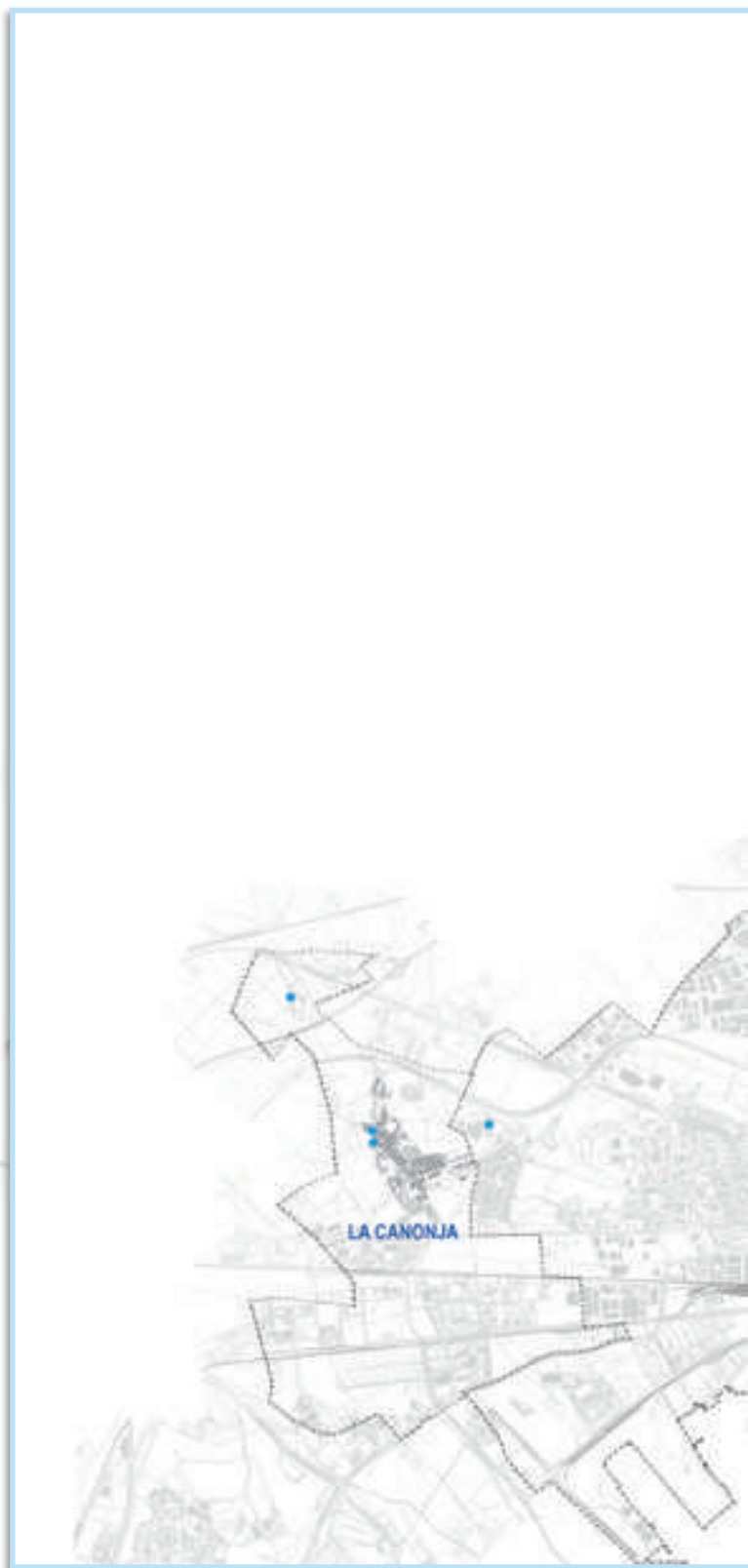

CATÀLEG

Dels elements patrimonials relacionats amb el cicle integral de l'aigua

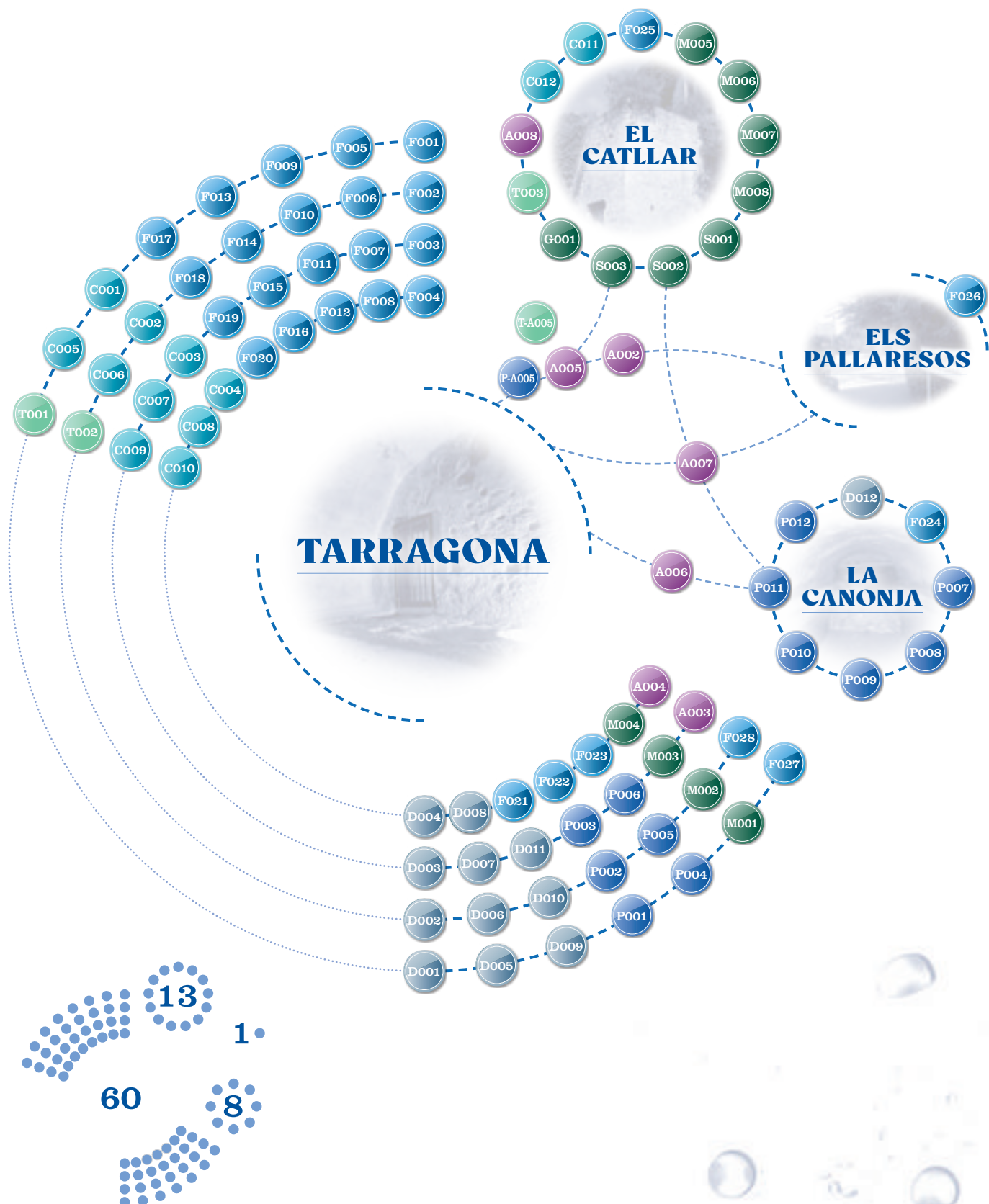
PLÀNOL GENERAL DELS ELEMENTS

1/50.00

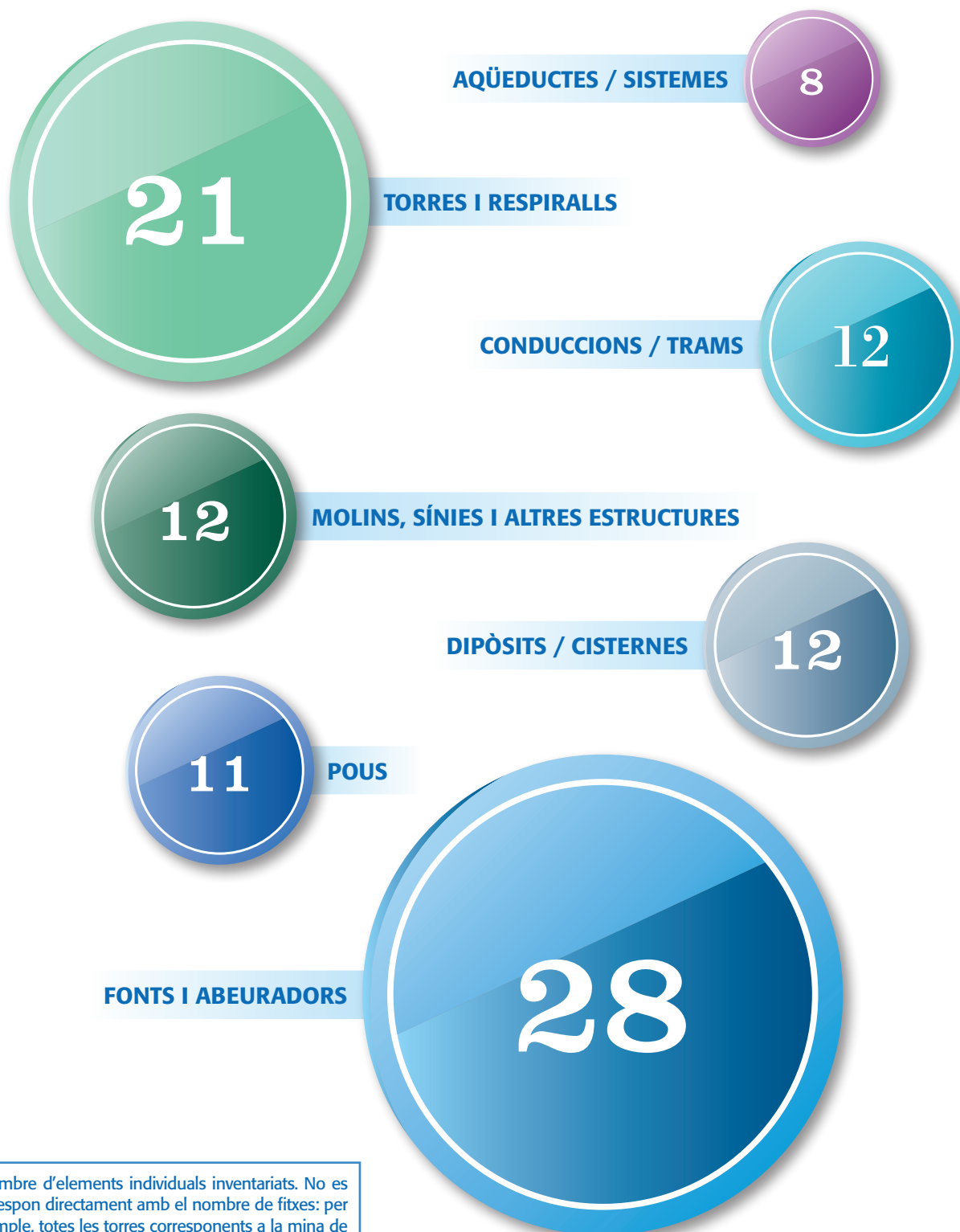

Relació de fitxes per municipi

Relació de fitxes per tipologia*

*Nombre d'elements individuals inventariats. No es correspon directament amb el nombre de fitxes: per exemple, totes les torres corresponents a la mina de l'Arquebisbe han estat incloses en una sola fitxa, però aquí s'han comptabilitzat com a elements individuals.

Índex general de fitxes

AQÜEDUCTES/SISTEMES	PÀG.
A001 AQÜEDUCTE DEL FRANCOLÍ	24
A002 AQÜEDUCTE DEL GAIÀ	28
A003 CUNICULUS DE TARRACO	32
A004 AQÜEDUCTE DEL LLORITO	34
A005 MINA DE L'ARQUEBISBE	36
A006 TRANSVASAMENT DE L'EBRE	38
A007 XARXA EMATSA	40
A008 AQÜEDUCTE DE LA CATIVERA (EL CATLLAR)	42

CONDUCCIONS / TRAMS	PÀG.
C001 PONT DEL DIABLE	44
C002 SIFÓ DE LA MUNTANYA DE L'OLIVA	46
C003 SPECUS DE L'APARCAMENT SAAVEDRA	48
C004 SPECUS DEL CAMÍ DE L'ÀNGEL	50
C005 SPECUS DEL CAMP DE MART	52
C006 SPECUS DEL CARRER DE LA CIVADERIA	54
C007 SPECUS DEL CARRER DE ROVIRA I VIRGILI	56
C008 SPECUS DEL PORTAL DEL ROSER	58
C009 REC MAJOR	60
C010 ASSUT DEL FRANCOLÍ	62
C011 RESCLOSA FORADADA (EL CATLLAR)	64
C012 SÉQUIA DE LA RESCLOSA FORADADA (EL CATLLAR)	66

DIPÒSITS	PÀG.
D001 DIPÒSIT ROMÀ DE L'OLIVA	68
D002 DIPÒSITS DE LA DIPUTACIÓ	70
D003 CISTERNA DE LA CATEDRAL	72
D004 CISTERNA DE LA CASA DELS CANONGES	74
D005 CISTERNES DE LA PLAÇA DEL REI	76
D006 CISTERNA DEL PLA DE LA SEU	78
D007 DIPÒSIT DE LLEVANT	80
D008 DIPÒSIT DE BONAVISTA	82
D009 DIPÒSITS DE L'OLIVA	84
D010 DIPÒSITS DE SANT PERE I SANT PAU	86
D011 CISTERNES DEL MUSEU BÍBLIC TARRACONENSE	88
D012 DIPÒSIT D'AIGUA DE LA CANONJA	90

FONTS I ABEURADORS

PÀG.

F001	FONT DE LA PEDRERA	92
F002	FONT DELS LLEONS	94
F003	ABEURADOR DEL CARRER DE SANT FRANCESC	96
F004	FONT ASCENDENT	98
F005	ABEURADOR DE LA TORRE DEL PRETORI	100
F006	ABEURADOR DEL PORTAL DE SANT ANTONI	102
F007	FONT D'ARMANYÀ	104
F008	FONT DE LA MITJA LLUNA	106
F009	FONT DE LA PLAÇA DE LA FONT	108
F010	ABEURADOR DE LA PLAÇA DELS INFANTS	110
F011	FONT DE LA RAMBLA NOVA	112
F012	FONT DEL PRESID	114
F013	FONT DE SANT MAGÍ	116
F014	FONT DE LA PLAÇA DEL PALLOL	118
F015	FONT DE LA PITXA (O DE LA PIXA)	120
F016	FONTS DE LA PLAÇA SANTIAGO RUSIÑOL	122
F017	FONTS DE L'OLIVA	124
F018	FONTS DE LA MEDUSA I BACUS	126
F019	FONTS DEL CEMENTIRI	128
F020	FONTS DEL PASSEIG ARQUEOLÒGIC	130
F021	FONTS DELS JARDINS DE LA RECONCILIACIÓ	132

F022	FONT DEL CARRER AUGUST	134
F023	FONT DE LES PEIXATERIES VELLES	136
F024	FONT DE LA RAVAL (LA CANONJA)	138
F025	FONT MUNICIPAL DEL CATALLAR	140
F026	FONT DE LA MINA (ELS PALLARESOS)	142
F027	FONT DE L'ARRABASSADA	144
F028	FONT DE LES MORISQUES (O DEL LLORITO)	146

POUS	PÀG.
P-A005 POU DE LA MINA DE L'ARQUEBISBE	148
P001 POU CARTANYÀ	150
P002 MINA DEL CARRER DEL VAPOR	152
P003 POU D'EN GOMAR	154
P004 POU DE LA PLAÇA DE LA FONT	156
P005 POU BORONAT	158
P006 POU FRANQUÈS DE L'HORTA GRAN	160
P007 MINA DE LES DUES HORTES (LA CANONJA)	162
P008 MINA DE LA CONCÒRDIA (LA CANONJA)	164
P009 POU DE LA BOELLA (LA CANONJA)	166
P010 MINA DE LA BASSA FONDA (LA CANONJA)	168
P011 MINA ESTRELLA (LA CANONJA)	170
P012 MINA PROTECTORA P-II (LA CANONJA)	172

MOLINS, SÍNIES I ALTRES ESTRUCTURES	PÀG.
M001 MOLÍ DE MASCARÓ	174
M002 MOLÍ DE L'HORTA	176
M003 MOLINS DEL PORT	178
M004 MOLÍ DEL PAS	180
M005 MOLÍ DE FORTUNY (EL CATLLAR)	182
M006 MOLÍ FARINER DEL CATLLAR	184
M007 FÀBRICA DE PAPER (EL CATLLAR)	186
M008 LA FARGA DEL CATLLAR	188
S001 SÍNIA DEL RULLET (EL CATLLAR)	190
S002 SÍNIA DE LA CASETA DEL SILVESTRE (EL CATLLAR)	192
S003 SÍNIA DEL CLOS BORONAT (EL CATLLAR)	194
G001 POU DE GLAÇ DEL CATLLAR	196

TORRES I RESPIRALLS	PÀG.
T-A005 TORRES DE LA MINA DE L'ARQUEBISBE	198
T001 TORRE DE LES AIGÜES	200
T002 TORRE DE L'AIGUA DEL PASSEIG TORROJA	202
T003 TORRE DE L'AGULLA (EL CATLLAR)	204

A001 **AQÜEDUCTE DEL FRANCOLÍ**

DADES GENERALS

Tipologia:	aqüeducte
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipis:	Tarragona
Adreça:	recorregut

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIN (A)
------------	-----------------

INTERÉS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

De les conduccions que porten aigua a Tàrraco en època romana, les dues més conegudes i més ben conservades són les anomenades del Gaià i del Francolí. No es coneix amb precisió la cronologia de l'aqüeducte del Francolí. En tot cas, es pot afirmar que ja havia patit una reforma arquitectònica a inicis del període flavi, tal com apunta Mesas Torronteras en el seu llibre (2015, 249).

El traçat de l'aqüeducte del Francolí transcorre majoritàriament per terrenys agrícoles, seguint les corbes de nivell del terreny, aprofitat sovint com a marge de contenció. El traçat conegut de l'aqüeducte del Francolí comença al municipi del Rourell, punt on es fa la captació d'aigua, i continua paral·lel al curs del riu Francolí a través dels municipis dels Garidells, Perafort i Tarragona. Aquesta conducció entraria a la ciutat de Tàrraco pel camí de l'Àngel (pròxim a l'actual avinguda de Catalunya) i abastiria la part baixa de la ciutat.

La conducció (de longitud indeterminada) presenta certs trams de galeria soterrada, és a dir, mina, i d'altres de galeria coberta amb volta de canó a l'aire lliure (semisoterrada). Els trams de galeria a l'aire lliure presenten tipologies diferenciades, sobretot pel que fa a la tècnica emprada per a la seva construcció, la qual s'adapta a les condicions del terreny natural. En termes generals, pot dir-se que els trams de galeria coberta estan constituïts pels següents elements: *specus* (solera i caixers) i el cobriment de volta de canó construït mitjançant el sistema d'encofrat de cintra. Tot i que en els fragments conservats i coneguts no s'aprecia, segurament, com en l'aqüeducte del Gaià, al llarg del traçat existiren un seguit de «registres» oberts a la coberta de la conducció (de secció quadrangular), que permetien l'accés a la galeria per a la seva neteja i el control del cabal d'aigua.

L'existència, per una banda, del traçat relativament conegut de la conducció del Gaià i, per l'altra, del Pont de les Ferreres va portar els historiadors a identificar ambdós elements com a pertanyents a la mateixa conducció. En el segle XVI, segons Pons d'Icart, es coneixia l'existència de dues conduccions diferents, una del Gaià i l'altra del Francolí. Però Pons d'Icart no fou llegit amb l'atenció rigorosa que es mereixia. A partir d'aquí es donà per bona la hipòtesi que el Pont del Diable pertanyia a la conducció del Gaià, hipòtesi que serà seguida per Flórez, Ponz, etc. A finals del segle XVIII, l'arquebisbe Santiyán va encomanar a l'arquitecte Juan Antonio Rovira la realització d'un estudi de l'estat de tota la conducció del Gaià per plantejar una nova posada en funcionament del traçat. El resultat de l'estudi va posar en evidència que el Pont de les Ferreres no pertanyia a aquesta conducció, la qual entrava a la ciutat a més de 70 m de cota per sobre de la coronació del pont. Amb tot, els historiadors van seguir la hipòtesi original: Albiñana, Madoz, Hernández Sanahuja, Morera, Del Arco.

El 1908 Martín Navarro va fer un seguit de prospeccions que el van dur a la conclusió que el Pont de les Ferreres portava aigua del Francolí i no del Gaià, i per demostrar-ho va fer un seguiment dels trams conservats de la conducció fins a Puigdelfí. Aquesta teoria fou recollida per Morera. Però el pes de la historiografia local era molt gran i els historiadors van tornar a la hipòtesi original (Del Arco, Navascués, Capdevila, Puig i Cadafalch). José Sánchez Real, l'any 1947, va dur a terme novament un seguit de prospeccions, el resultat de les quals va ser publicat a la premsa local (de poc abast), i en què argumentava l'existència de dues conduccions diferents, i continuava parlant de les troballes de restes a la del Francolí. Però no serà fins als anys vuitanta quan s'acceptarà aquesta realitat definitivament. Pel que fa al traçat de la conducció, en destaquen dos punts clau, com són els ponts que es van construir per salvar els desnivells dels barrancs del Torrent del Castellot i els del Diable o de les Ferreres i dels Arcs. D'aquests dos ponts, el més conegut i espectacular és l'anomenat Pont de les Ferreres o Pont del Diable, mentre que el que es coneix com a Pont del Tupino és pràcticament inèdit i de molt poca envergadura. A la zona del camí de l'Àngel i ja dins l'àrea urbana de Tarragona, diversos membres de la Reial Societat Arqueològica van engegar l'any 1980 uns treballs d'excavació que van portar a la conclusió que aquesta part de la construcció va ser aixecada en època republicana i no al segle II dC, com s'havia cregut fins aleshores.

Veure fitxa C001.

IMATGE

- Josep Mª Macias (ICAC).

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «L'aigua a Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, LL.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Col·lecció Documenta, 5. Tarragona: ICAC, 2007.
- LÓPEZ VILAR, J. (ed.). Actes del 2on Congrés Internacional d'Arqueologia i Món Antic. August i les províncies occidentals. 2000 aniversari de la mort d'August. Tarragona: Fundació Privada Mútua Catalana, Col·lecció Tarraco Biennal, vol. 2, 2015..
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

CATÀLEG

Dels elements patrimonials relacionats amb el cicle integral de l'aigua

A002 AQÜEDUCTE DEL GAIÀ

DADES GENERALS

Tipologia:	aqüeducte
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipis:	Tarragona, els Pallaresos i el Catllar
Adreça:	recorregut

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIN (A)
------------	-----------------

INTERÉS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

E.2
E.3
S.2

DESCRIPCIÓ

Aquest aqüeducte comença a uns 300 m del municipi del Pont d'Armentera. Les dues conduccions parcialment conservades que fornien d'aigua Tàrraco recullen, respectivament, les aigües dels rius Gaià i Francolí. Pel que fa a la conducció del Gaià, el seu traçat travessa els termes municipals o nuclis del Pont d'Armentera, Aiguamúrcia, Vila-rodona, Alió, Puigpelat, Bellavista (Nulles), Vallmoll, Nulles, la Secuita, el Catllar, els Pallaresos i Tarragona, compresos dins de les comarques de l'Alt Camp i el Tarragonès.

L'aqüeducte té un traçat lineal que es caracteritza per seguir una determinada corba de nivell per mantenir un pendent suau que permeti conduir l'aigua per gravetat. Es troba sovint reaprofitat com a marge de contenció. Es tracta d'una conducció de 50 km de longitud i presenta certs trams de galeria soterrada, és a dir, mina, i altres de galeria coberta amb volta de canó a l'aire lliure (semisoterrada). Els trams de galeria a l'aire lliure presenten tipologies diferenciades, sobretot pel que fa a la tècnica emprada per a la seva construcció, la qual s'adapta a les condicions del terreny natural. Al llarg del traçat de la conducció s'aprecien un seguit de «registres» oberts (de secció quadrangular) que permetien l'accés a la galeria per a la seva neteja i control del cabal d'aigua. Aquests registres no estan situats de manera regular, sinó que es distribueixen segons la complexitat del traçat; per exemple, en sectors on el pendent és més acusat, on hi ha bifurcacions o bé girs brusc, hi ha molta més alta concentració de registres que en altres trams on no es donen aquestes variables i el traçat és relativament uniforme.

L'existència, per una banda, del traçat, relativament conegut, de la conducció del Gaià, i per l'altra, del Pont de les Ferreres (o Pont del Diable, C001) va portar els historiadors a identificar ambdós elements com a pertanyents a la mateixa conducció. En el segle XVI, segons sabem per Pons d'Icart, es coneixia l'existència de dues conduccions diferents, la del Gaià i l'altra del Francolí (A001); hi havia, però, dubtes respecte a quina de les dues passava pel Pont de les Ferreres. Malauradament, l'obra de Pons d'Icart no es va llegir amb prou atenció i rigor. A partir d'aquí es donà per bona la hipòtesi que el Pont de les Ferreres pertanyia a la conducció del Gaià, i serà la que seguiran Flórez, Ponz, etc. A finals del segle XVIII, l'arquebisbe Santiyán va encomanar a l'arquitecte Juan Antonio Rovira la realització d'un estudi de l'estat de tota la conducció del Gaià per plantejar una nova posada en funcionament. El resultat de l'estudi va posar en evidència que el Pont de les Ferreres no pertanyia a aquesta conducció, la qual entrava a la ciutat a més de 70 metres de cota per sobre de la coronació del pont. Amb tot, els historiadors van seguir la hipòtesi original: Albiñana, Madoz, Hernández Sanahuja, Morera, Del Arco.

El 1908 Martín Navarro va fer un seguit de prospeccions que el van portar a la conclusió que el Pont de les Ferreres portava aigua del Francolí i no del Gaià, teoria recollida per Morera. Però el pes de la historiografia local era molt gran, i els historiadors van tornar a la hipòtesi original (Albiñana, Navascués, Capdevila, Puig i Cadafalch). José Sánchez Real, l'any 1947, va dur a terme novament un seguit de prospeccions, el resultat de les quals va ser publicat a la premsa local (de poc abast), i en què argumentava l'existència de dues conduccions diferents, i continuava parlant de les troballes de restes a la del Francolí. Però no serà fins a finals dels anys vuitanta quan s'acceptarà aquesta realitat definitivament.

Les primeres excavacions les va dur a terme als anys seixanta (1966) José Sánchez Real, arran del descobriment, durant les obres de construcció d'un xalet, de dos basaments de carreus de 2,30 x 2,60 metres i 2,40 x 2,65 metres, respectivament; i a una distància de 4,60 metres, va fer-ne l'estudi i excavació, i en va concloure que sobre aquests s'assentaven els pilars d'un aqüeducte que va suposar que portava aigua des de l'Oliva fins a la Part Alta de la ciutat, entrant pel Camp de Mart. L'any 1982 es va fer una excavació arqueològica a la TP-2031 en direcció a Sant Pere i Sant Pau, dirigida per Rodolf Cortés i Cortés i Xavier Dupré i Raventós, que van estudiar un tram d'uns 30 metres de longitud (dels quals se'n conservaven 16) de conducció coberta amb volta de canó, amb una alçada d'1,40 metres i una amplada de 0,70 metres. El tram es trobava en molt bon estat de conservació, i encara s'hi apreciaven les marques de l'encofrat amb cintra de la volta i part dels caixers. A la part inferior de la conducció es conservava el revestiment aïllant d'*opus signinum* de la solera, les mitges canyes i el revestiment dels murs.

L'any 1986 es va posar en marxa a la Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona un programa d'investigació inclòs dins de l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona, finançat per REPSOL, sobre «L'aprovisionament d'aigua a Tàrraco en època romana». Aquest programa pretenia, principalment, fer un estudi i restitució del traçat de les conduccions d'aigua dels rius Francolí i Gaià. En principi, es va començar a treballar sobre l'aqüeducte del Gaià (el del Francolí estava ja estudiat per Sánchez Real). La base de l'estudi era el plànol fet per Rovira el 1871, el qual es trobava a l'Arxiu Històric Militar de Madrid i era inèdit. El sector base d'estudi fou el municipi de la Secuita, que comprenia la part central del traçat i que estava prou allunyat de Tarragona perquè l'activitat constructiva no hagués afectat greument el conjunt. L'actual traçat de l'aqüeducte de l'Arquebisbe podia ajudar a localitzar els trams de l'aqüeducte romà, ja que facilitava, amb les seves altes torres de respiració, una referència bàsica per al seguiment de les corbes de nivell. El projecte es va portar a terme durant els anys 1986-1989;

el resultat de la investigació fou, en primer lloc, la restitució del traçat sobre els plànols 1:2.000, i en segon lloc es va poder afirmar amb tota seguretat que la teoria que afirmava que l'aqüeducte de l'Arquebisbe aprofitava gran part de l'estructura de la conducció romana no era certa. Segurament, una vegada fet el treball de Rovira, es va considerar que no era rendible intentar reaprofitar la vella conducció, i es va optar per construir-ne una de totalment nova que, això sí, va aprofitar el recorregut de l'anterior, situada a un nivell una mica més alt.

Dins d'aquest mateix programa, l'any 1987, es van fer un seguit de sondejos en diferents punts del traçat. En total foren sis sondejos que van posar en evidència la variabilitat constructiva per adaptar la conducció al terreny natural, atès que a vegades el caixer presenta sectors completament o parcialment excavats en trinxera a la roca. Els punts excavats van ser el polígon 3 (1), la parcel·la 26b-c (LS 9 i 10) i el polígon 23, parcel·la 26g (LS-44) (planimetria extreta dels plànols parcel·lars de l'Institut Cadastral del terme municipal de la Secuita, a escala 1:2.000). L'any 1992 es van fer moviments de terra amb motiu de la construcció de la urbanització Jardins Imperi dins del terme municipal dels Pallaresos. Malgrat els reiterats avisos orals als Serveis Territorials de Cultura de Tarragona, una part de les restes foren terraplenades, i altres, destruïdes sense cap mena d'intervenció oficial. Finalment, el juny del 1992 s'efectuà una excavació d'urgència dirigida per Josep M. Vallverdú, en què es documentaren alguns trams que s'havien salvat. La reforma de la carretera TP-2031 (tram Tarragona - Sant Pere i Sant Pau) va posar al descobert nous trams de l'aqüeducte (intervenció dirigida per Josep M. Puche el 1998).

Darrerament s'han efectuat excavacions arqueològiques: una excavació de 14 metres de longitud a la urbanització Jardins Imperi l'any 2019, executada per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, i de 27 metres al mateix indret l'any 2019 per l'empresa Iber. Pel que fa a la cronologia, un recent estudi epigràfic proposa una datació d'època augustal. Urgeix un pla de protecció de l'aqüeducte romà, ja que aquests darrers anys, i com a conseqüència de l'activitat expansiva que experimenten els pobles més propers a Tarragona, s'ha produït la destrucció de centenars de metres de la conducció, la major part de les vegades sense cap documentació prèvia de tipus arqueològic. Un trist exemple d'aquest fet és el terme municipal dels Pallaresos.

IMATGE

- Jordi López (ICAC).

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «L'aigua a Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- Inventari del Patrimoni fluvial del riu Gaià <<https://terresdelgaia.omeka.net/>>.
- LÓPEZ VILAR, J.; GOROSTIDI, D. «Aqua Augusta a Tarraco?». A: *Tarraco Biennal. Actes 2n Congrés Internacional d'Arqueologia i Món Antic: August i les províncies occidentals: 2.000 aniversari de la mort d'August*. Tarragona, 2015, 251-255.
- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, LL.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Col·lecció Documenta, 5. Tarragona: ICAC, 2007.
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

CATÀLEG

Dels elements patrimonials relacionats amb el cicle integral de l'aigua

A003 CUNICULUS DE TARRACO

DADES GENERALS

Tipologia:	aqüeducte
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipis:	Tarragona
Adreça:	recorregut

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIN (A)
------------	-----------------

INTERÉS PATRIMONIAL

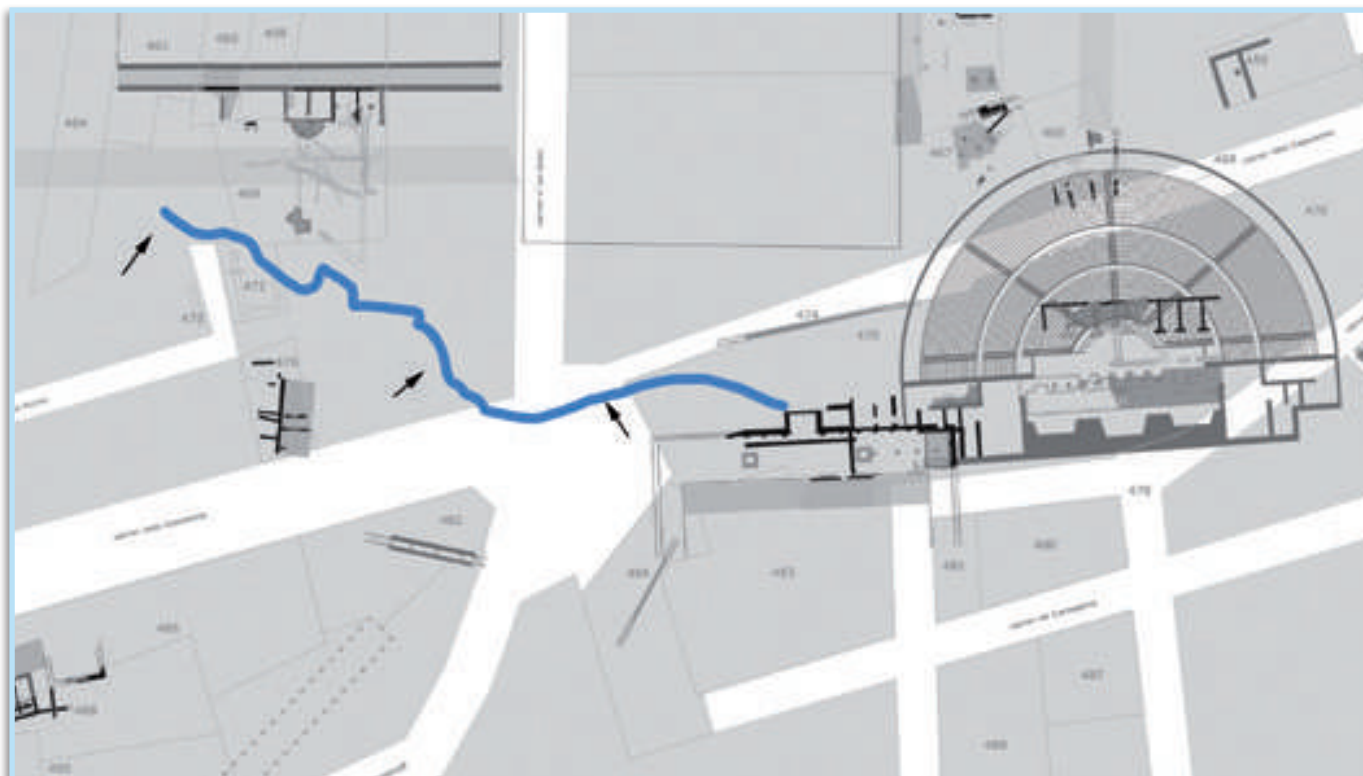

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

E.2
E.3
E.5
A.2

DESCRIPCIÓ

Aqüeducte romà excavat dins de la muntanya de Tarragona. Combina trams oberts dins de la roca amb d'altres de revestits tècnicament com un specus. Actualment, des del pàrquing de l'immoble núm. 32 del carrer del Gasòmetre s'accedeix a antigues galeries excavades a la roca (*cuniculus*) que actualment connecten amb l'accés al llac subterrani de la ciutat. També té relació amb el conegut pou Cartanyà. Aquesta conducció es dirigeix cap a l'àrea del teatre. Es creu, teòricament, que aquest aqüeducte subterrani tenia relació amb el proveïment de l'àrea portuària durant l'època republicana i que podria subministrar una font que, posteriorment, fou monumentalitzada amb el nimfeu construït al costat del teatre. Cal destacar que el tram final del segment conegut de la galeria està construït en *specus de caementicium*, ja que el *cuniculus* travessava vetes geològiques de tapàs, cosa que indica la seva proximitat a l'exterior.

IMATGE

- ICAC.

BIBLIOGRAFIA

- BURÉS, L.; GARCIA, M.; MACIAS, J. M. «Un aqüeducte soterrani a Tarragona». *Empúries* 51, 1998, Girona.
- BURÉS, L.; GARCÍA, M.; MACIAS, J. M. «Tarraco Scipionum opus. A Roman Spanish city built on Karst». A: Jansen, G. C. M. (ed.). *Cura Aquarum in Sicilia. Proceedings of the Tenth International Congress on the History of Water Management and Hydraulic Engineering in the Mediterranean Region (Siracusa 1998)*. Leiden: Peeters Publishers, 2000, 79-84.
- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, LL.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Tarragona: ICAC, Documenta 5, 2007 [fitxa 469].
- MACIAS, J. M.; PUCHE, J. M. «El cunículus de Tàrraco: tècnica i anàlisi d'una obra amagada». A: *Tàrraco i l'aigua*. Tarragona: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona: MNAT, 2004, 37-50.

A004 AQÜEDUCTE DEL LLORITO

DADES GENERALS

Tipologia:	aqüeducte
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipis:	Tarragona
Adreça:	recorregut

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIL (B.1)
------------	-------------------

INTERÉS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

E.2
E.3
A.1
A.2
UA.1
S.1
I.1

DESCRIPCIÓ

També anomenat de les Morisques. L'any 1607 es va construir una conducció amb canonada de fusta de pi des de la font de les Morisques. L'aigua arribava fins a les escales de la Seu, on es va fer un dipòsit i una font el 1609. Posteriorment es va intentar refer la conducció amb pedra i calç, però no va arribar a funcionar bé. Al segle XVIII l'aqüeducte es va intentar reparar, però no es va reeixir i va restar abandonat fins a l'actualitat. Bona part del traçat original fins a arribar a Tarragona s'ha perdut o tallat per construir carreteres i pedreres.

IMATGE

- POUM Tarragona. Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- Postal històrica.

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «Les fonts de Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- COMISSIÓ 200 ANYS DE L'ARRIBADA DE L'AIGUA A TARRAGONA. *L'aigua a la història de Tarragona: 200 anys de la seva arribada (1798-1998)*. Tarragona: Aigües de Tarragona EMATSA, 1998.
- ORTUETA, E. de. *La conquesta de l'aigua a Tarragona. Proveïments i vessaments*. Tarragona: Arola Editors, 2002.
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

A005 MINA DE L'ARQUEBISBE

DADES GENERALS

Tipologia:	aqüeducte
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipis:	Tarragona, els Pallaresos, el Catllar i altres
Adreça:	recorregut

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIL (B.1)
------------	-------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

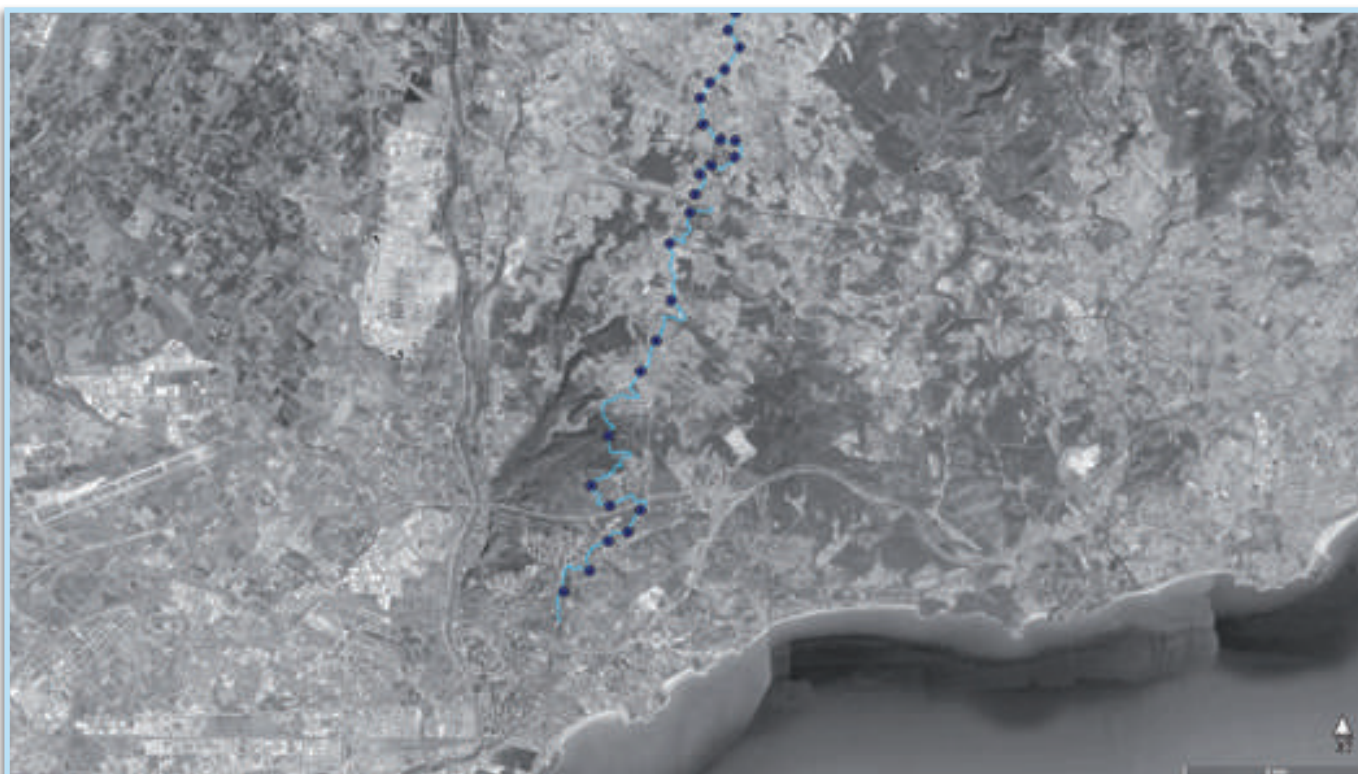

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

E.2
E.3
A.1
UA.1
S.1
I.1

DESCRIPCIÓ

Aquest aqüeducte, conegut com a la mina de l'Arquebisbe, és una obra singular d'urbanisme civil que recorda el que va significar per a la ciutat l'arribada de l'aigua a Tarragona a finals del segle XVIII. Fou construït per donar resposta a la falta d'abastiment d'aigua de la ciutat. Ja s'havia intentat resoldre el problema buscant abastiment des d'altres punts del territori més propers, com ara l'aqüeducte del Llorito, però fracassaren.

Per aquest motiu, l'any 1781 l'arquebisbe Joaquín de Santiyán y Valdivieso decidí que es construís aprofitant trams de l'antic traçat de l'aqüeducte romà que portava l'aigua a Tàrraco des del Pont d'Armentera, però aquest cop escurçant la distància uns 10 km, prenent com a punt d'abastiment les aigües subterrànies de Puigpelat. El rei Carles III va autoritzar el projecte el 10 de març de 1782, i el 16 del mateix mes van començar les obres noves fins a les conques de Vallmoll, sota el projecte academicista de Joan Antoni Rovira. El juliol del 1783 va morir l'arquebisbe Santiyán, i el seu successor, Francesc Armanyà, va continuar la construcció, que es va aturar el 1795 per la guerra contra França. Les obres es van reprendre el 1796 i, després de 28,3 km de traçat, va arribar a la muntanya de l'Oliva. Per solucionar el problema imminent de sequera, primer es va improvisar aquest últim tram en fusta. El 13 de febrer de l'any següent van començar a construir els arcs definitius entre la muntanya de l'Oliva i la ciutat, i l'aigua va arribar finalment a Tarragona el 2 de desembre de 1798.

La mina passa per un total de set termes municipals: Puigpelat, Nulles, Vallmoll, la Secuita, el Catllar, els Pallaresos i Tarragona. Si fem un recorregut pels termes municipals que són objecte d'aquest catàleg, veurem que en el cas del Catllar el traçat trepitja el terme dues vegades, en dos trams de 85 m i de 1.125 m, pels Pallaresos recorre un total de 3.500 m, i a Tarragona, 7.060 m. La construcció fou tan reeixida que, de fet, actualment segueix en funcionament i forma part de la xarxa de subministrament d'EMATSA; i també condueix aigua procedent del pou de Renau.

El Catàleg de béns a protegir del POUM de Tarragona (2003) n'explica això: «Està conservat en llargs trams que corren paral·lels entre el camí del cementiri de la ciutat i el carrer Sant Agustí. Les arcuacions es troben tallades en el tram per on circula la carretera Nacional 340 i altres restes de la construcció estan amagades per edificis de nova planta. Fora del tram urbà es troba conservat en bastant bon estat i corre generalment paral·lel al traçat de l'aqüeducte romà del Gaià». La conducció té una llargada de quasi 30 km, amb els dipòsits de l'Oliva com a punt d'arribada a la ciutat (amb 4.000 m³ capacitat). L'interior de la mina està constituït per galeries d'amplada diversa, condicionades per la topografia del terreny, que va fer necessària la construcció del pont de l'Arquebisbe i del barranc del Bogatell. Els arcs que es veuen a la ciutat de Tarragona estan ben enquadrats, però la resta de construcció està feta amb carreus de pedra local de dimensions variables. La mina conserva xemeneies que ventilaven la conducció (torres cilíndriques d'uns 3 m d'alçada coronades per un cos troncocònic), pous de registre, arquetes que assenyalen el canvi de sentit de la conducció, zones de decantació i purgues. El sòl no és urbanitzable, segons els articles 126 i 127 del text de la legislació vigent a Catalunya. El plànol original, del 1781, es troba a l'Arxiu Històric Militar.

Vegeu fitxes T-A005 i P-A005.

IMATGE

- Jordi Gili.

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «L'aigua a Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- COMISSIÓ 200 ANYS DE L'ARRIBADA DE L'AIGUA A TARRAGONA. *L'aigua a la història de Tarragona: 200 anys de la seva arribada (1798-1998)*. Tarragona: Aigües de Tarragona EMATSA, 1998.
- ORTUETA, E. de. *La conquesta de l'aigua a Tarragona: Proveïments i vessaments*. Tarragona: Arola Editors, 2002.
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua: Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

A006 TRANSVASAMENT DE L'EBRE

DADES GENERALS

Tipologia:	aqüeducte/conducció
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipis:	Tarragona i altres
------------	--------------------

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

DESCRIPCIÓ

Construcció contemporània executada per donar resposta a la falta d'abastiment d'aigua al territori de Tarragona. Després de l'explotació massiva dels pous, que va provocar una forta salinització dels aqüífers, l'única solució per aconseguir aigua de qualitat suficient fou el transvasament. El juliol del 1981 es va aprovar el projecte de minitransvasament dels canals del delta de l'Ebre, la gestió del qual pertanyia al Consorci d'Aigües de Tarragona (CAT), i el transvasament entrà en funcionament definitivament el 1989.

IMATGE

- Consorci d'Aigües de Tarragona (CAT).

BIBLIOGRAFIA

- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

A007 XARXA DE SUBMINISTRAMENT D'EMATSA

DADES GENERALS

Tipologia:	aqüeducte/xarxa
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipis:	Tarragona, el Catllar, els Pallaresos i la Canonja
------------	---

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

La xarxa de distribució d'EMATSA està formada per més de 415 km de canonades i disposa de sis dipòsits que són abastats directament pel Consorci d'Aigües de Tarragona. Els dipòsits generals 1 i 2 són els de la Muntanyeta de Sant Pere i Sant Pau i tenen una capacitat, cadascun, de 12.500 m³. Subministra aigua a Tarragona centre, Sant Pere i Sant Pau i el polígon industrial Riu Clar. El dipòsit de Bonavista abasta la població de Bonavista i la Canonja i té una capacitat de 12.500 m³. El de la Móra emmagatzema 6.000 m³ i la seva aigua arriba fins a les urbanitzacions de la Móra i Móra-Rimoni. El cinquè dipòsit és el de Ferran, que subministra aigua a aquest nucli sencer i que té una capacitat de 50 m³. El de Boscos, també conegut com el de Llevant, distribueix l'aigua a Boscos, Residencial, Solimar i la zona d'Entrepins; en total hi caben 16.000 m³. I l'últim dipòsit és el de l'Oliva, que pot arribar a recollir fins a 4.000 m³ d'aigua, que rep dels pous de Renau i de la mina de l'Arquebisbe; l'aigua és impulsada directament als dos dipòsits generals de Sant Pere i Sant Pau.

IMATGE

- EMATSA.

BIBLIOGRAFIA

- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

A008 **AQUÈDUCTE DE LA CATIVERA**

DADES GENERALS

Tipologia:	conducció/tram
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	El Catllar
Adreça:	camí de la Presa
Coordenades UTM 31N:	360360.8 / 4560265.4

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

E.2
E.3
S.2

DESCRIPCIÓ

Restes de la canal de l'aqüeducte, reconeixible per la factura de l'obra. També s'hi observen restes de dos arrencaments de pilars, que devien sostenir un canal de fusta. Es troben més restes de l'aqüeducte a l'altura de la cova de la Manena. Publicat al llibre sobre el Catllar citat.

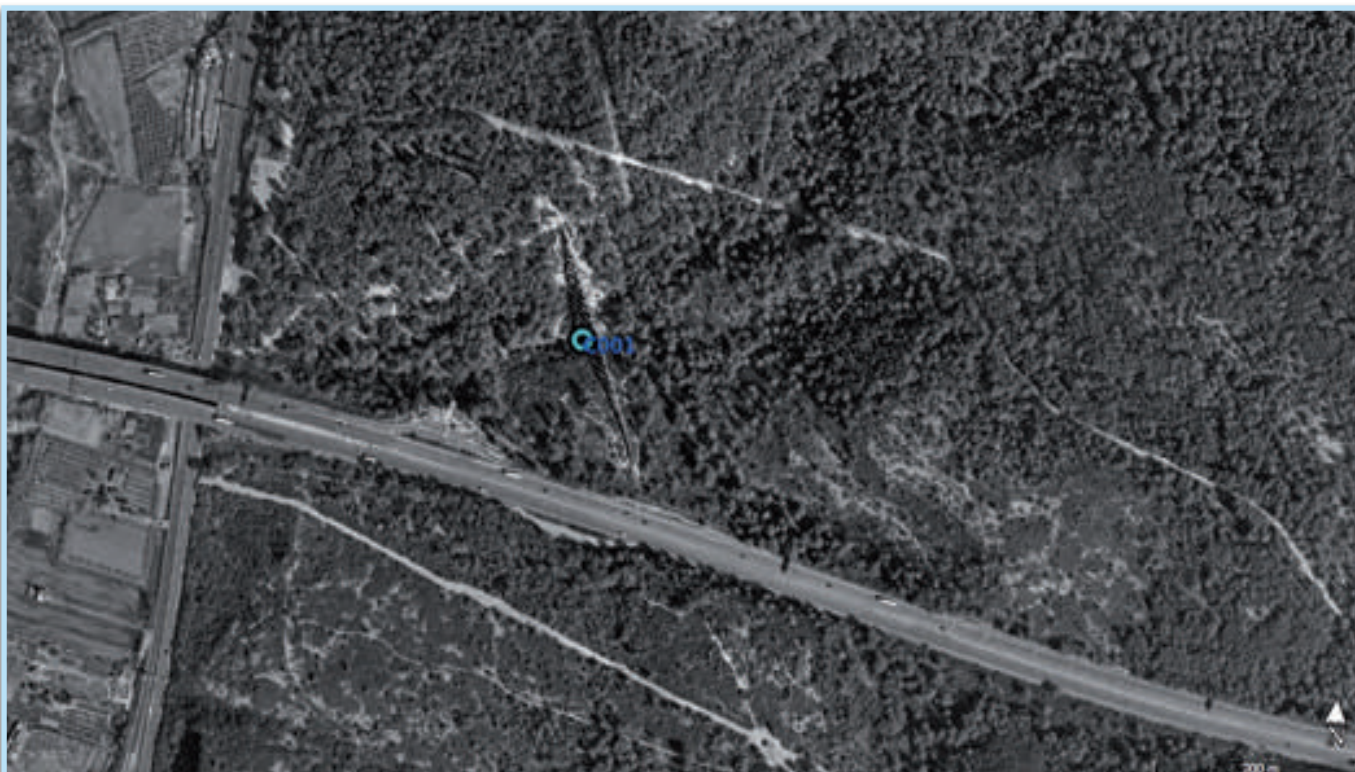
IMATGE

- Josep Zaragoza / Maribel Serra, *Aqüeducte de la Cativera*, Inventari del Patrimoni fluvial del riu Gaià <<https://terresdelgaia.omeka.net/items/show/49>>.

BIBLIOGRAFIA

- FUENTES I GASÓ, Manuel M. *El Castell, Vila i Terme del Catllar: Segles XII-XVIII*. El Catllar: Ajuntament del Catllar, 1999.
- Inventari del Patrimoni fluvial del riu Gaià <<https://terresdelgaia.omeka.net/items/show/49>>.

C001 PONT DEL DIABLE

DADES GENERALS

Tipologia:	conducció/tram
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Coordenades UTM 31N:	352631.5 / 4556451.5

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIN (A)
------------	----------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

El Pont del Diable s'aixeca a uns 3 km del nucli urbà. S'hi accedeix per la CN-240 i s'hi arriba després de creuar el pont de l'autopista A-7, a mà dreta. La finca, actualment pertanyent a l'Ajuntament, havia estat de la família Puig i Valls i s'emmarca en les terres del Mas dels Arcs o Mas de l'Àngel, enjardinades en el primer terç del segle XX i en les quals queden encara alguns dels passejos i arbres plantats en aquell moment. Tot el paisatge és dominat pel bosc de pi blanc i la garriga. Es tracta d'un dels aqüeductes més monumentals i més ben conservats de l'Occident romà, i és el més important, sens dubte, dels Països Catalans. L'obra d'enginyeria és de pedra local (s'han comptat fins a deu pedreres pels voltants), amb carreus d'encoixinat poc accentuat units en sec, sense morter. Presenta dos pisos d'arcades superposades, amb 11 arcs a l'inferior i 25 al superior. Els arcs inferiors tenen una alçada màxima de 13,65 m i els superiors de 10 m. La longitud total és de 217 m i l'alçada màxima de 27 m, amb un desnivell de 0,161 %. La distància entre els eixos dels pilars és de 7,95 m. El canal per on circulava l'aigua és a la part superior; fa 1,60 d'alçada per 0'66 d'amplada, i conserva restes del revestiment original, malgrat les successives reparacions que ha sofert. L'entorn es va veure seriosament afectat per la construcció de l'autopista A-7, que hi passa gairebé a tocar. Sembla que en el seu moment es van fer una sèrie de proves per si l'impacte de les explosions per retallar la muntanya i el trànsit i la pol·lució afectarien el monument. El que n'ha quedat és una molesta contaminació acústica que disturba la pau i la tranquil·litat del lloc. Posteriorment, l'Ajuntament adquirí la finca i durant el trienni 2002-2004 hi va haver una escola taller que tingué com a objectiu l'adequació de l'entorn i que dugué a terme dos camps de treball de joventut, amb alguna intervenció arqueològica menor.

El jaciment consisteix en una concentració en superfície d'indústria lítica sobre sílex descoberta l'any 1972 per J. M. Gabarró, arran d'unes prospeccions. L'any 1989 l'equip de prospectors de l'Aleshores Laboratori d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona a Tarragona (LAUBT) —avui Universitat Rovira i Virgili— hi recollí un nombre elevat d'indústria lítica, en concret 160 peces, que atribuïren majoritàriament al mode tecnològic de l'epipaleolític. En una visita de l'equip de l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya (IPAC), l'any 2006, s'observaren alguns elements lítics en superfície, com ara un burí dièdre, una ascla fragmentada i un nucli, tots ells de sílex. Els materials es distribuïen per una àrea aproximada d'uns 20.000 m², orientada vers el sud-oest. Pel que fa a la naturalesa geològica d'aquest paratge, consta d'un substrat compost de calcàries, mentre que el sòl és abundant a l'altiplà i escàs i pedregós al vessant del barranc dels Arcs. El jaciment podria ser classificat com el que tradicionalment s'ha anomenat taller de sílex, i pel que fa a la seva atribució cronològica, ens remetem a l'atribució proporcionada pels membres del LAUBT, obtinguda a partir d'un conjunt d'indústria lítica quantitativament força important. Els materials observats en les visites dels membres de l'IPAC podrien encaixar també en aquest període.

Actualment és l'epicentre del Parc Ecohistòric del Pont del Diable.

En els darrers anys el Pont del Diable ha estat objecte d'un projecte de restauració dirigit per l'arquitecte J. A. Adell que va comptar amb el finançament del programa 1% Cultural del Ministeri de Foment i de l'Ajuntament de Tarragona, i que es va presentar al congrés Research Advances for the Conservation of Cultural Heritage (Universitat de Santiago de Compostela, 2012).

IMATGE

- Josep Mª Macias (ICAC).

BIBLIOGRAFIA

- ADELL, J. A.; MENCHON BES, J. «The restoration of the Pont del Diable or Aqueduct bridge de les Ferreres, Tarragona (stage 1)». A: LAZZARI, Massimo; ROCHETTE, Sophie (ed.). *Research Advances for the Conservation of Cultural Heritage. Book of abstracts*. Santiago de Compostela: Universitat de Santiago de Compostela, 2012, p. 78 <<http://hdl.handle.net/10347/8057>>.
- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, LL.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Col·lecció Documenta, 5. Tarragona: ICAC, 2007.
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA 1998.

C002 SIFÓ DE LA MUNTANYA DE L'OLIVA

DADES GENERALS

Tipologia:	conducció/tram
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	carrer de Sant Auguri, 21 / avinguda de Rovira i Virgili, 81-83
Coordenades UTM 31N:	353367 / 4554061

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

L'any 1996 es van fer uns treballs de remoció de terres que posaren al descobert dues bases quadrangulares de pilars de sustentació d'una conducció provinent de la muntanya de l'Oliva, en direcció a la Part Alta, que té relació amb les troballes hidràuliques del Camp de Mart. Estaven fets d'opus quadratum i separats 4,6 metres entre si. Possiblement es tracta dels basaments d'un llarg sífó que salvava el desnivell existent entre l'hipotètic castellum aquae que hi havia dalt del turó de l'Oliva recollint l'aigua de l'aqüeducte del Gaià, i l'entrada a la ciutat per sota de l'actual Fortí Negre (C005).

IMATGE

- Basament del sífó del carrer de Sant Auguri (Rodolfo Cortés).

BIBLIOGRAFIA

- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, L.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Tarragona: ICAC, Documenta 5, 2007 (fitxa 719).
- SÁNCHEZ REAL, J.; PUJANTE, P.; PALAU, R. «Datos para el estudio de los acueductos romanos de Tarragona». *Quaderns d'Història Tarraconense*, XIII. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1994, 105-136.

C003 **SPECUS DE L'APARCAMENT DE SAAVEDRA**

DADES GENERALS

Tipologia:	conducció/tram
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	avinguda de Catalunya, 2-C
Coordenades UTM 31N:	353412 / 4553412

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

L'obertura dels accessos al pàrquing de Saavedra no va comptar amb un seguiment arqueològic. Al tall, ja dins del baluard, hi van quedar algunes restes que van ser documentades i parcialment excavades amb posterioritat per M. Vilalta, l'any 1983. La principal estructura és una conducció hidràulica que va quedar seccionada i que era visible a banda i banda, amb unes mesures internes d'1,5-2 m d'alçada per 0,6-0,9 m d'amplada. Aquesta conducció, que disposava d'una coberta en volta, estava tapiada per dues bandes, de manera que era visible un tram de 12,60 m de longitud. Dos forats a la volta, un a cada extrem, i la troballa de cànirs d'època moderna a sota evidenciaven una reutilització com a cisterna que degué finalitzar amb la construcció del baluard del Roser. El pendent és cap a l'exterior de la ciutat (d'est a oest), i amb això es pot pensar en una canalització de tipus *specus* per al rec de la perifèria rústica de la ciutat i procedent de l'aqüeducte del riu Gaià. La conducció es trobava a una cota de 50,02 m s. n. m., sota 9 m de reompliment. Parcialment superposat a la volta, hi havia un paviment de signinum de 6 m de longitud, seguit d'un mur i un altre paviment de 2 m que acabava en un nou mur. D'entre els signina i els murs es recuperaren ceràmiques de finals del segle I dC i del II.

IMATGE

- Autor desconegut (cedida per l'ICAC).

BIBLIOGRAFIA

- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, L.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Tarragona: ICAC, Documenta 5, 2007 (fitxa 658).

C004 ***SPECUS DEL CAMÍ DE L'ÀNGEL*****DADES GENERALS**

Tipologia:	conducció/tram
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	avinguda de Catalunya, 49 / avinguda del Marquès de Montoliu, 14 / carrer de Joana Jugan, 7 / carrer de Sant Antoni Maria Claret, 27
Coordenades UTM 31N:	352795 / 4553944.6

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIN (A)
------------	-----------------

INTERÈS PATRIMONIAL**ESTAT DE CONSERVACIÓ****ACCIONS RECOMANADES:**

DESCRIPCIÓ

Fragment de specus de la conducció procedent del riu Francolí, conegut d'antic i excavat l'any 1985 sota la direcció d'A. M. León (Servei d'Arqueologia). És el tram més ben conservat a la ciutat de Tarragona, i el que està més exposat.

IMATGE

- Jordi López (ICAC).

BIBLIOGRAFIA

- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, L.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Tarragona: ICAC, Documenta 5, 2007 (fitxes 99 i 697).

C005 ***SPECUS DEL CAMP DE MART*****DADES GENERALS**

Tipologia:	conducció/tram
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	Camp de Mart
Coordenades UTM 31N:	353557.1 / 4553494

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIN (A)
------------	-----------------

INTERÈS PATRIMONIAL**ESTAT DE CONSERVACIÓ****ACCIONS RECOMANADES:**

DESCRIPCIÓ

En aquest indret es conservaven restes de l'*specus* procedent del riu Gaià. Altres vestigis van ser visibles fins a mitjan segle XX. Sánchez Real esmenta l'existència d'un segment de *specus* d'uns 20 m de longitud i un dipòsit de redistribució —*castellum aquae*?— a prop de la Torre de l'Arquebisbe. Ambdues evidències quedaren molt afectades per la urbanització de l'actual zona verda. Resta actualment a l'entrada de la ciutat una ramificació de *specus* per sota del Fortí Negre i que té sortida al solar núm. 2 del carrer de la Civaderia (C006). Aquesta conducció es troba alineada respecte dels basaments de carreus documentats al carrer de Sant Auguri (C002). També es conserva un segment d'un altre braç que corre paral·lel a la muralla i que es troba al costat del portal del Roser.

IMATGE

- Josep M. Puche (ICAC).

BIBLIOGRAFIA

- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, L.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Tarragona: ICAC, Documenta 5, 2007.

C006 **SPECUS DEL CARRER DE LA CIVADERIA**

DADES GENERALS

Tipologia:	conducció/tram
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	carrer de la Civaderia, 2
Coordenades UTM 31N:	353593.8 / 4553440.3

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

És el mateix tram de *specus* documentat al Camp de Mart (C005). Es tracta d'una canalització d'aigua excavada a la roca i per sota de la muralla romana. Recull les aigües del sífó que provenia del *castellum aquae* del turó de l'Oliva. Aquesta aigua alimentava els estanys d'aigua que decoraven la plaça romana del Fòrum Provincial.

IMATGE

- Fotografia històrica de l'excavació (Cortés i Gabriel, 1985).

BIBLIOGRAFIA

- CORTÉS, R.; GABRIEL, R. *Tarraco: recull de dades arqueològiques*. Barcelona, 1985.
- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, L.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Tarragona: ICAC, Documenta 5, 2007.

C007 **SPECUS DEL CARRER DE ROVIRA I VIRGILI**

DADES GENERALS

Tipologia:	conducció/tram
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	carrer de Rovira i Virgili, 45-65
Coordenades UTM 31N:	353307 / 4553829.9

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIN (A)
------------	----------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Es coneix d'antic la presència de dos trams d'un mateix aqüeducte fet d'*opus caementicium* que es troba força destruït i que es podia resseguir en superfície. És la canalització que prové del teòric *castellum aquae* situat dalt de l'Oliva i que rebia l'aigua procedent de l'aqüeducte del Gaià. Les restes es relacionen amb les troballes del núm. 56 del carrer de Rovira Virgili. En una excavació dirigida per M. García (Codex) l'any 1994 s'obriren cinc sondejos sobre un tram d'aqüeducte que ja es coneixia. Es netejà el mur que sorgia en superfície i se'n constatà la continuació dins del subsol. Són dos murs paral·lels de *caementicium* amb sòl de *signinum* i coberta de volta, que no es conservava. Es documentà un tram superior als 75 m. Respecte a la cronologia, aquest tram és anterior a la segona meitat del segle I aC. Es va fer un petit sondeig just al tall efectuat per la vorera del carrer de Fra Antoni Cardona i Grau meridional, que és de 0,55 m.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, L.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Tarragona: ICAC, Documenta 5, 2007 (fitxes 726, 728 i 733).
- MESAS TORRONTERAS, I. «Los acueductos romanos de Tarraco: cronología y nuevos tramos». A: LÓPEZ VILAR, J. (ed.). *Actes del 2on Congrés Internacional d'Arqueologia i Món Antic. August i les províncies occidentals. 2000 aniversari de la mort d'August*. Tarragona: Fundació Privada Mútua Catalana, Col·lecció Tarraco Biennal, vol. 2, 245-250.

C008 **SPECUS DEL PORTAL DEL ROSER**

DADES GENERALS

Tipologia:	conducció/tram
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	vía de l'Imperi Romà, 21
Coordenades UTM 31N:	353502 / 4553387

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Adossades al parament exterior de la muralla, es conserven, al costat nord de l'actual portal del Roser, restes d'una canalització de tipus *specus* paral·lela a la muralla i que forma part de l'aqüeducte del Gaià. Ponç d'Icard ja interpretà aquest tram, i és la mateixa canalització que es documentà al segle XIX enfront de la portella que avui dia es conserva a la via de l'Imperi Romà.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, L.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Tarragona: ICAC, Documenta 5, 2007

C009 **REC MAJOR****DADES GENERALS**

Tipologia:	conducció/tram
Període:	medieval i modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
-----------	------------------

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL**ESTAT DE CONSERVACIÓ****ACCIONS RECOMANADES:**

DESCRIPCIÓ

La data de construcció d'aquesta conducció d'aigua és incerta. El rec Major apareix esmentat en la documentació del segle XV, si bé ja al segle XIII s'esmenta el rec dels Molins. Fins i tot, el 1442, el sagristà de la seu va fer una proposta per fer un enginy que permetés impulsar l'aigua del rec Major fins a la ciutat. La reina Maria, l'any 1432, concedí el privilegi de salvaguarda reial de les aigües, amb caràcter anual, que tenia com a missió comprovar que els pagesos d'aigües amunt no haguessin fet rescloses il·legals que impedissin el pas de l'aigua. Els bons usos de l'aigua eren vigilats pel Gremi d'Hortolans, avui en dia Gremi de Pagesos de Sant Isidre, el qual, sota la seva responsabilitat, controlava, a més del rec Major, altres rescloses, mines i recs de distribució de l'horta de Tarragona. El rec Major naixia als límits del terme de Tarragona, prop del mas de les Ferreres. A diferència de les conduccions romanes, aquest era un canal descobert. El seu primer tram anava més o menys paral·lel al riu fins al que es coneixia com l'abeurador de la ciutat. A partir d'aquí, i seguint la corba de nivell, davallava, passant per darrere de l'actual plaça de toros fins a desguassar al mar, entre el port i la desembocadura del Francolí. Precisament, la proximitat amb l'antic port va provocar que es produïssin desperfectes en la conducció. El cabal i el desnivell natural del seu últim tram es van aprofitar per bastir molins i altres factories, com ara draperies i adoberies, la força motriu de les quals depenia de l'aigua, així com per regar les hortes properes. Per a una bona utilització, la ciutat tenia l'obligació de mantenir-lo net i en bones condicions.

En l'època moderna el rec Major continuà usant-se a ple rendiment. Les seves formes de gestió, però, s'adaptaren amb el temps. Des de l'any 1845 ha existit una Junta d'Aigües del Francolí, i, sota la iniciativa del Gremi de Llauradors, el 1863 es va inaugurar la mina La Protectora. L'any 1936 es va reconvertir en Comunitat de Regants, amb un total de 314 associats el 1945 i una superfície de regadiu de 1.109,52 jornals (aproximadament, 470 ha). Des d'època medieval, com ja hem dit, s'utilitzava l'aigua del rec Major per moure molins. Del ramal del rec que anava fins a l'horta dels Caputxins s'abastava l'anomenat molí de Baix, sota l'actual carrer del Doctor Zamenhof i en l'alineació del carrer de Castellarnau. El darrer molí fou el de la Farinera, situat entre la Chartreuse i el carrer de Castaños, i estava proveït de quatre turbines. Durant l'estiu, quan tota l'aigua del rec es dedicava a regar els horts, aquest molí comptava amb motors elèctrics amb un total de 120 CV.

Una altra instal·lació industrial que prenia l'aigua del rec Major era una fàbrica de filatures de Fontanals i Companyia, de nom La Febril Tarraconense, la qual va ocupar primitivament l'edifici de la Chartreuse. En les seves instal·lacions va estar funcionant la primera màquina de vapor de Tarragona —una de les primeres de Catalunya, avui dia en procés de restauració al Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. Va ser construïda l'any 1857 i posada en funcionament el 1861. La fàbrica també va excavar una mina per assegurar-se el funcionament en èpoques de sequera.

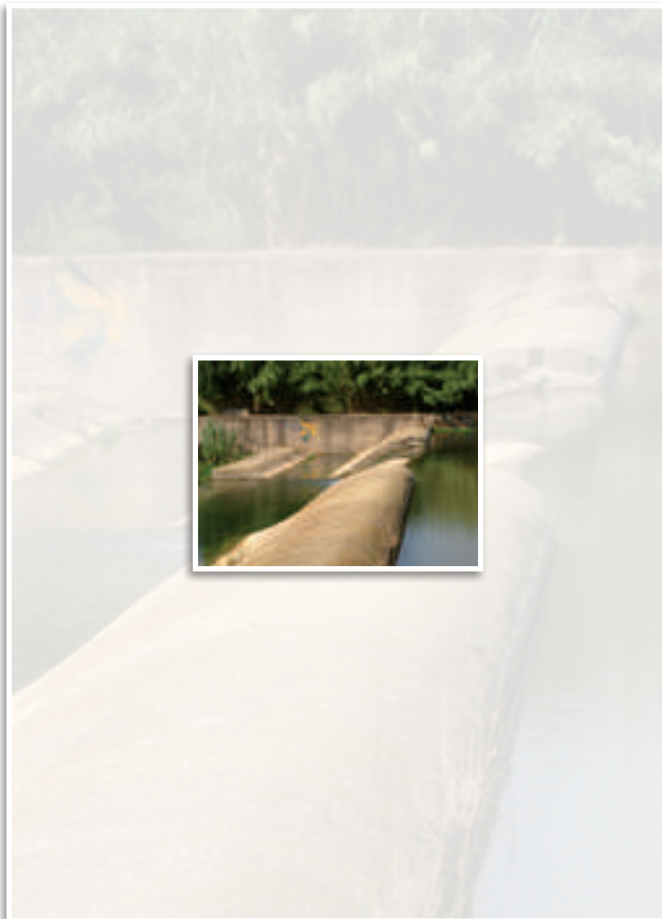
IMATGE

- Fotografia històrica dels anys seixanta, aportada per Magí Benito Cabré.

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «L'aigua a Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

C010 ASSUT DEL FRANCOLÍ

DADES GENERALS

Tipologia:	conducció/tram
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Coordenades UTM 31N:	351997.2 / 4556779.4

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIN (A)
------------	----------

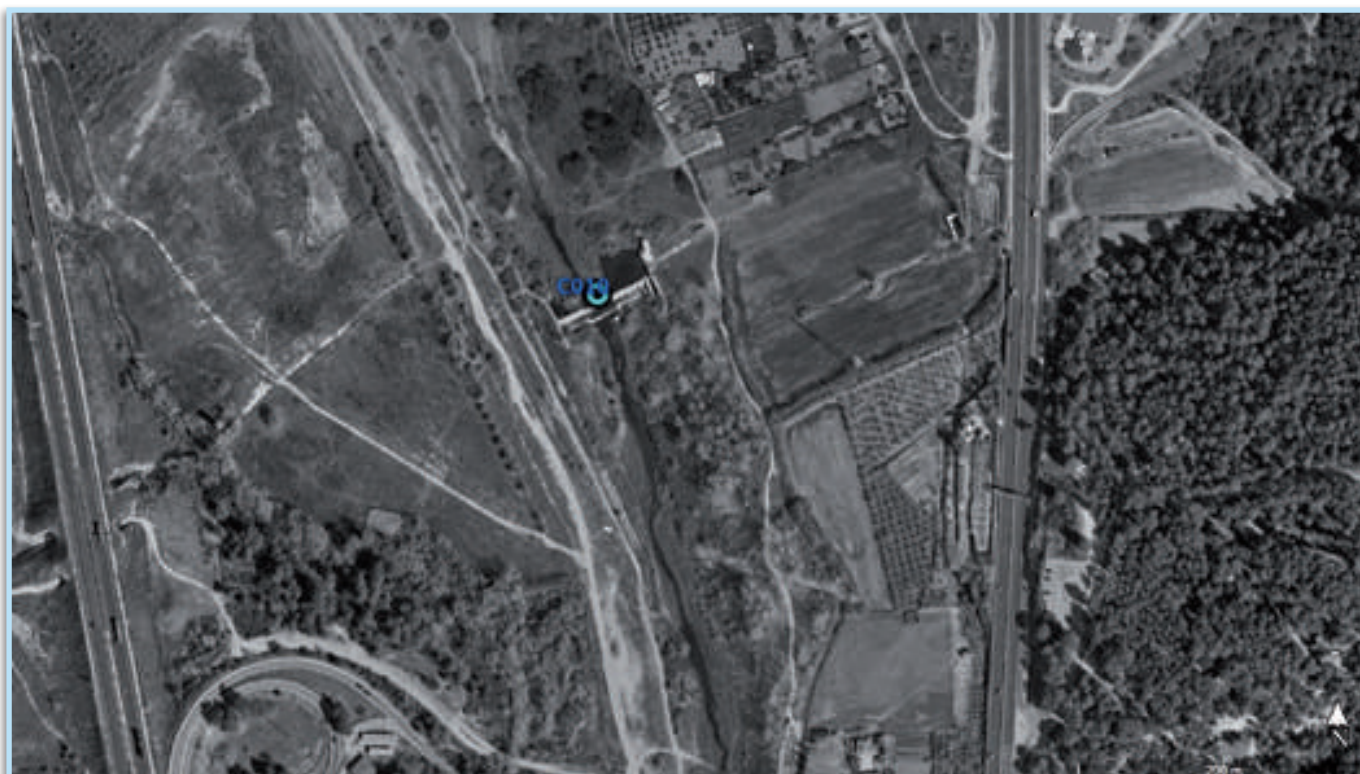
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

L'aigua del Francolí és un dels subministraments dels quals disposa EMATSA per a la captació i la distribució de l'aigua al territori. L'aigua que s'acumula a l'assut del Francolí, també anomenat resclosa de Sant Salvador, és depurada en una estació de tractament d'aigua potable (ETAP) situada al costat.

IMATGE

- EMATSA.

BIBLIOGRAFIA

- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

C011 RESCLOSA FORADADA

DADES GENERALS

Tipologia:	conducció/tram
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	El Catllar
Coordenades UTM 31N:	359797.1 / 4561768.8

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Resclosa actualment destruïda per la construcció del pantà del Gaià el 1975, quan fou substituïda per una de formigó.

IMATGE

- Josep Zaragoza / Maribel Serra, *Resclosa foradada*, Inventari del Patrimoni fluvial del riu Gaià <<https://terresdelgaia.omeka.net/items/show/108>>.

BIBLIOGRAFIA

- FUENTES I GASÓ, Manuel M. *El Castell, Vila i Terme del Catllar: Segles XII-XVIII*. El Catllar: Ajuntament del Catllar, 1999.
- Inventari del Patrimoni fluvial del riu Gaià <<https://terresdelgaia.omeka.net/items/show/108>>.

C012 **SÈQUIA DE LA RESCLOSA FORADADA**

DADES GENERALS

Tipologia:	conducció/tram
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	El Catllar
Coordenades UTM 31N:	360270.4 / 4560305.1

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Arc de lloses i morter de calç, que sosté el rec. Va estar en funcionament entre 1818 i 1874, vinculat a la resclosa Foradada actualment perduda per la construcció del pantà del Gaià.

Vegeu fitxa C011.

IMATGE

- Fotografia de Josep M. Gavalrà, *Sèquia de la resclosa foradada*, Inventari del Patrimoni fluvial del riu Gaià <<https://terresdelgaia.omeka.net/items/show/106>>.

BIBLIOGRAFIA

- FUENTES I GASÓ, Manuel M. *El Castell, Vila i Terme del Catllar: Segles XII-XVIII*. El Catllar: Ajuntament del Catllar, 1999.
- Inventari del Patrimoni fluvial del riu Gaià <<https://terresdelgaia.omeka.net/items/show/106>>.

D001 DIPÒSIT ROMÀ DE L'OLIVA

DADES GENERALS

Tipologia:	dipòsit
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	av. de Puig i Valls
Coordenades UTM 31N:	353469 / 4554377

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIN (A)
------------	-----------------

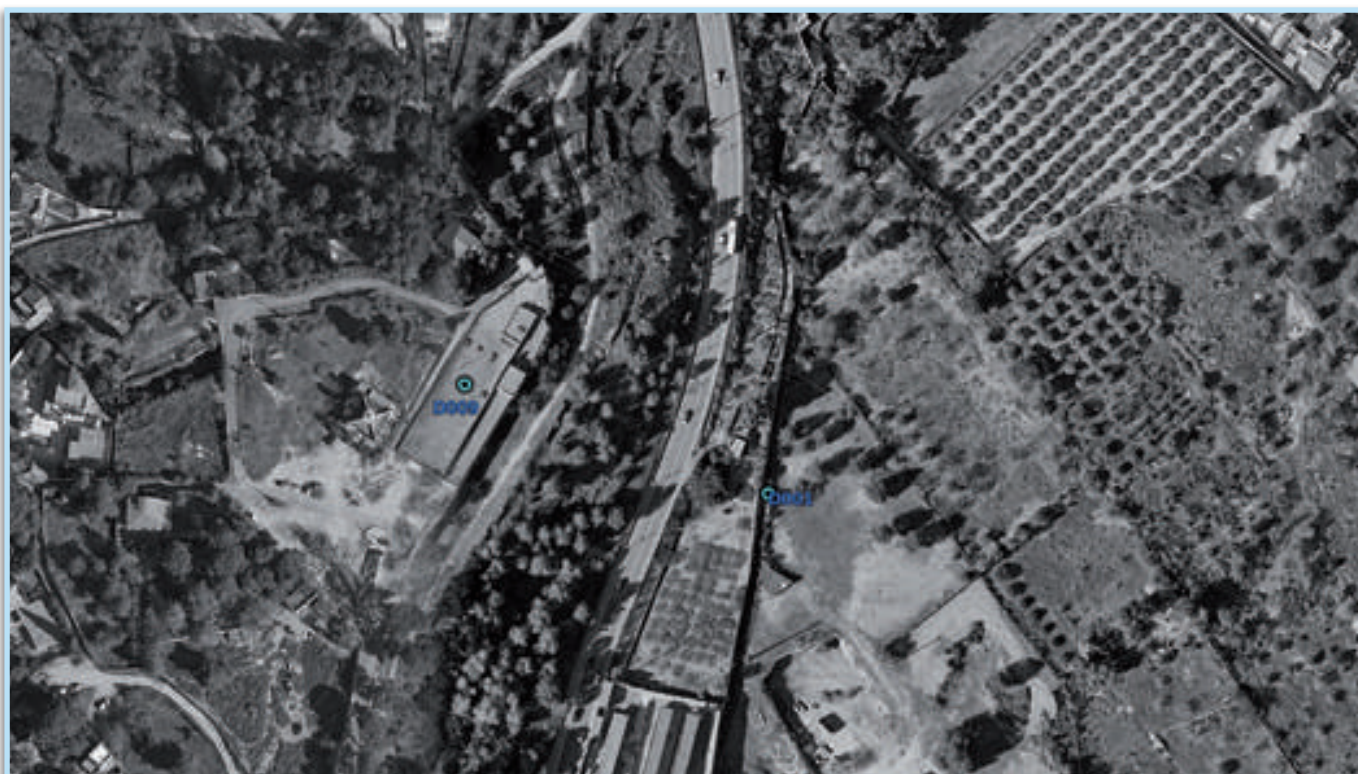
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

S'hi reconeixen les restes d'un dipòsit. Fins fa pocs anys només s'hi apreciava un paviment d'*opus signinum* i la seva preparació, conservat uns 50 cm per damunt de la cota de la carretera, cobert per una capa de terra vegetal d'uns 80 cm de potència. L'any 1998, amb motiu de les obres d'adequació de la carretera TP-2031, aquest dipòsit es va explorar. Té un paviment d'*opus signinum*, amb parets excavades al terreny natural i recobertes d'una capa de calç. L'estrat d'abandonament proporcionà una cronologia d'entre el 350 i el 450 dC. Posteriorment es va deixar vist, però la falta de manteniment ha provocat que en poc temps hagi quedat cobert altre cop de pinassa i sediment. No es conserven altres estructures arquitectòniques vistes, i tot sembla indicar que es tracta d'una senzilla bassa per a ús agrícola i no pas de les restes d'una vil·la romana, com s'havia especulat.

IMATGE

BIBLIOGRAFIA

- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.

D002 **DIPÒSITS DE LA DIPUTACIÓ****DADES GENERALS**

Tipologia:	dipòsit
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	jardins de la Diputació
Coordenades UTM 31N:	354165.2 / 4553255.4

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL**ESTAT DE CONSERVACIÓ****ACCIONS RECOMANADES:**

DESCRIPCIÓ

El conjunt consta de tres dipòsits romans emplaçats actualment als jardins de la Diputació. Se'n desconeix el sistema d'abastiment. Van ser documentats el 1988 per l'aleshores Àrea d'Arqueologia de la Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona (UB).

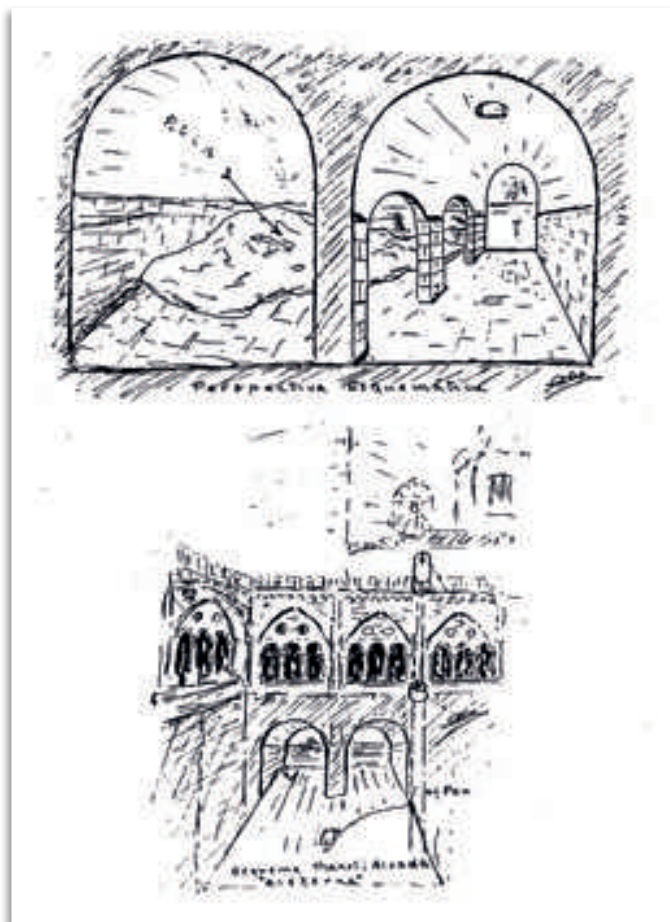
IMATGE

- Imatge extreta de BERMÚDEZ [et al.], 1989.

BIBLIOGRAFIA

- BERMÚDEZ, A.; PALAU, R.; PUJANTE, P.; FLANDES, E.; ESCODA, C.; PARRA, P.; ROVIRA, J. *Estructuras romanas en el jardín de la residencia Mare de Déu de la Mercè (Tarragona)*. Publicacions de la Diputació de Tarragona. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1989.
- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, L.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Tarragona: ICAC, Documenta 5, 2007 (fitxa 739).

D003 CISTERNA DE LA CATEDRAL

DADES GENERALS

Tipologia:	dipòsit
Període:	medieval

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	claustre de la Catedral
Coordenades UTM 31N:	353757.75 / 4553482.7

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

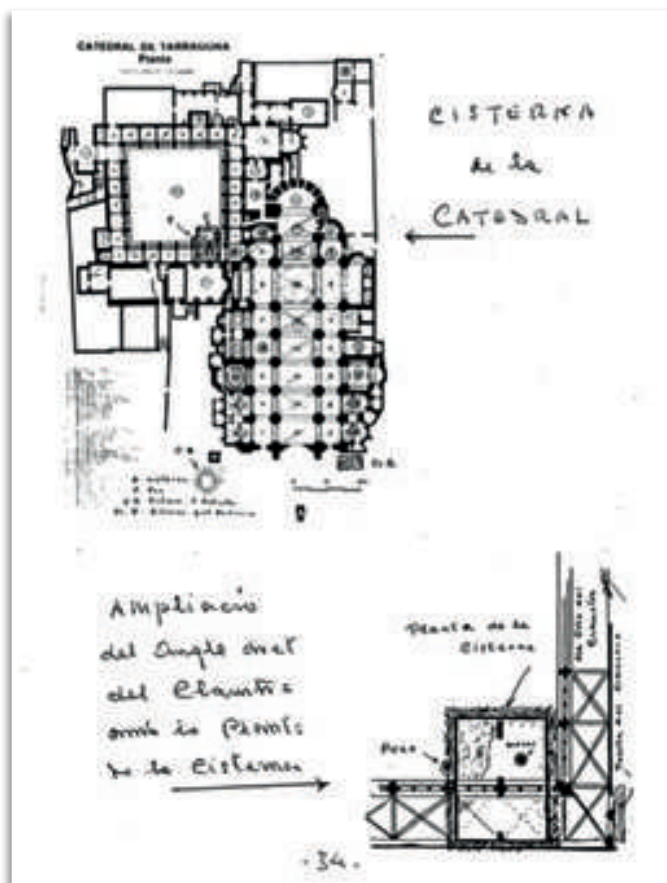

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

La cisterna de la Catedral fou construïda en època medieval a la cantonada sud del claustre de la Catedral, per emmagatzemar-hi aigua per a tot el conjunt.

IMATGE

- Dibuixos del Dr. M. Aleu. A: ALEU, M. «L'aigua a Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «L'aigua a Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- MIRALLES, Roger; PUJOL, Antoni; PUJOL, Agustín. *Josep M. Pujol de Barberà a Tarragona (1897-1949): l'arquitecte i l'espai*. Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, 2019.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

D004 CISTERNA DE LA CASA DELS CANONGES

DADES GENERALS

Tipologia:	dipòsit
Període:	medieval

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	pla de Palau, 1-3
Coordenades UTM 31N:	353713 / 4553490

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

- E.2. Monitoratge d'afectacions de les activitats properes.
- A.1. Extracció de mostres d'elements constructius.
- A.4. Reparació i consolidació de paraments.
- S.1. Instal·lació de senyalització per contextualitzar l'element dins del sistema de distribució d'aigua.
- S.2. Instal·lació de senyalització explicativa del context històric i patrimonial de l'element.

DESCRIPCIÓ

Cisterna d'època visigòtica que es conserva sota la Casa dels Canonges. Té una capacitat de 147 m³. Durant el període de funcionament com a refector de la Catedral fou reutilitzada com a cuina monàstica. L'estat de conservació és molt bo, i actualment forma part del circuit de visita del Museu Diocesà.

IMATGE

- Extreta de BOSCH [et al.], 2005.

BIBLIOGRAFIA

- BOSCH, F.; MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, A.; TEIXELL, I. «La transformació urbanística de l'acròpolis de Tarragona». A: GURT, J. M.; Ribera, A. (coord.). *VI Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica (València 2003)*. Barcelona: IEC, 2005, 167-174.
- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, LL.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Tarragona: ICAC, Documenta 5, 2007 (fitxa 25).

D005 **CISTERNES DE LA PLAÇA DEL REI**

DADES GENERALS

Tipologia:	dipòsit
Període:	medieval

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	plaça del Rei
Coordenades UTM 31N:	353769.8 / 4553178.9

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Cisternes pertanyents a cases particulars enderrocades al segle XIX en l'ampliació de la plaça del Rei. Es localitzaren dues boques de les cisternes durant una excavació arqueològica feta sobre el 1992.

IMATGE

- Aportada per Jordi López (ICAC).

BIBLIOGRAFIA

- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

D006 CISTERNA DEL PLA DE LA SEU

DADES GENERALS

Tipologia:	dipòsit
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	escales de la Catedral
Coordenades UTM 31N:	353769.8 / 4553178.9

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Cisterna construïda al segle XVII per recollir l'aigua procedent de les teulades de la Catedral. És un espai de planta rectangular suportat per pilastres amb arcs, amb una capacitat de 150 m³. Amb la construcció de la mina de l'Arquebisbe es va reconvertir en un dipòsit de distribució d'aigües. El 1831 es va reconstruir la volta, el 1984 fou recondicionada i el 2010 s'hi van fer treballs de neteja. Actualment roman buida, i les fonts de l'escalinata de la Catedral queden abastides per la xarxa d'aigua municipal.

IMATGE

- Jordi Abelló (Rovira, 2012).

BIBLIOGRAFIA

- ROVIRA SORIANO, Jordi. «La gran cisterna», *La Vanguardia* (dijous, 5 abril 2012).

D007 **DIPÒSIT DE LLEVANT****DADES GENERALS**

Tipologia:	dipòsit
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	carrer de la Cadenera, 2-8
Coordenades UTM 31N:	356998.5 / 4555930

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL**ESTAT DE CONSERVACIÓ****ACCIONS RECOMANADES:**

DESCRIPCIÓ

També conegut com el Dipòsit dels Boscos, distribueix l'aigua a Boscos, Residencial, Solimar i la zona d'Entrepins. En total hi caben 16.000 m³.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- EMATSA <<https://www.ematsa.cat/la-teva-aigua/cicle-urba/captacio/>>.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

D008 **DIPÒSIT DE BONAVISTA****DADES GENERALS**

Tipologia:	dipòsit
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	camí de la Partió, 8
Coordenades UTM 31N:	348231 / 4554109.5

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL**ESTAT DE CONSERVACIÓ****ACCIONS RECOMANADES:**

DESCRIPCIÓ

El dipòsit de Bonavista abasta la població de Bonavista i la Canonja i té una capacitat de 12.500 m³.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- EMATSA (<https://www.ematsa.cat/la-teva-aigua/cicle-urba/captacio/>).
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

D009 DIPÒSITS DE L'OLIVA

DADES GENERALS

Tipologia:	dipòsit
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	plaça de l'Oliva
Coordenades UTM 31N:	353364.8 / 4554411.7

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BC (C.3)
------------	-----------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Es tracta de dos dipòsits d'aigua construïts per Pujol de Barberà al capdamunt de la muntanya de l'Oliva per abastir d'aigua la ciutat. Poden arribar a recollir fins a 4.000 m³. Rep aigua dels pous de Renau i de la mina de l'Arquebisbe, la qual és impulsada directament als dos dipòsits generals de Sant Pere i Sant Pau.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- EMATSA (<https://www.ematsa.cat/la-teva-aigua/cicle-urba/captacio/>).
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

D010 **DIPÒSITS DE LA MUNTANYETA DE SANT PERE I SANT PAU**

DADES GENERALS

Tipologia:	dipòsit
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	carretera del Pont d'Armentera
Coordenades UTM 31N:	354252.5 / 4555924

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Tenen una capacitat, cadascun, de 12.500 m³. Subministren aigua a Tarragona centre, Sant Pere i Sant Pau i el polígon industrial Riu Clar.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- EMATSA (<https://www.ematsa.cat/la-teva-aigua/cicle-urba/captacio/>).
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

D011 CISTERNES DEL MUSEU BÍBLIC TARRACONENSE

DADES GENERALS

Tipologia:	dipòsit
Període:	romà?

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	carrer de les Coques, 2
Coordenades UTM 31N:	353806.5 / 4553419.4

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Sota el Museu Bíblic Tarraconense s'ha localitzat durant una excavació (encara en procés d'estudi) un conjunt de voltes que podrien respondre a estructures de contenció i fonamentació de la plaça del culte imperial romana. Posteriorment haurien sigut reutilitzades com a cisternes en època encara indeterminada.

IMATGE

- Josep M. Macias (ICAC).

BIBLIOGRAFIA

D012 **DIPÒSIT D'AIGUA DE LA CANONJA**

DADES GENERALS

Tipologia:	dipòsit
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	La Canonja
Adreça:	plaça de la O
Coordenades UTM 31N:	347143 / 4554054.7

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Antic dipòsit d'aigua de la Canonja, situat sota mateix de la plaça de la O. S'alimentava de l'aigua provinent de la mina de la Concòrdia.

IMATGE

- Extreta de Llop, J. (1991).

BIBLIOGRAFIA

- LLOP TOUS, J. *Les mines d'aigua al Camp de Tarragona: La Canonja*. La Canonja: Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, 1991.

F001 FONT DE LA PEDRERA

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	carrer del General Contreras, 4
Coordenades UTM 31N:	353264 / 4552753.6

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

No en consta.

IMATGE

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «Les fonts de Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F002 FONT DELS LLEONS

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	carrer d'Eivissa, 16 / carrer de Pere Martell, 42-44
Coordenades UTM 31N:	353264 / 4552753.6

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

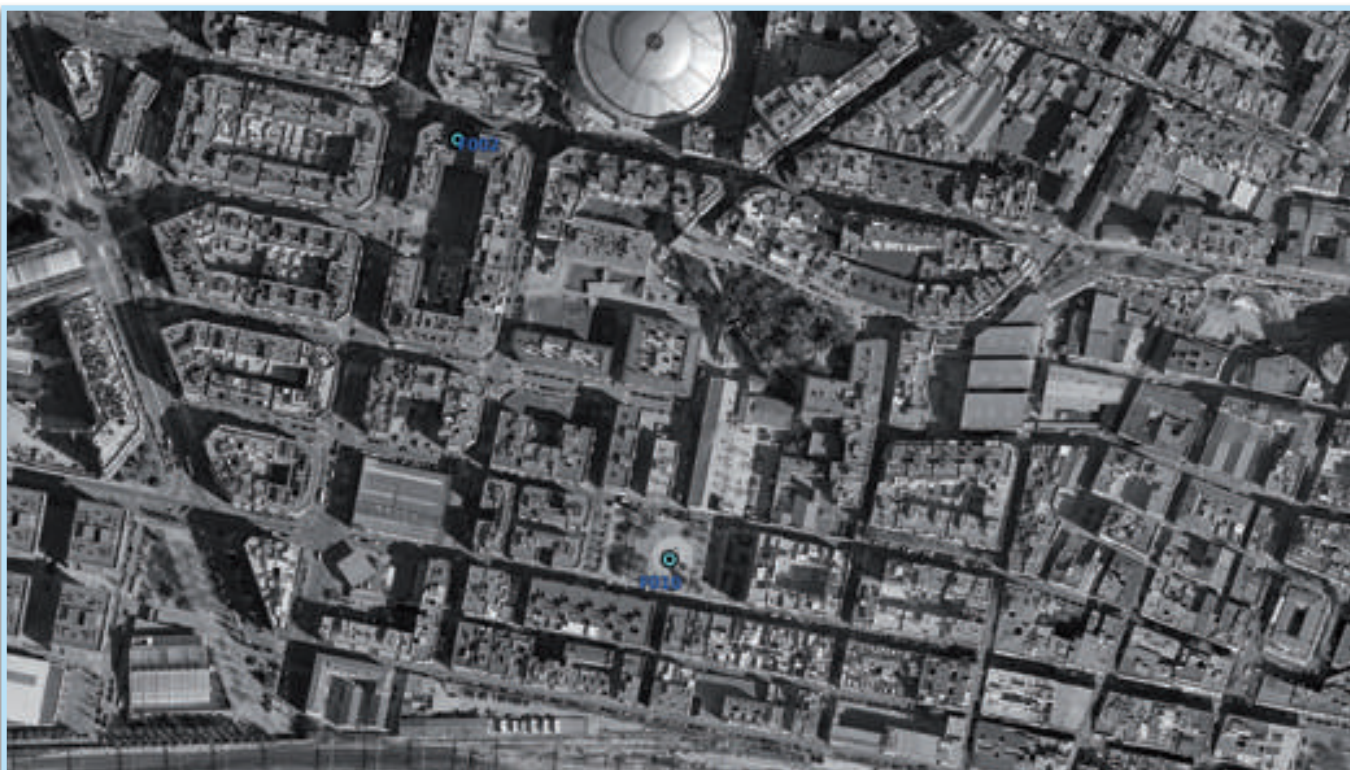

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

Seria de gran interès poder fer visitable l'estructura.

DESCRIPCIÓ

Es tracta d'una font romana d'època tardorepublicana, descoberta l'any 2000 de manera sobtada en la urbanització de la zona portuària entre els carrers de Pere Martell i d'Eivissa. És una estructura d'uns 17 m de longitud a manera de dipòsit, feta de carreus de pedra, d'on sobresurten tres lleons que funcionaven com a brolladors. S'estima que la seva capacitat era d'uns 30 m³. Després de ser descoberta, va ser tapada amb grava, en espera de poder convertir-la en un espai visitable algun dia.

IMATGE

- Extreta de Remolà i Pociña, 2011.

BIBLIOGRAFIA

- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, L.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Col·lecció Documenta, 5. Tarragona: ICAC, 2007 (fitxa 588).
- REMOLÀ, J. A.; POCIÑA, C. A. «La "Font dels Lleons" (Tarragona)». A: *Aquae Sacrae: Agua y sacralidad en la Antigüedad*. Girona, 2011, 181-191.

F003 ABEURADOR DEL CARRER DE SANT FRANCESC

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	medieval

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	carrer de Sant Francesc
Coordenades UTM 31N:	353387.4 / 4553211.8

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

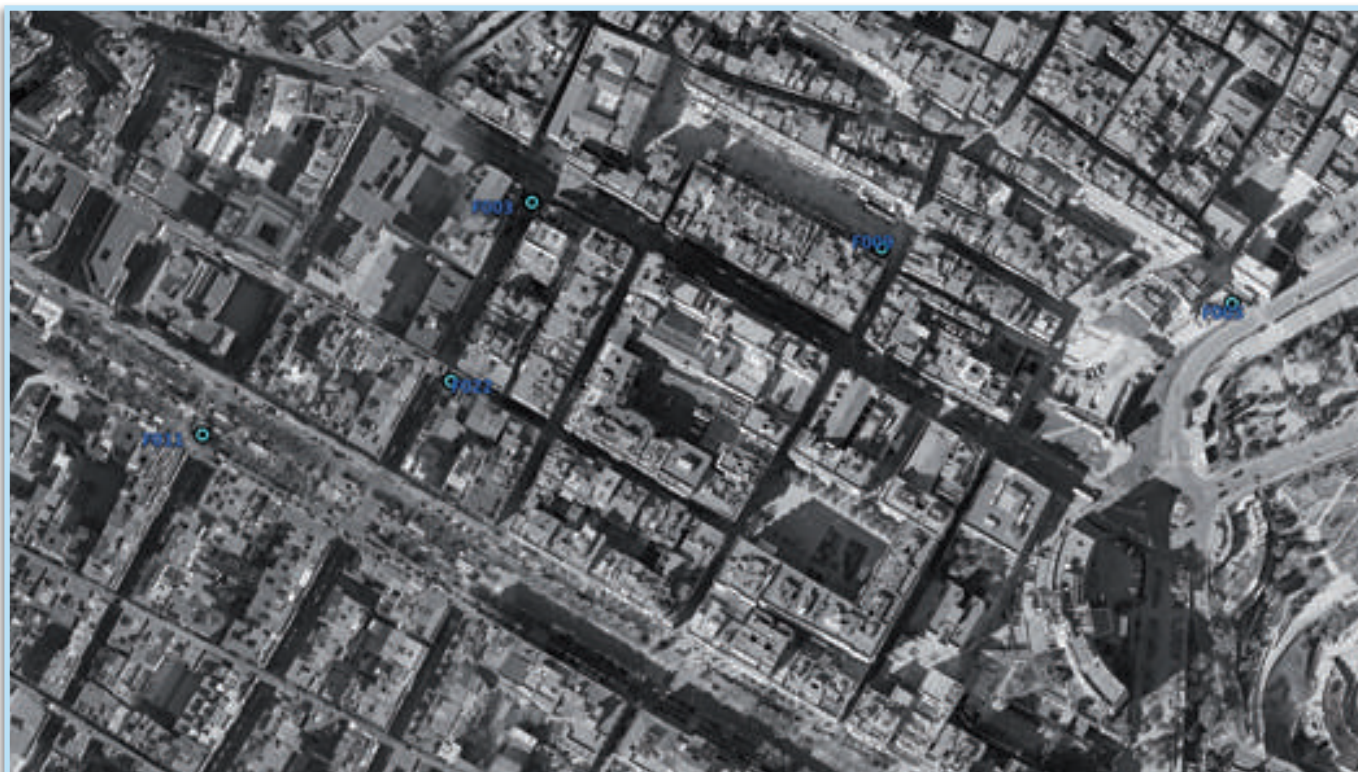
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

El carrer de Sant Francesc era conegut com el carrer de l'Abeurador, la presència del qual es coneix, com a mínim, des del segle XV. Tot i així, la seva ubicació és imprecisa, ja que no se n'han conservat documents gràfics.

IMATGE

BIBLIOGRAFIA

- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F004 FONT ASCENDENT

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	carrer de l'Arc de Sant Llorenç, 6
Coordenades UTM 31N:	353888.5 / 4553461.2

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

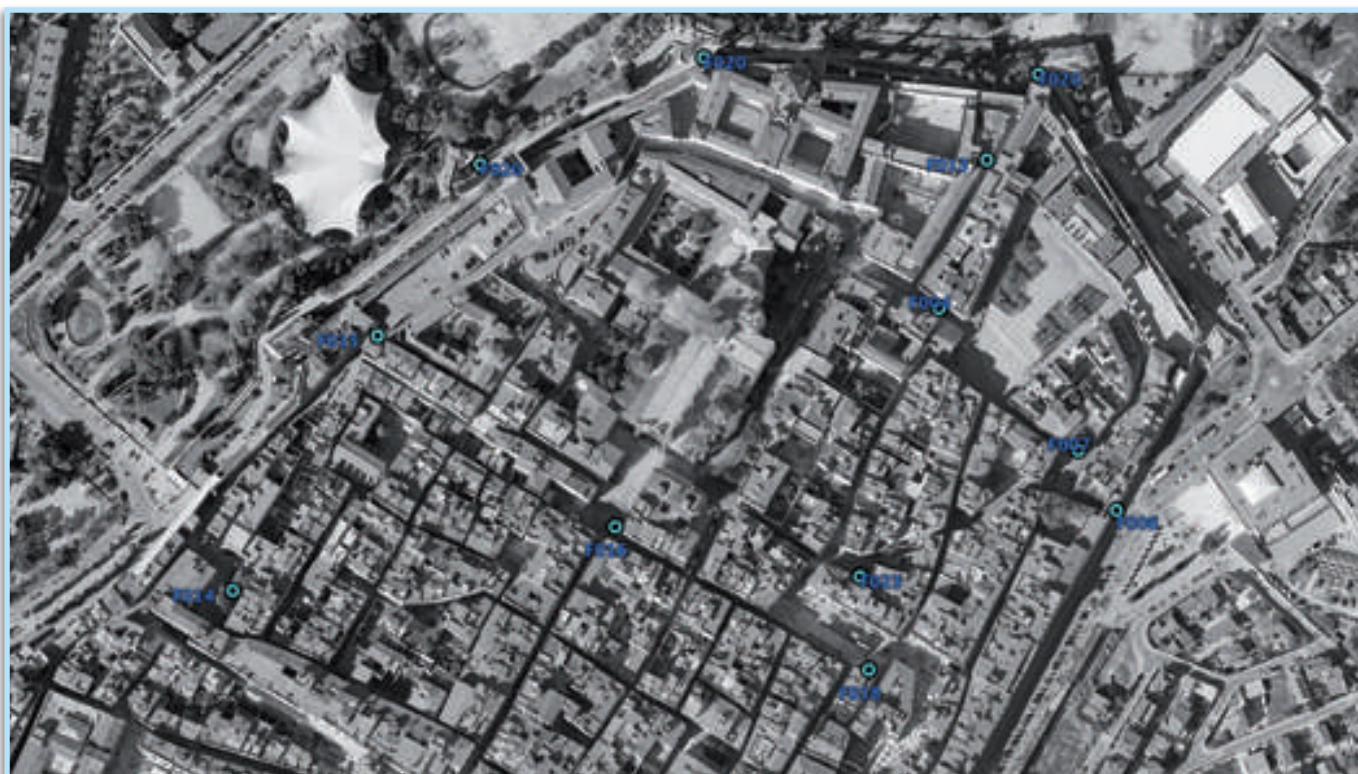
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

En aquest solar hi ha l'anomenada Font Ascendent, una cavitat de planta arrodonida i d'1,5 m de diàmetre excavada a la roca, a la qual s'accedeix mitjançant tres esglaons. Segons Hernández i Torres (1867), és de construcció preromana, però, documentalment, només consta que existia al segle XV. Aquesta cavitat sempre era plena d'aigua potable. Possiblement es tracta d'una surgència alimentada pel llac subterrani de la ciutat. Quan es va fer el rebaix de l'anomenat pàrquing intel·ligent de Jaume I van aparèixer a les parets de la roca petites esorrenties d'aigua que indiquen, malgrat l'alçada, l'aflorament d'aigua del subsol.

IMATGE

BIBLIOGRAFIA

- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, L.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Tarragona: ICAC, Documenta 5, 2007 (fitxa 15).
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F005 ABEURADOR DE LA TORRE DEL PRETORI

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	passeig de Sant Antoni, 8
Coordenades UTM 31N:	353752 / 4553138.4

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Abeurador de pedra situat davant de la façana sud de la Torre del Pretori, a sobre de les voltes del Circ romà, construït a inicis del segle XVII (1610). Actualment se'n poden apreciar a simple vista les restes, on consta una inscripció amb la data de construcció.

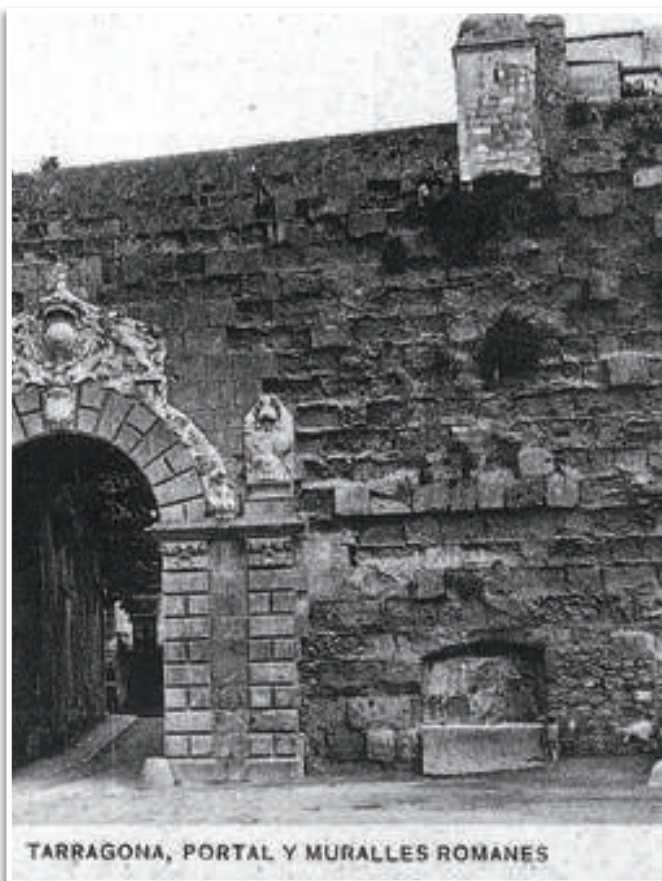
IMATGE

- Josué Andreu (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «Les fonts de Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F006 ABEURADOR DEL PORTAL DE SANT ANTONI

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	portal de Sant Antoni
Coordenades UTM 31N:	353972.2 / 4553352.4

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

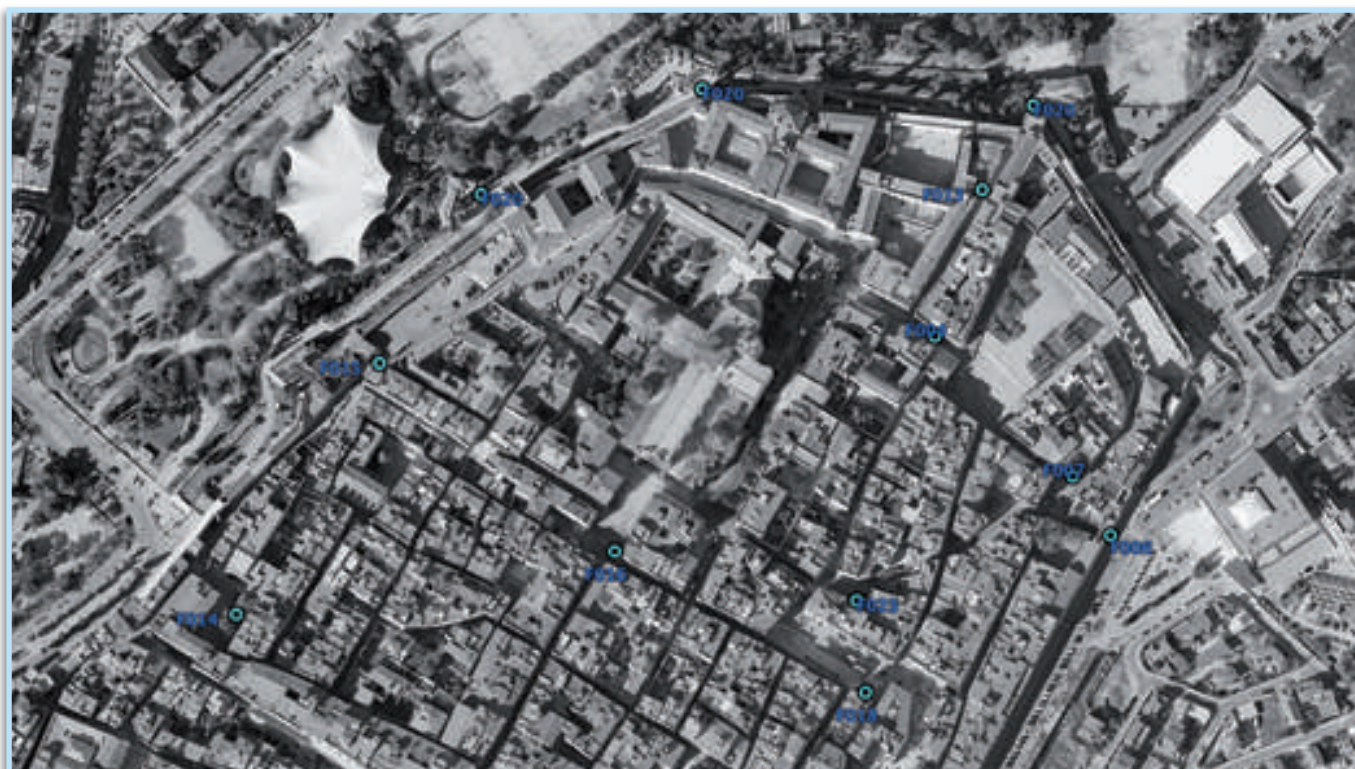
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Abeurador situat al costat del portal de Sant Antoni, a la part exterior de la muralla. Actualment està desaparegut. Molt probablement s'alimentava de la mina de l'Arquebisbe, igual que la font d'Armanyà, situada a la plaça de Sant Antoni.

IMATGE

- Postal històrica.

BIBLIOGRAFIA

- BENAIGES, J.; CALLE, R. *Tarragona, segle XX. A través de les postals. Casc Antic*. Tarragona, 1991.

F007 FONT D'ARMANYÀ

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	plaça de Sant Antoni
Coordenades UTM 31N:	354046 / 4553582

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIL (C.7)
------------	------------

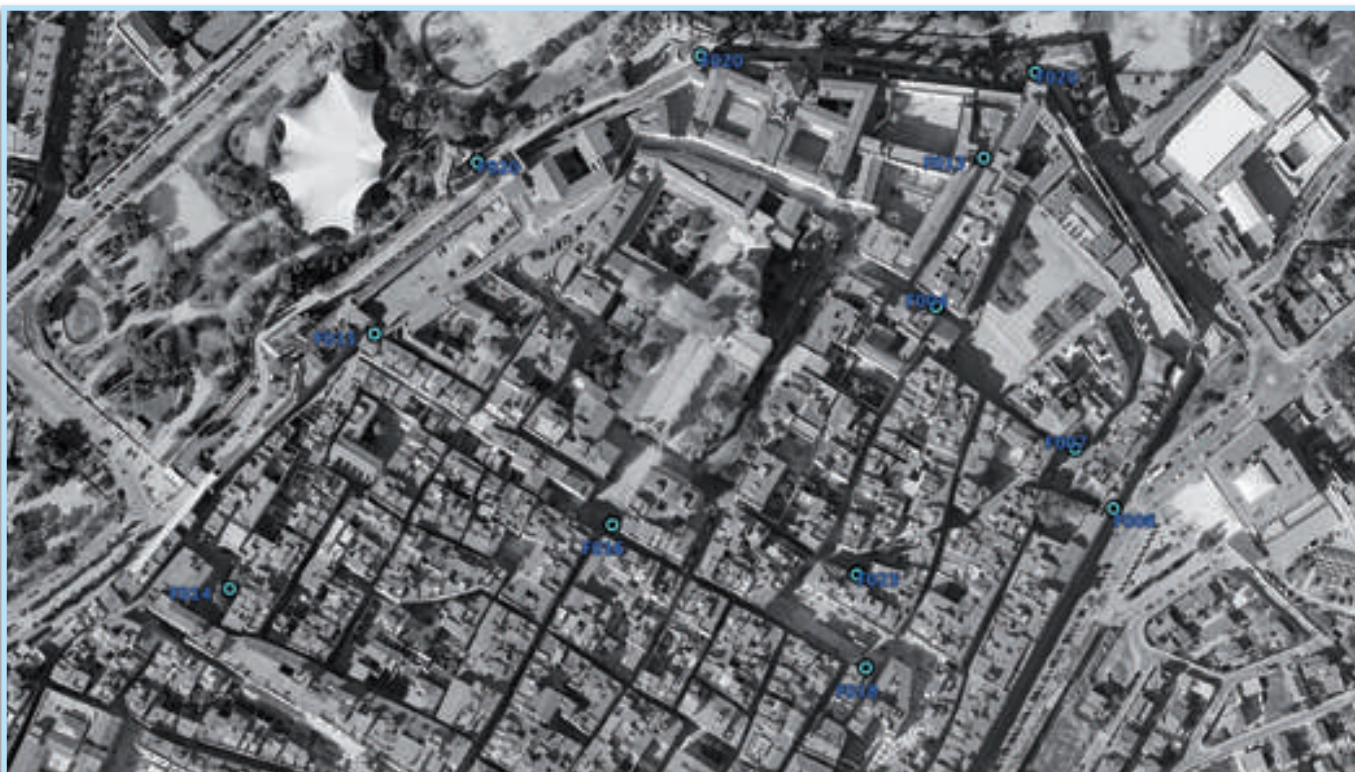
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Font pública de la ciutat d'estil neoclàssic. Testimoni històric de l'arribada de l'aigua a la ciutat des de la mina de l'Arquebisbe fa més de dos-cents anys. Font encastada a la paret del jardí de la Casa Bertran. Situada a la plaça de Sant Antoni, és anomenada font del Bisbe Armanyà per haver estat promocionada per ell. Construïda el 1798, porta l'aigua d'una mina de la població de Puigpelat (Alt Camp) i, després d'un recorregut de 28,30 km, arriba a brollar a Tarragona. Té forma d'urna i és bàsicament d'estil neoclàssic. El cos inferior consta d'una gran base de pedra (procedent d'una pedrera del Camp de Mart), amb una tassa ampla per permetre-hi la ubicació de recipients. El cos mitjà té dues aixetes de bronze, i el superior mostra l'escut dels agustins, orde al qual pertanyia l'arquebisbe Armanyà i Font, amb el barret del prelat, un castell en flames i un estel. Està esculpit en pedra de la Floresta i va ser refet recentment degut a la seva precarietat. A la dreta de la font hi ha una pilastra cantonera que té al damunt una bala de canó de ferro sense esclatar de la Guerra del Francès. Va ser restaurada per l'escultor Bruno Gallart el 1998.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «Les fonts de Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F008 FONT DE LA MITJA LLUNA

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	plaça del General Prim
Coordenades UTM 31N:	353156.7 / 4552794.5

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Font monumental construïda a l'actual plaça del General Prim (o de la Mitja Lluna), degut a la proximitat del convent. El coronament de la font fou modificat per una escultura de forja en forma de vaixell.

IMATGE

- Superior: Anna Ferré (ETSA-URV).
- Inferior: fotografia històrica d'inicis del segle XX.

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «Les fonts de Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- OLIVÉ, J. M. *Tarragona a través del temps*. Tarragona: Impremta Catalunya, 1984.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F009 FONT DE LA PLAÇA DE LA FONT

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	plaça de la Font
Coordenades UTM 31N:	353563.7 / 4553176.5

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BC (C.7)
------------	----------

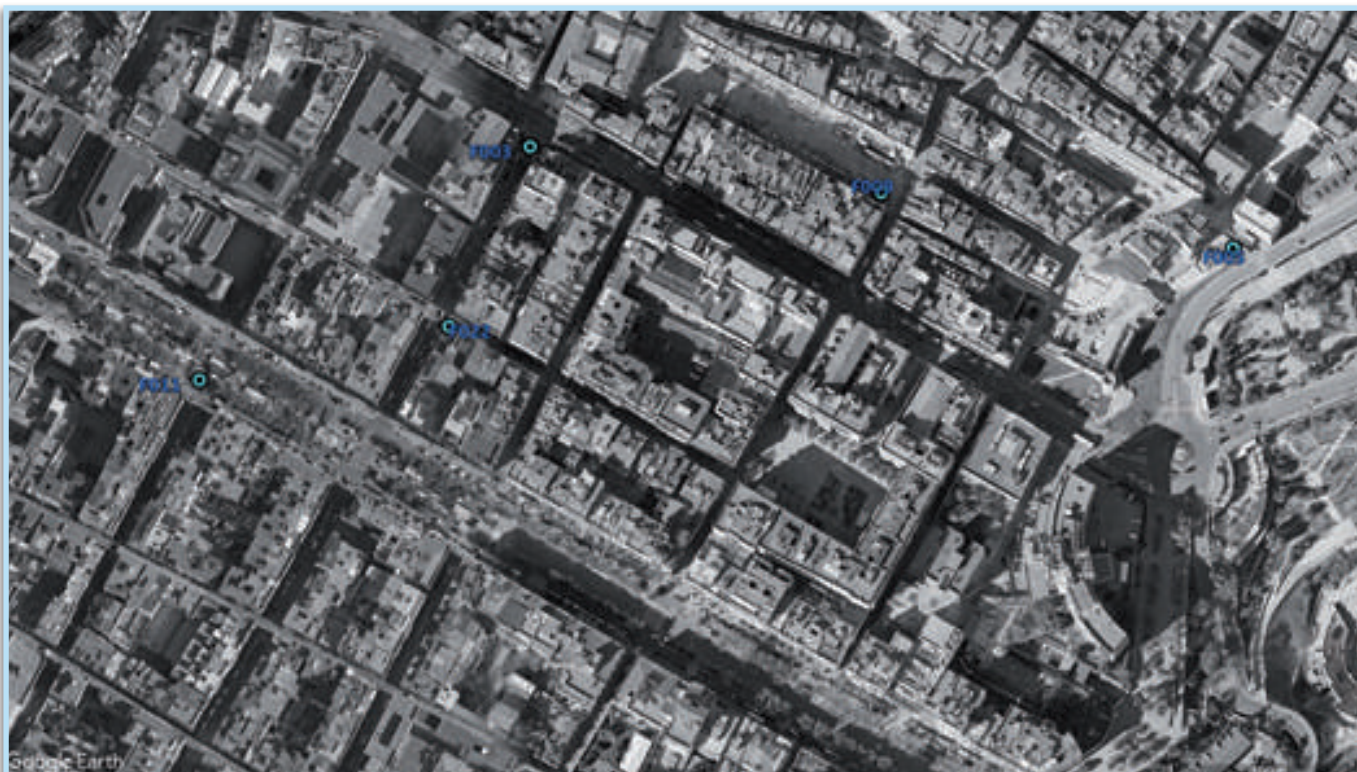
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Aquesta font té relació amb l'emplaçament històric de l'anomenat pou ciclopi o de la plaça de la Font (P004). El 1798 s'hi va instal·lar una nova font, que va ser substituïda el 1827 per una de més monumental (promoguda per Antonio de Echanove i Zaldívar), i la reforma d'aquesta plaça el 1894 va donar lloc a l'emplaçament de dues fonts de ferro colat, una de les quals es va conservar fins als anys setanta del segle passat. L'actual brollador, també de ferro colat, va ser inaugurat el 19 d'abril de 1979, i a mitjans dels anys noranta va ser desplaçat al lateral esquerre de l'eix de la plaça per les obres del pàrquing. La font té unes característiques similars a les que es troben a la Rambla i consta de tres cossos, quatre piles sostingudes per potes amb urpes i quatre aixetes amb cos en forma de prisma quadrangular. Per sobre, a les quatre cares hi ha un lloc per esculpir-hi un escut (que encara resta buit), i corona el conjunt una columna enramada amb cimera de gerra amb dues anses. Va ser enretirada cap a la banda sud de la plaça per poder facilitar l'accés de vehicles.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «Les fonts de Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.

F010 **ABEURADOR DE LA PLAÇA DELS INFANTS**

DADES GENERALS

Tipologia:	font/abeurador
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	plaça dels Infants
Coordenades UTM 31N:	352670.4 / 4552642.9

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

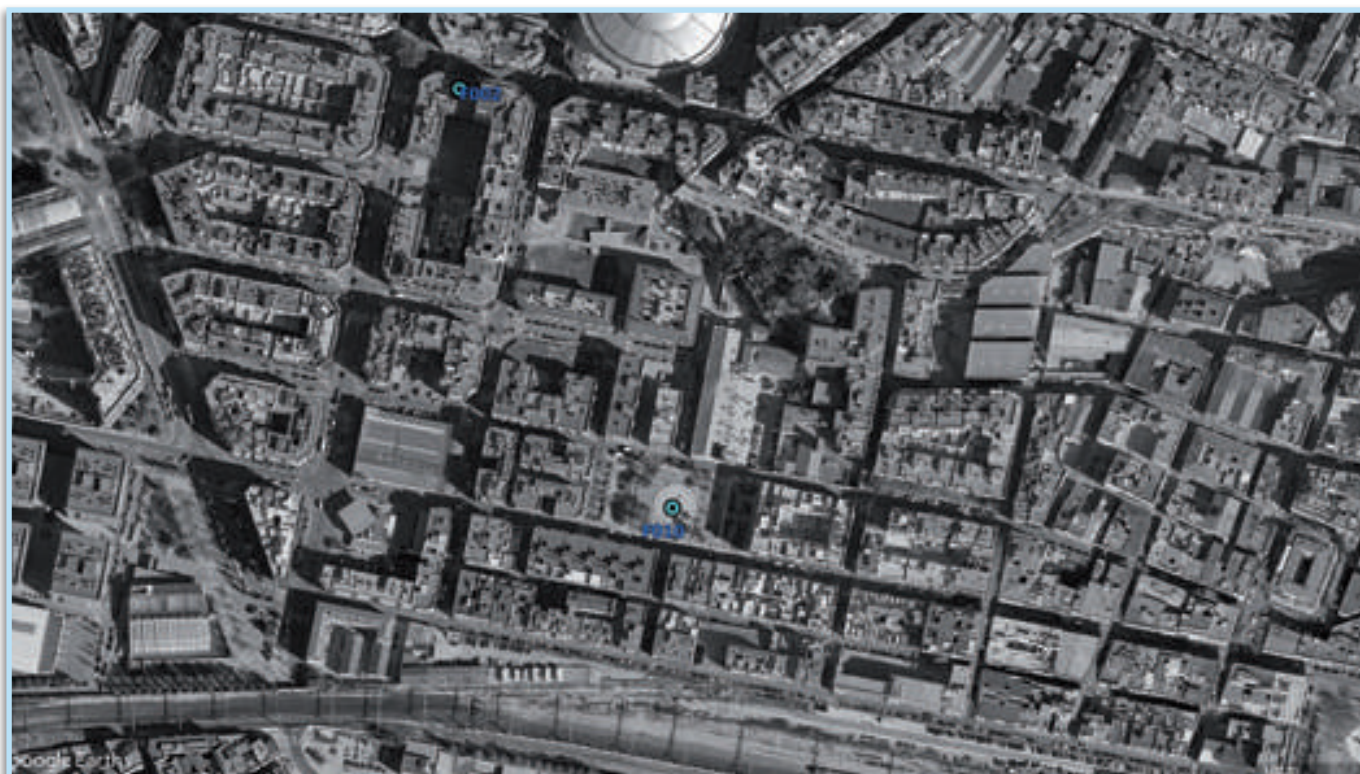
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Actualment es tracta d'una font, però anteriorment havia estat un abeurador. Estava rodejat per un empedrat concèntric fins que es va renovar i s'hi va incorporar una escultura de dos infants, la qual cosa va fer que perdurés el nom popular de la plaça com la dels Infants.

IMATGE

- Superior: Anna Ferré (ETSA-URV).
- Inferior: postal històrica 1905-1910 (arxiu de Rafael Vidal Ragazzon).

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «Les fonts de Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F011 FONT DE LA RAMBLA NOVA

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	Rambla Nova, 74
Coordenades UTM 31N:	353211.7 / 4553105.6

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

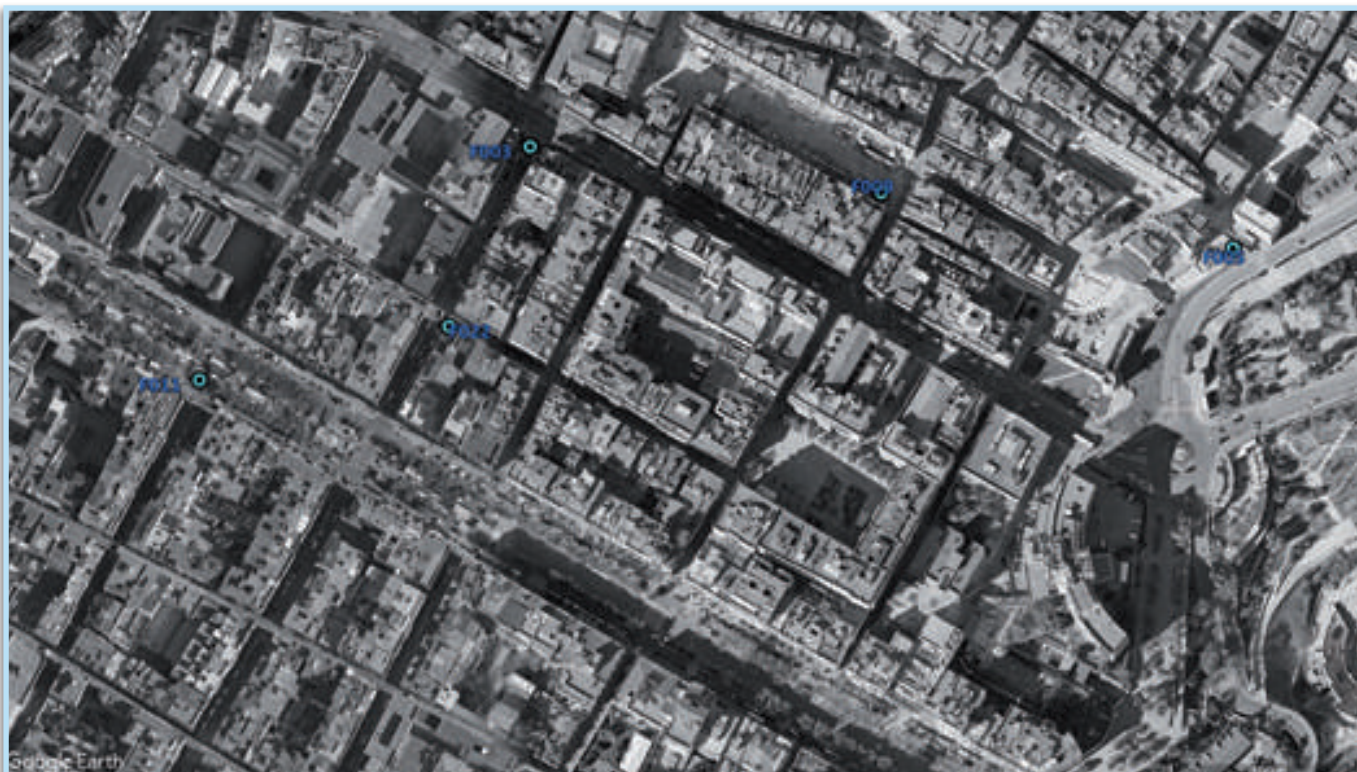
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

No en consta.

IMATGE

- Superior: Anna Ferré (ETSA-URV).
- Inferior: fotografia històrica anterior al 1923.

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «Les fonts de Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F012 FONT DEL PRESIDI

Tarragona - Ruïnes de l'Amfiteatre romà

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	Amfiteatre romà
Coordenades UTM 31N:	353829.3 / 4552953.5

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Font construïda al pati de la presó quan estava situada a l'Amfiteatre romà. Actualment només se'n conserva la llosa de pedra on hi havia els dos brolladors, emmarcats per una flor.

IMATGE

- Postal històrica.

BIBLIOGRAFIA

- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F013 FONT DE SANT MAGÍ

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	carrer del Portal del Carro, 6
Coordenades UTM 31N:	353918.8 / 4553533.6

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

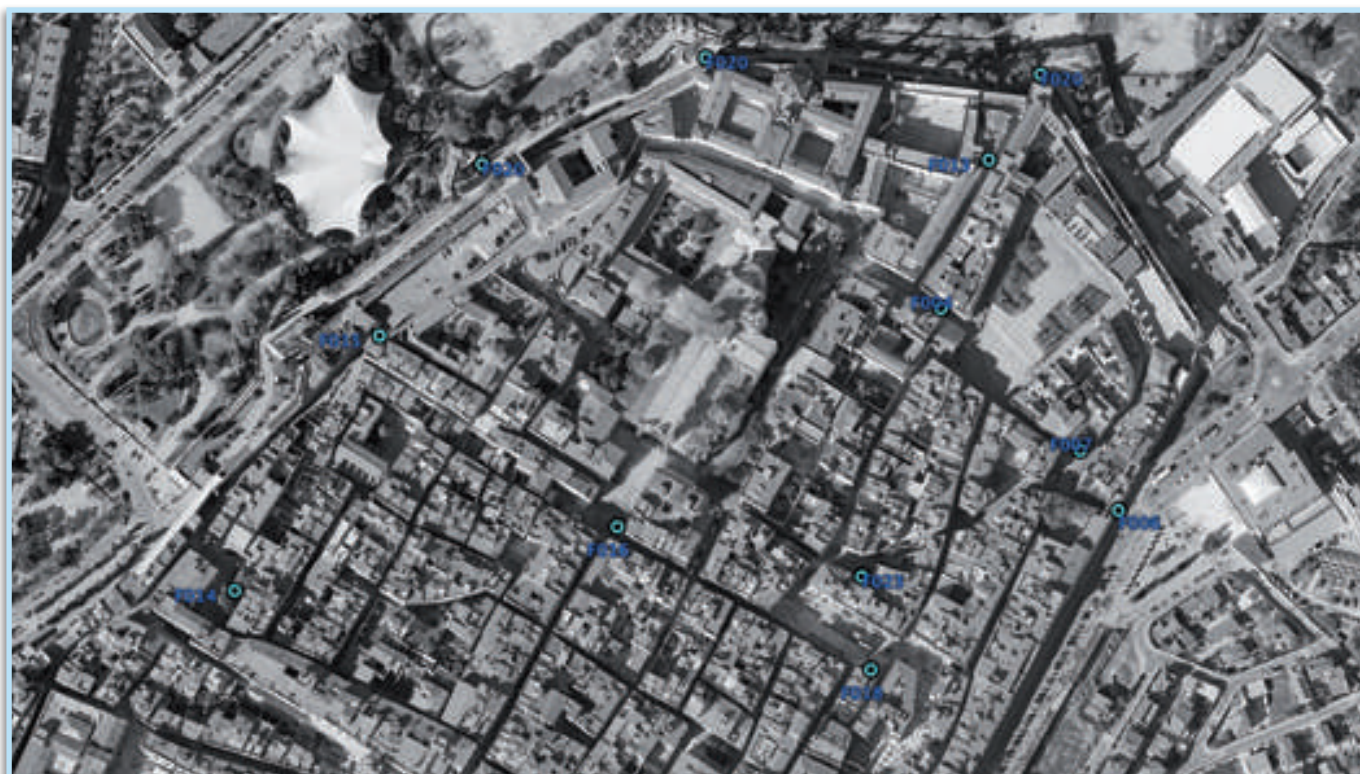
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Font encastada al mur, de planta triangular, amb una ceràmica vidriada al capdamunt amb la imatge de Sant Magí. Font construïda l'any 1961 per a substituir-ne una d'antiga. Té tres aixetes, amb el peu i coronament fet d'obra. Compta amb un ampli rentamans de pedra de fetge de gat.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «Les fonts de Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F014 FONT DE LA PLAÇA DEL PALLOL

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	plaça del Pallol
Coordenades UTM 31N:	353521.8 / 4553342.7

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

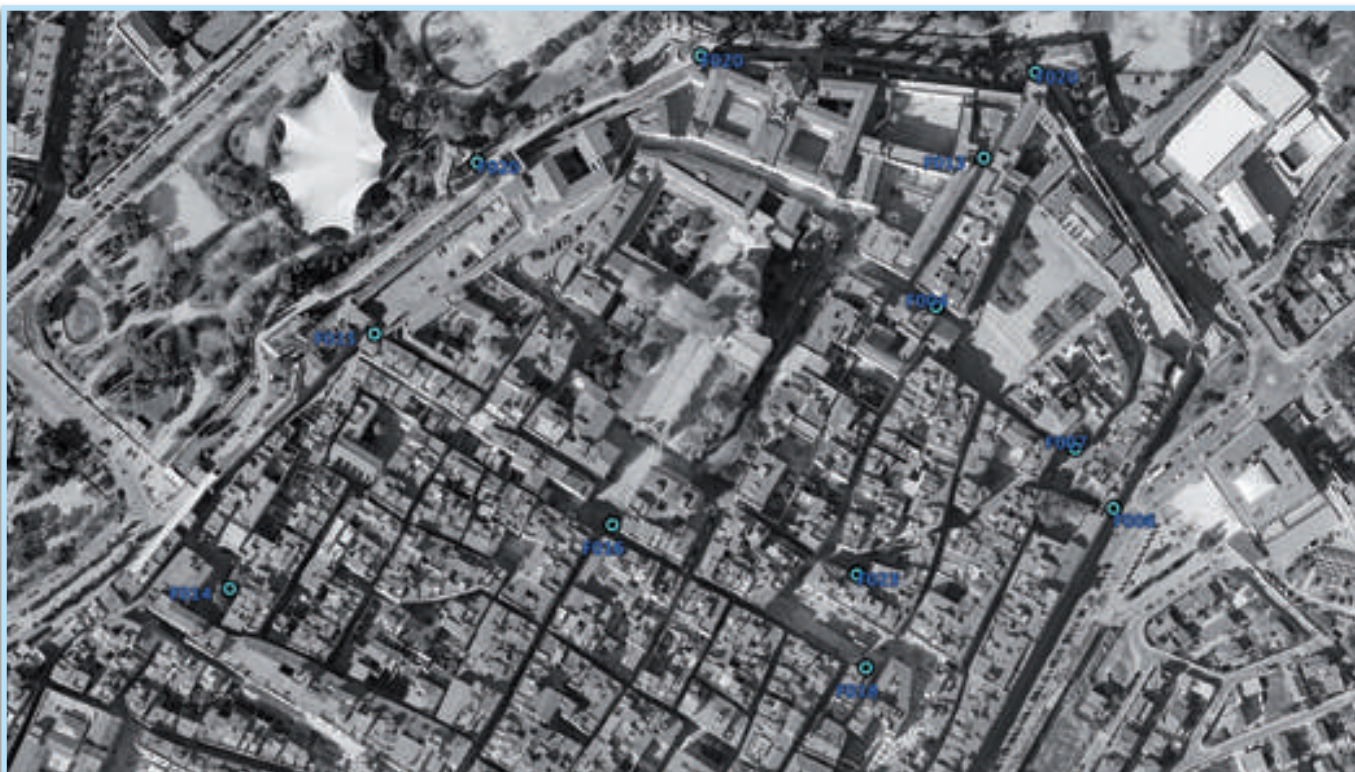
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

No en consta.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «Les fonts de Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F015 FONT DE LA PITXA (O DE LA PIXA)

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	plaça de Sant Joan
Coordenades UTM 31N:	353604 / 4553466.2

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIL (B.7)
------------	------------

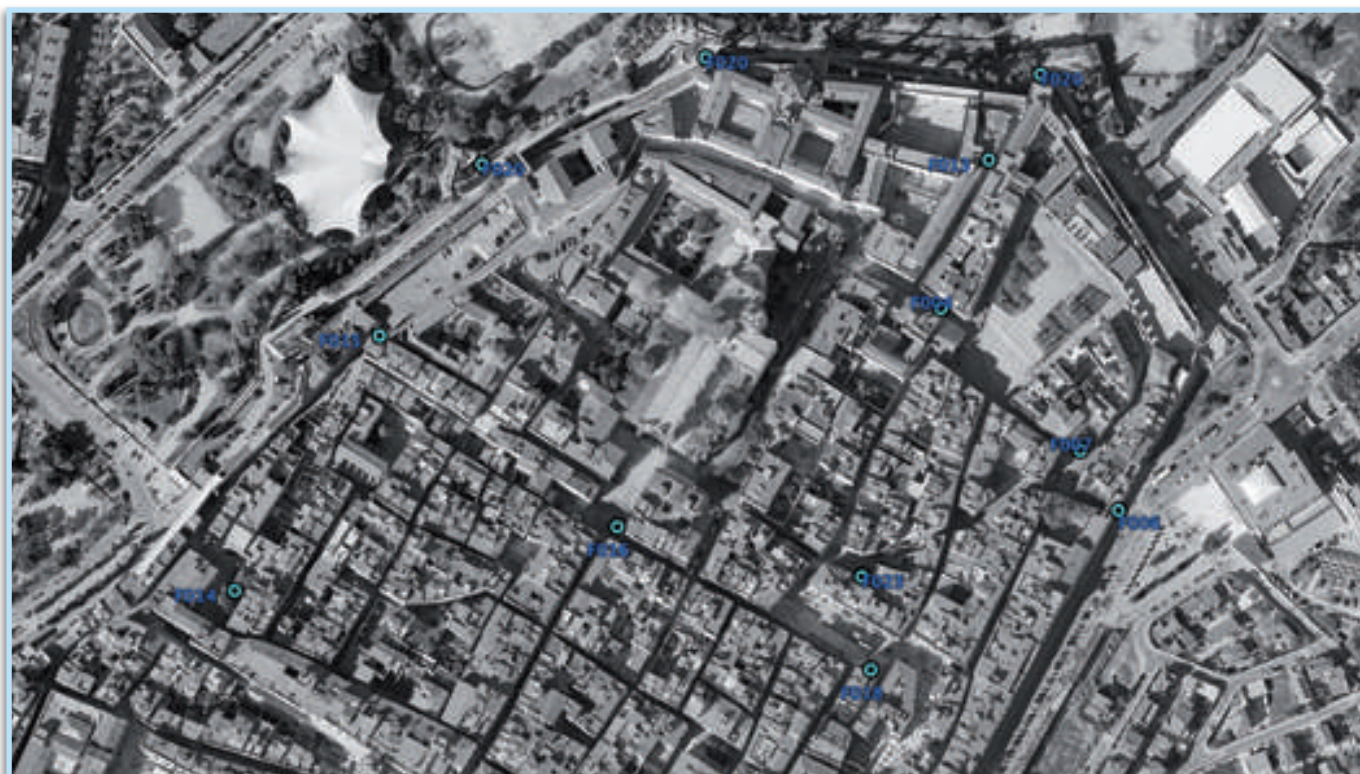
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Font construïda a inicis del segle XIX per encàrrec de l'arquebisbe Armanyà (1785-1803). La font s'adossa al mur de tancament de l'Hort de l'Arquebisbe. Fou feta amb maó vist, al qual s'intercalen rajoles de ceràmica fent quadres, dels quals el central és el més gran. La pica i el portacanalons són de pedra picada.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «Les fonts de Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F016 FONTS DE LA PLAÇA SANTIAGO RUSIÑOL

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	modern i contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	plaça de Santiago Rusiñol (coneguda com a plaça de les Cols)
Coordenades UTM 31N:	353717.8 / 4553361.6

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIL (B.7)
------------	------------

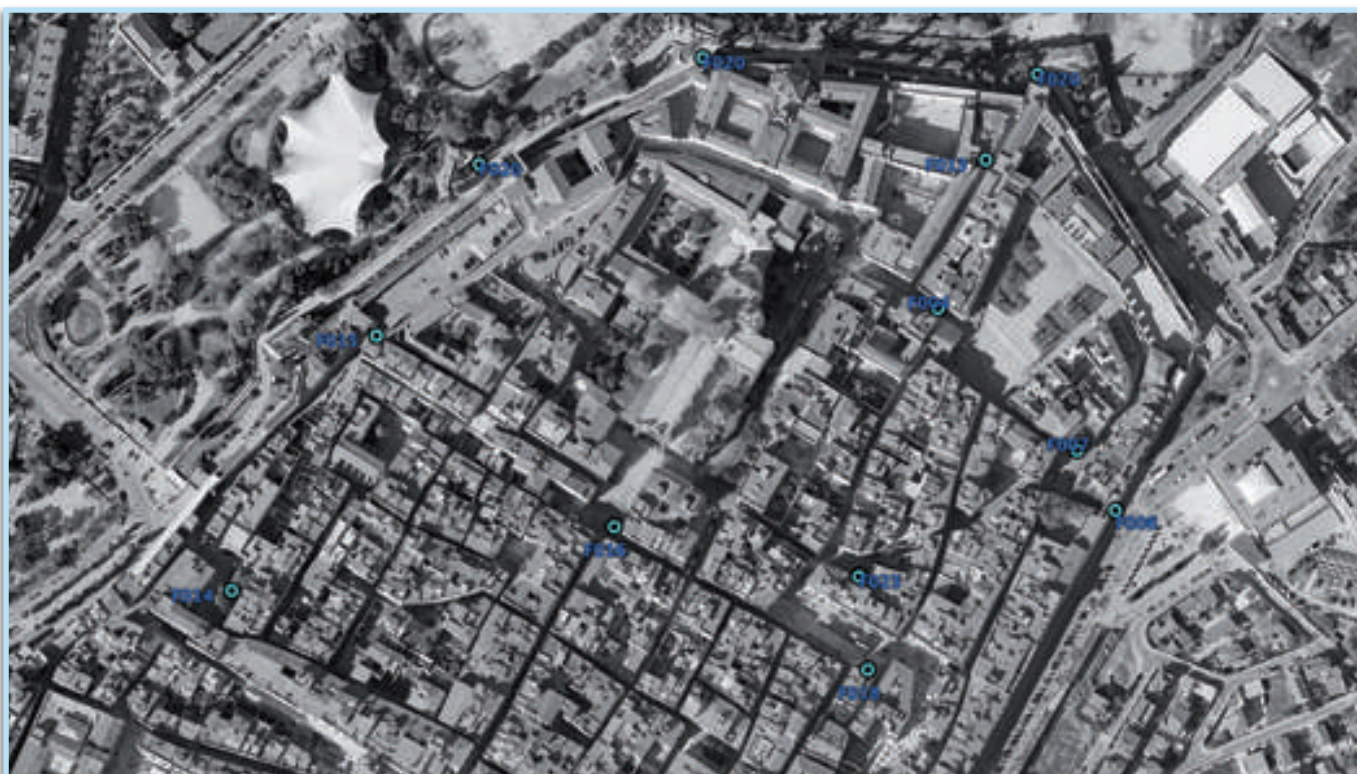
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

A partir de la segona meitat del segle XIV hom considerà indispensable un servei de fonts públiques que assegurés la provisió d'aigua potable, iniciativa que anava lligada als nous conceptes de vida urbana aleshores imperants. L'any 1609, amb l'arribada de l'aigua des del Llorito, es va construir una cisterna i una font a la plaça de les Cols (oficialment, plaça de Santiago Rusiñol). L'any 1795 es van reformar les escales de la catedral, i dos anys més tard se substituïa la font anterior per dues de noves de factura neoclàssica que s'han conservat fins avui en dia. Es diu que l'arquebisbe volia construir fins a vuit fonts, però que l'estat de les arquees va impedir el seu propòsit. Les fonts es troben als dos extrems dels graons inferiors de les escales que duen al pla de la Seu. La base de les fonts és de llisós, i té dues aixetes de bronze. El cos és de pedra de Santa Tecla i té forma de prisma quadrat. Els brolladors s'inscriuen en uns cubs on l'únic guarniment és un relleu rectangular, tant a la part frontal com a la lateral de les fonts. Aquestes figures contenen les piques tallades amb pedra de llisós. Per damunt d'aquests cubs n'hi ha uns altres que creen un cert ritme a la composició perquè retallen els angles superiors de les lloses rectangulars. A les parts frontals dels brolladors, que són aixetes de caragol, s'emmarquen al nucli que els sosté a través d'un semicon de base estrellada. Als laterals hi ha uns caps femenins esculpits. Per damunt de les fonts, i coronant-les, hi ha lloses de llisós gris rebaixades al perfil superior i als angles. Aquests brolladors devien ser un indret molt concorregut de la Tarragona de finals del segle XVIII, ja que l'Ajuntament va decretar diverses ordres per mantenir la higiene pública en aquest punt de la ciutat. A conseqüència de les guerres, sobretot la del Francès, es trobaven molt malmeses. És per aquest motiu que tenen pedaços per tots els costats, de les successives restauracions que s'hi han anat fent durant els anys.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «Les fonts de Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- «Fonts de la plaça Santiago Rusiñol». *Inventari del Patrimoni Arquitectònic*. Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. Inventari del Patrimoni fluvial del riu Gaià <<https://terresdelgaia.omeka.net/>>[consulta: desembre 2020].
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F017 FONTS DE L'OLIVA

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	plaça de l'Oliva
Coordenades UTM 31N:	353335.9 / 4554348.5

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BC (C.7)
------------	----------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Conjunt de fonts situat a la part més alta de la muntanya de l'Oliva, format per quatre grups de dos sortidors cadascun. Al darrere presenta dues estructures cobertes amb volta de rajola, una de les quals sembla un urinari, mentre que l'altra és possiblement una cisterna. En un dels costats de la coberta hi ha incisa la data de construcció del dipòsit.

[Vegeu fitxa D009.](#)

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «Les fonts de Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F018 FONTS DE LA MEDUSA I BACUS

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	plaça del Fòrum, 11
Coordenades UTM 31N:	353841.3 / 4553280.7

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BC (C.7)
------------	----------

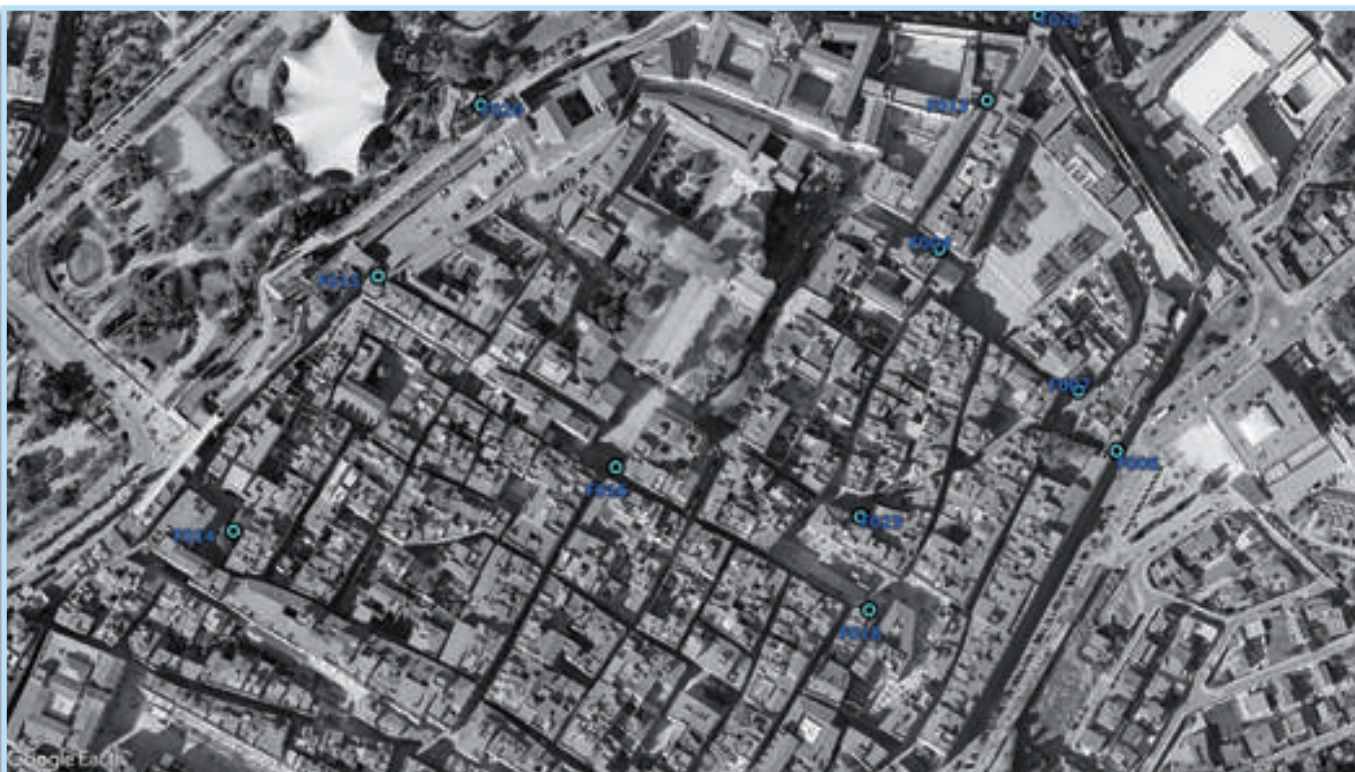
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

L'any 1973 s'inauguraren a la plaça del Fòrum, molt a prop de l'antic mercat, limítrofes amb el carrer de Santa Anna, dues fonts amb piques de marbre i amb reproduccions dels baixos relleus de bronze dels *clipei* trobats dos anys abans en excavacions fetes a la mateixa plaça i que avui es troben al MNAT.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F019 FONTS DEL CEMENTIRI

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	carretera del Cementiri
Coordenades UTM 31N:	353392.7 / 4554067

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

Neteja de les fonts.

DESCRIPCIÓ

L'any 1973 s'inauguraren a la plaça del Fòrum, molt a prop de l'antic mercat, limítrofes amb el carrer de Santa Anna, dues fonts amb piques de marbre i amb reproduccions dels baixos relleus de bronze dels *clipei* trobats dos anys abans en excavacions fetes a la mateixa plaça i que avui es troben al MNAT.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F020 FONTS DEL PASSEIG ARQUEOLÒGIC

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	Passeig Arqueològic

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

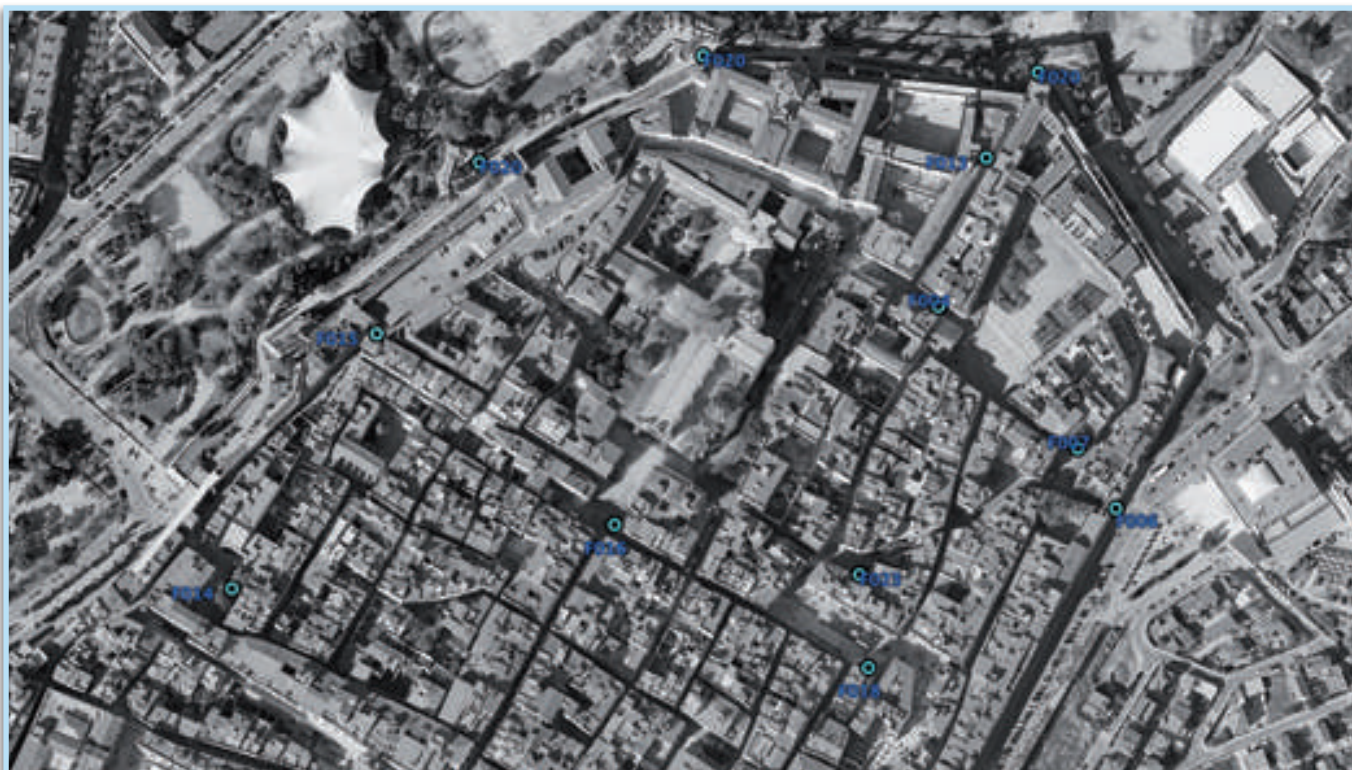
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

El Passeig Arqueològic de Tarragona fou inaugurat el 22 d'octubre de 1932. Aquesta obra, projectada per l'arquitecte Jeroni Martorell, va anar acompanyada de la construcció de diverses fonts de pedra encastades als murs. Actualment es conserven tres fonts que no es troben en ús. Es caracteritzen per incorporar escuts heràldics de Tarragona de diferents estils i èpoques. En una de les fonts es pot llegir la inscripció «BIBE E FONTE SALUTIS ET VIVES».

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «Les fonts de Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F021 FONT DELS JARDINS DE LA RECONCILIACIÓ

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	Parc de la Reconciliació (confluència entre la Via Augusta i el passeig de Sant Antoni)
Coordenades UTM 31N:	353749 -4553072

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Font urbana de ferro colat de color gris (model Colomer Nou Parc NF-49, NF-49/1). La font es va instal·lar, a mitjan segle XX, amb la construcció d'un parc anomenat "Glorieta de los caídos". El primer ajuntament democràtic de Tarragona va substituir el nom per l'actual Parc de la Reconciliació, que destaca per la seva jardineria com a únic representant de la jardineria pública de mitjan segle XX a Tarragona. La darrera remodelació fou l'any 2009 i va modernitzar les instal·lacions del parc amb l'objectiu d'optimitzar el consum d'aigua.

IMATGE

- Josep Maria Macias (ICAC).

BIBLIOGRAFIA

- Ajuntament de Tarragona
<<https://www.tarragona.cat/neteja-i-medi-ambient/espais-verds-i-camins/parcs-urbans/parc-de-la-reconciliacio>>.
- Catàleg de mobiliari urbà de l'empresa Colomer Nou Parc
<<https://colomernouparc.com/productos-mobiliario-urbano-es/fuentes/fuente-urbana>>.

F022 FONT DEL CARRER AUGUST

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	cruïlla dels carrers Emperador August i Sant Francesc
Coordenades UTM 31N:	353340- 4553123

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Antigament, aquesta font de ferro colat de color gris estava a la cruïlla dels carrers Emperador August i Comte de Rius. Avui es troba a l'alçada del carrer de Sant Francesc. La font té idèntiques característiques a la font situada actualment a la Rambla Nova, a prop del carrer Pin i Soler.

IMATGE

- Josep Maria Macias (ICAC).

BIBLIOGRAFIA

F023 FONT DE LES PEIXATERIES VELLES

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	plaça de les Peixateries Velles
Coordenades UTM 31N:	353840- 4553327

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Font baixa de ferro colat de color gris amb una sola aixeta. Té el frontal decorat amb motius marítims, amb un possible trident i peixos. L'aixeta sembla néixer de la boca d'Oceanus.

IMATGE

- Josep Maria Macias (ICAC).

BIBLIOGRAFIA

F024 FONT DE LA RAVAL

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	La Canonja
Adreça:	plaça del Mestre Josep Gols
Coordenades UTM 31N:	347153 / 4553944.5

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Font de fosa coronada per un fanal, construïda el 1888. Fou restaurada l'any 2010 per l'Ajuntament de la Canonja.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- No en consta.

F025 FONT MUNICIPAL DEL CATLLAR

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	El Catllar
Adreça:	camí de la Font
Coordenades UTM 31N:	359573.6 / 4559674.3

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Font municipal del poble del Catllar, construïda a principis del segle XVII. Es troba a una cota inferior a la carretera, i s'hi accedeix a través d'una escala.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- No en consta.

F026 FONT DE LA MINA

DADES GENERALS

Tipologia:	font
Període:	modern i contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Els Pallaresos
Adreça:	avinguda de Catalunya, 12
Coordenades UTM 31N:	355233.6 / 4559509

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Aquesta mina fou de propietat privada de la família Bofarull, propietaris també dels terrenys adjacents, on posteriorment (als anys vuitanta) es va desenvolupar un pla parcial que incloïa diversos equipaments esportius. La zona de la mina va ser readaptada com a espai públic i de lleure, acompanyada d'un petit parc.

IMATGE

- Extreta de <tarragonaradio.cat>.

BIBLIOGRAFIA

- No en consta.

F027 FONT DE L'ARRABASSADA

DADES GENERALS

Tipologia:	font natural
Període:	—

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	platja de l'Arrabassada
Coordenades UTM 31N:	355568.6 / 4553556.2

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

La font de l'Arrabassada és una sortida natural d'aigua dolça que hi ha a l'extrem nord de la platja homònima, tocant a les roques. Actualment encara raja, tot i que la seva situació tan propera al mar fa difícil que es pugui aprofitar.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

F028 FONT DE LES MORISQUES (O DEL LLORITO)

DADES GENERALS

Tipologia:	font natural
Període:	medieval

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Coordenades UTM 31N:	354922.2 / 4555101.3

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Aquesta font, també anomenada font del Llorito, sembla que podria tenir l'origen en època romana, tot i que les primeres evidències datades consten a partir del segle XIV. Al llarg de la seva història ha tingut un paper important en l'abastiment d'aigua a la ciutat de Tarragona. De fet, hi ha hagut diversos intents per construir canalitzacions des d'aquesta font a la ciutat ([vegeu fitxa A004](#)). El 1934 se n'encarregà la reforma a l'arquitecte Josep M. Pujol de Barberà. El projecte encara es conserva avui dia, i consta d'una plaça circular amb bancs de pedra als voltants. L'escut de Tarragona que hi havia fou traslladat al passeig de Sant Antoni, i l'escultora M. Teresa Ripoll en va fer un de nou de pedra per a la font. Tradicionalment ha sigut, i encara ho és, un indret d'esbarjo per a molts tarragonins.

IMATGE

- Aportada per Jordi López (ICAC).

BIBLIOGRAFIA

- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

P-A005 **POUS DE LA MINA DE L'ARQUEBISBE**

DADES GENERALS

Tipologia:	registre
Període:	modern i contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona, el Catllar, els Pallaresos i altres
-----------	---

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIL (B.1)
------------	-------------------

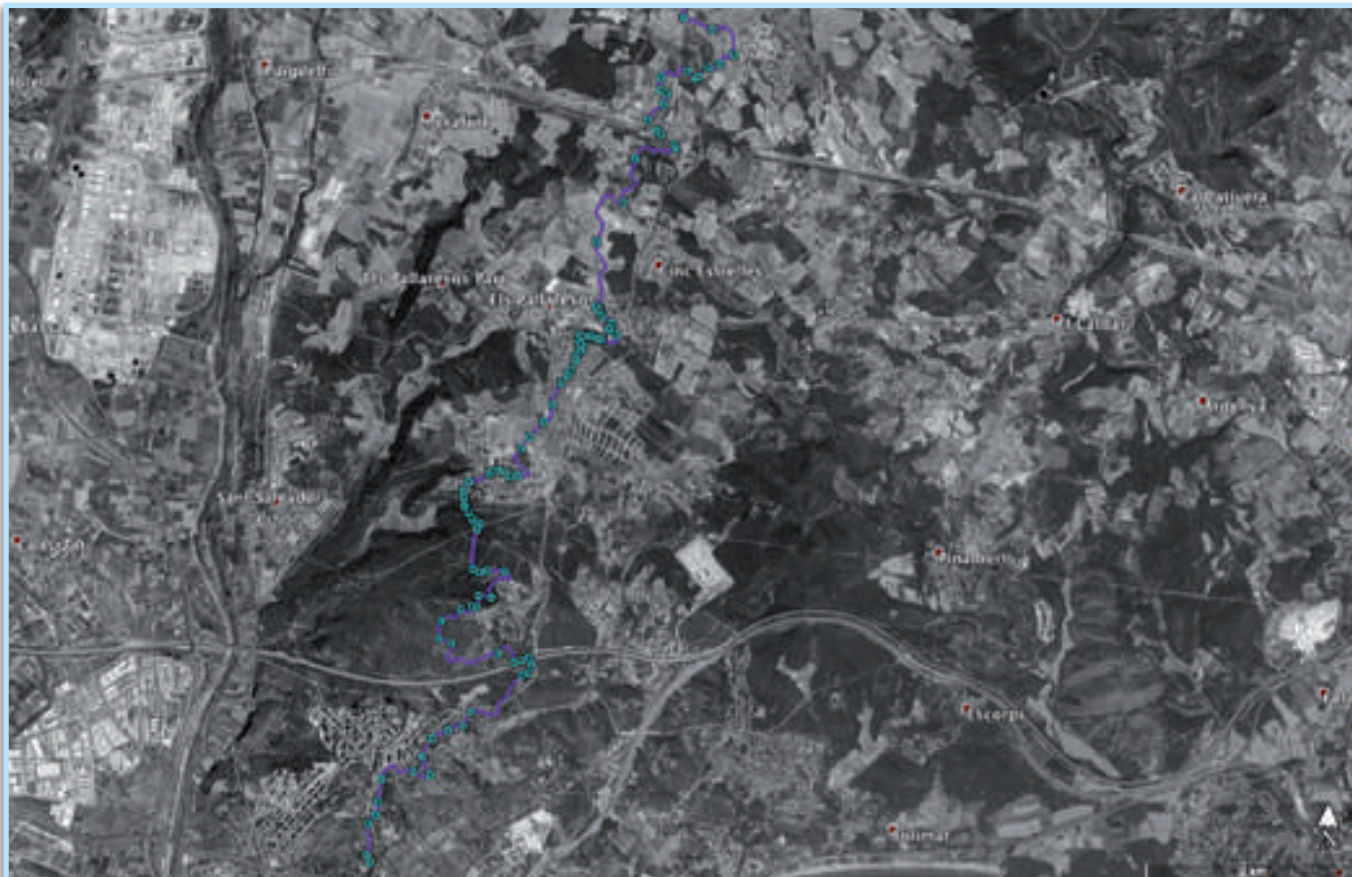
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

La mina de l'Arquebisbe, construïda al segle XVIII (A005), conserva diverses xemeneies o torres, pous de registre, arquetes que assenyalen el canvi de sentit de la conducció, zones de decantació i purgues. Fonamentalment, els registres (anomenats a vegades pous) són de dos tipus: torres cilíndriques del segle XVIII (T-A005) i arquetes paral·lelepípedes del segle XX. Permeten accedir a la conducció en diversos punts.

IMATGE

- Ivan Fernández (ICAC).

BIBLIOGRAFIA

- COMISSIÓ 200 ANYS DE L'ARRIBADA DE L'AIGUA A TARRAGONA. *L'aigua a la història de Tarragona: 200 anys de la seva arribada (1798-1998)*. Tarragona: EMATSA, 1998.
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

P001 POU CARTANYÀ

DADES GENERALS

Tipologia:	pou
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	carrer del Gasòmetre, 42
Coordenades UTM 31N:	352880 / 4552903

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Quan es va edificar el solar l'any 1864 es detectà un pou excavat a la roca que formava part de l'obra hidràulica associada al *cuniculus* de la ciutat. És l'anomenat pou Cartanyà. Se n'excavà íntegrament el farcit fins als 27 m de fondària i gràcies a això es va poder documentar el llac subterrani de la ciutat. Al fons del pou s'hi localitzà una gran cavitat amb restes d'encaixonat de fusta. Interpretacions posteriors han treballat amb la hipòtesi que aquests elements fossin les restes d'un sistema hidràulic que elevés l'aigua del llac fins a les galeries del *cuniculus*. Cal recordar que, a 13 m de fondària respecte de la superfície de l'època, aparegueren altres galeries excavades a la roca que s'han associat al *cuniculus* identificat al solar núm. 32 del mateix carrer (Burés, García i Macias 1998; Macias i Puche, 2004). En el moment de buidar el pou es van recuperar la inscripció RIT 66, exemplars d'estatuària imperial, restes numismàtiques i un conjunt de bronzes d'ús ritual. Segons el parcel·lari del 1857, aquesta troballa se situa al núm. 42 del carrer del Gasòmetre. L'estudi efectuat per Hernández Sanahuja ubica les monedes entre els segles III i V dC, i l'anàlisi del conjunt de bronzes efectuat per J. F. Roig identifica un conjunt de peces litúrgiques utilitzades en algun tipus de sacrifici ritual. Aquestes peces es daten preferentment entre els segles I i III dC. D'aquest sistema també en formaria part la galeria excavada al carrer del Vapor (galeria de la Chartreuse, P002).

IMATGE

- ICAC.

BIBLIOGRAFIA

- BURÉS, L.; GARCÍA, M.; MACIAS, J. M. «Un aquèducte subterrani a Tarragona», *Empúries*, 51 (1998), Girona, 183-196.
- BURÉS, L.; GARCÍA, M.; MACIAS, J. M. «Tarraco Scipionum opus. A Roman Spanish city built on Karst», a: JANSEN, G. C. M. (ed.). *Cura aquorum in Sicilia. Proceedings of the Tenth International Congress on the History of Water Management and Hydraulic Engineering in the Mediterranean Region (Siracusa 1998)*. Leiden, 2000, 79-84.
- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, L.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Tarragona: ICAC, Documenta 5, 2007 (fitxes 464 i 469).

P002 MINA DEL CARRER DEL VAPOR

DADES GENERALS

Tipologia:	pou
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	carrer del Vapor, 4-6
Coordenades UTM 31N:	352700 / 4552741

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Galeria d'aigua excavada a la roca i documentada en una longitud de 30 m. S'ha plantejat que sigui una ramificació del sistema de *cuniculus* conegut des del núm. 32 del carrer del Gasòmetre. També coneguda com mina de la Chartreause.

IMATGE

BIBLIOGRAFIA

- BURÉS, L.; GARCÍA, M.; MACIAS, J. M. «Tàrraco Scipionum opus. A Roman Spanish city built on Karst», a: JANSEN, G. C. M. (ed.). *Cura aquorum in Sicilia. Proceedings of the Tenth International Congress on the History of Water Management and Hydraulic Engineering in the Mediterranean Region (Siracusa 1998)*. Leiden, 2000, 79-84.
- MACIAS, J. M.; PUCHE, J. M. «El cunículus de Tàrraco: tècnica i anàlisi d'una obra amagada». A: *Tàrraco i l'aigua*. Tarragona: MNAT, 2004, 37-50.
- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, L.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Tarragona: ICAC, Documenta 5, 2007 (fitxa 511).

P003 POU D'EN GOMAR

DADES GENERALS

Tipologia:	pou
Període:	medieval

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	muralla del Seminari
Coordenades UTM 31N:	353751.6 / 4553751.8

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

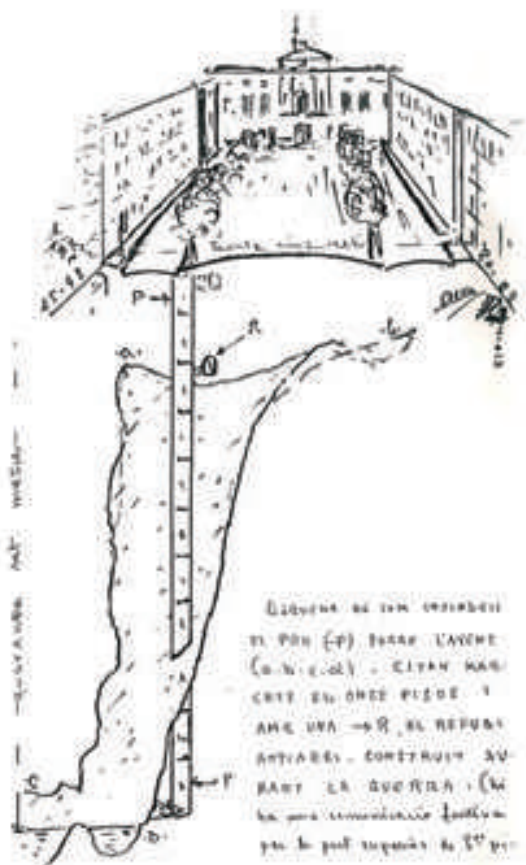
No en consta.

IMATGE

BIBLIOGRAFIA

- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

P004 **POU DE LA PLAÇA DE LA FONT**

DADES GENERALS

Tipologia:	pou
Període:	medieval

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	plaça de la Font
Coordenades UTM 31N:	353551.6 / 4553179

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

S'ordenà construir al segle XIV a la plaça del Corral (actual plaça de la Font). La perforació durà molt de temps degut als estrats rocosos del sòl. El pou que hi havia sota la plaça de la Font està documentat a les Resolucions Consulars del 1375 i fou construït l'any 1369 per ordre de l'arquebisbe Pere de Clasquerí, a petició dels habitants de la zona. Abans, al segle XIII, segons consta al registre del 1276, ja hi havia una cisterna localitzada al mateix corral que satisfeia les necessitats dels pobladors de la «vila nova». Els pocs o nuls recursos que aportaven els altres pous de la ciutat obligaren a reprendre l'excavació del pou, obres que s'allargaren tot el segle XV i de la qual no es van obtenir resultats satisfactoris fins al segle XVI. Així, la plaça passà ser anomenada «de la Font» el 1556. Aquest pou, segons Hernández Sanahuja, emmagatzemava aigua als seus 42 metres de profunditat, organitzat en diferents tramades connectades per escales de gat, però avui se n'ha perdut una gran part per la construcció de l'aparcament soterrat. Tot i així, el que en queda encara és accessible des de l'aparcament. Hi ha un manuscrit del Dr. Aleu dedicat exclusivament a l'estudi d'aquest pou. matakà amb l'escut de Tarragona.

IMATGE

- Superior: dibuix del Dr. M. Aleu. A: ALEU, M. «L'aigua a Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- Inferior: gravat d'Hernández Sanahuja, a: HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. «Historia de Tarragona desde los L'aigua a Tarragona», 1892.

BIBLIOGRAFIA

- ALEU, M. «L'aigua a Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- ALEU, M. «Pou de la Pl. de la Font» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1995.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua: Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

P005 POU BORONAT

DADES GENERALS

Tipologia:	pou
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Coordenades UTM 31N:	351980.6 / 4554835.7

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

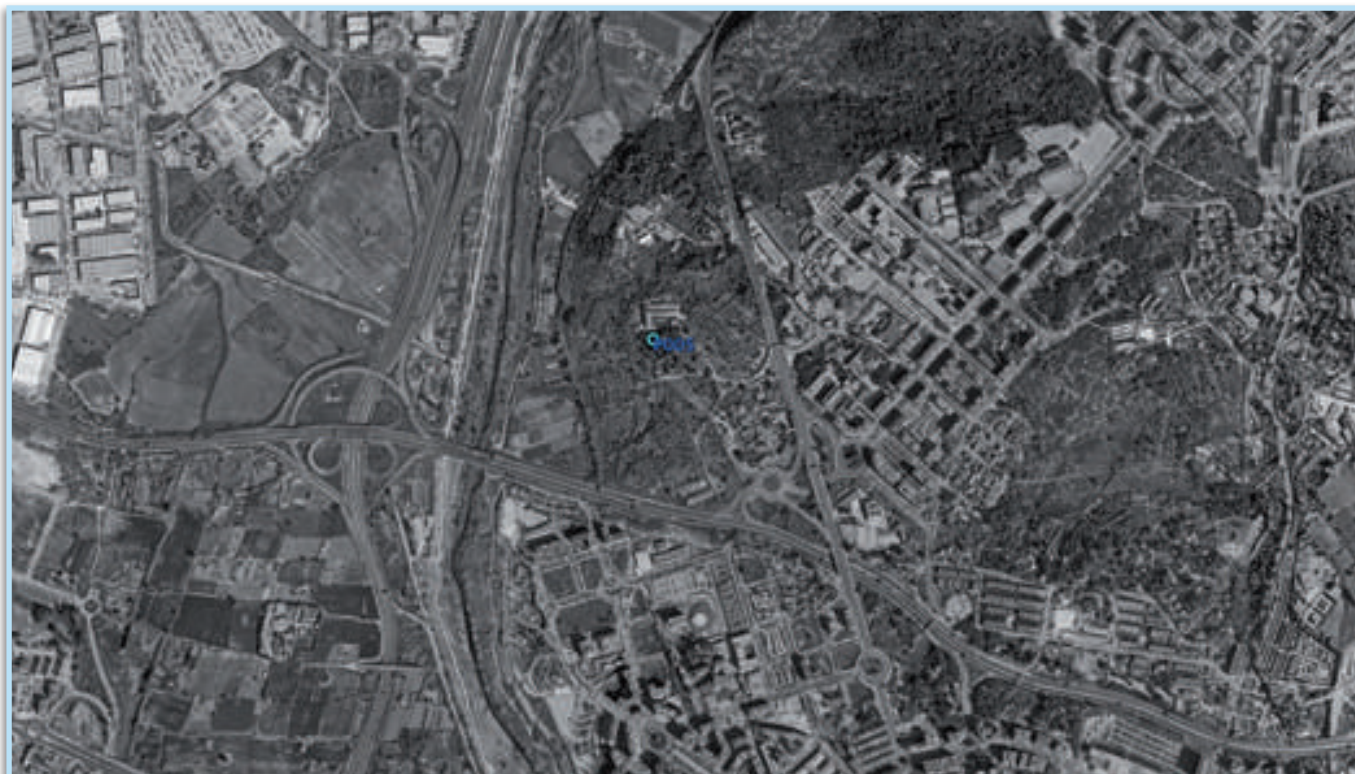

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

E.2. Monitoratge d'afectacions de les activitats properes (vibracions de trànsit rodar, ferrocarrils, activitats industrials).

DESCRIPCIÓ

El pou, propietat de la família Boronat, es localitza a la zona de l'Horta Gran de Tarragona, pròxim al barri de Sant Pere i Sant Pau. Va ajudar a abastir la ciutat de Tarragona durant uns quaranta anys, fins a la construcció del minitransvasament de l'Ebre. Actualment té un ús exclusivament particular, ja que, pel fet de ser de propietat privada, no pot subministrar a la xarxa pública d'abastiment. La zona va ser considerada àrea residencial estratègica per l'Ajuntament de Tarragona i Incasòl el 2010, on les antigues instal·lacions del pou eren recuperades com a equipament i dotacions terciàries.

IMATGE

- Ajuntament de Tarragona <<https://www.tarragona.cat/la-ciutat/noticies/noticies-2010/constitucio-del-consorci-urbanistic-per-desenvolupar-l2019are-pou-boronat-de-tarragona>>.

BIBLIOGRAFIA

- *Pla director urbanístic de les àrees residencials estratègiques de l'àmbit del Camp de Tarragona. Pou Boronat.* Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2000.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua: Història de l'abastament d'aigua a Tarragona.* Tarragona: EMATSA, 1998.

P006 **POU FRANQUÈS DE L'HORTA GRAN**

DADES GENERALS

Tipologia:	pou
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Coordenades UTM 31N:	351411.2 / 4553355

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

No en consta.

IMATGE

- EMATSA.

BIBLIOGRAFIA

- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua: Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

P007 MINA DE LES DUES HORTES

DADES GENERALS

Tipologia:	pou
Període:	medieval, modern i contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	La Canonja
Coordenades UTM 31N:	346623 / 4555022.5

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Mina que regava les dues hortes que formaven part dels municipis de la Canonja i Masricard (prèvia unificació el 1848), situades a la part de ponent, al costat de la riera de la Boella. No es pot precisar amb exactitud l'origen de la mina, tot i que existeixen documents relacionats amb l'aprofitament de l'aigua de la riera d'època medieval. Sí que apareix documentada per primer cop l'existència de la mina el 1689, en relació amb la seva propietat, coneguda aleshores com a mina dels Comuns i amb una llargària d'uns 1.000 m. El 1832, els comuns deixen d'administrar la mina i la cedeixen als regants. És en aquest moment que passa a denominar-se mina de les Dues Hortes, la qual es va ampliant progressivament i s'hi van afegint noves escorrenties d'aigua. Entre 1927 i 1929 se substitueixen bona part dels recs de terra per canalitzacions d'obra amb solera de ciment i parets de totxo. El 1931 la mina s'inscriu definitivament en el Registre de la Propietat.

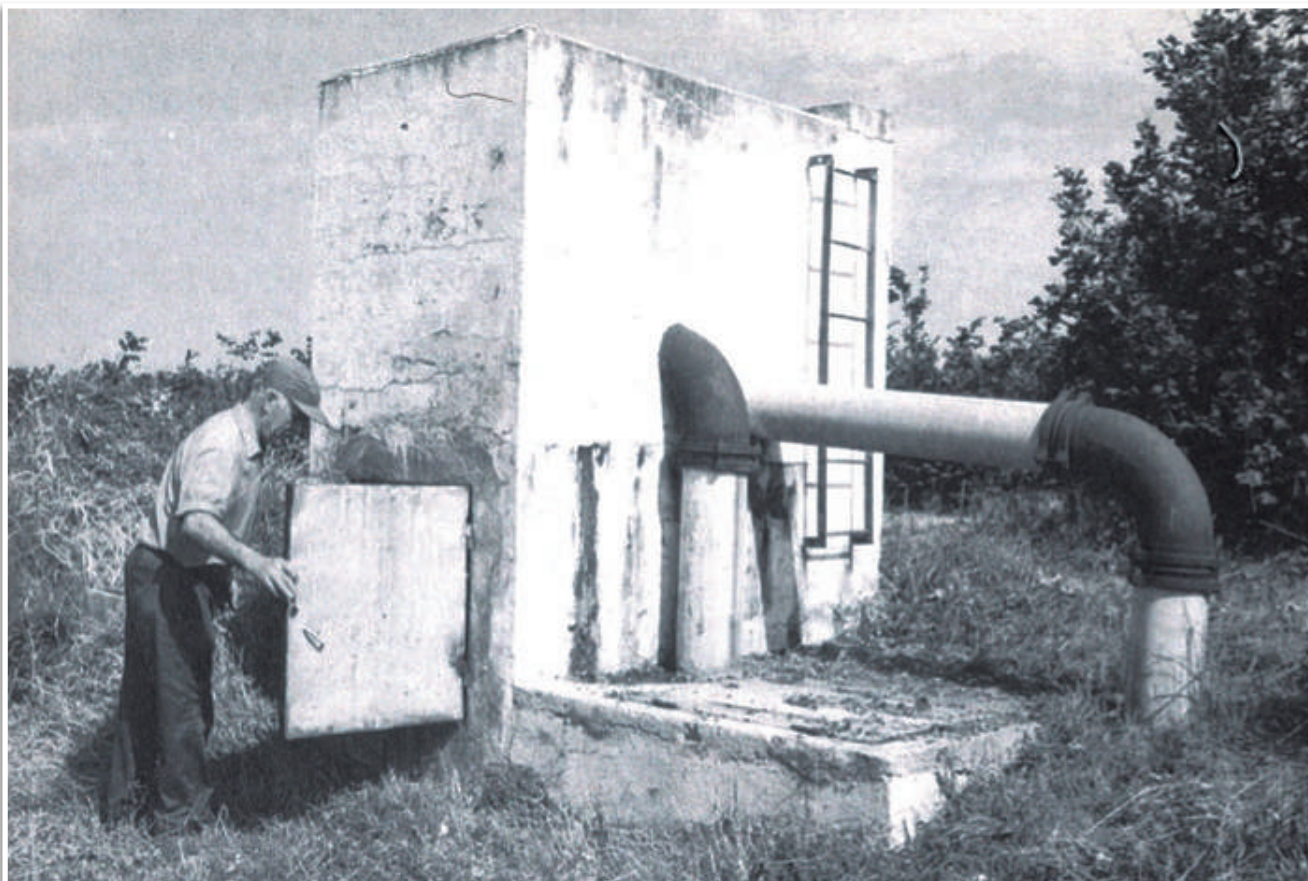
La localització proporcionada en aquest catàleg correspondria a la boca de la mina, segons dades extretes de Llop (1991).

IMATGE

- Superior: EMATSA.
- Inferior: extreta de LLOP, J. (1991).

BIBLIOGRAFIA

- LLOP TOUS, J. *Les mines d'aigua al Camp de Tarragona: La Canonja*. La Canonja: Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, 1991.

P008 MINA DE LA CONCÒRDIA

DADES GENERALS

Tipologia:	pou/mina
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	La Canonja
-----------	------------

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Aquesta mina, de caràcter urbà, rega els petits horts d'algunes cases de la Canonja i subministra aigua a les cisternes de petits particulars, algunes fonts públiques i un rentador públic. Sorgeix a partir de la unificació, el 1872, de dues mines anteriors: la dels Albellons (o de Pérez) i la de les Deveses. Existeix un plànol força actual del traçat de la mina (traçat durant la construcció de l'autopista) on consta amb una longitud d'uns 5.300 m, i on es pot apreciar l'exagerada corba que la mina havia de fer per poder subministrar l'aigua per gravetat al poble.

IMATGE

- extreta de LLOP, J. (1991).

BIBLIOGRAFIA

- LLOP TOUS, J. *Les mines d'aigua al Camp de Tarragona: La Canonja*. La Canonja: Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, 1991.

P009 POU DE LA BOELLA

DADES GENERALS

Tipologia:	pou
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	La Canonja
Adreça:	barranc de la Boella

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Josep Llop i Tous menciona al llibre *Les Mines d'aigua al Camp de Tarragona: La Canonja* (1991) l'existència d'un pou vinculat al barranc de la Boella, coincidint amb la zona on actualment s'hi ubica un restaurant-hotel. En la mateixa zona s'hi ubica el jaciment arqueològic del barranc de la Boella, on s'han descobert alguns indicis dels primers pobladors del continent europeu i que provaria l'existència d'activitat humana a la zona des de fa segles. Però més enllà de la referència que en fa Llop i Tous, no s'han obtingut més dades sobre aquest pou i, per això, no s'ha pogut incloure al catàleg informació exacta sobre la ubicació del pou o el seu estat de conservació, ni se n'ha pogut obtenir cap imatge.

BIBLIOGRAFIA

- LLOP Tous, J. *Les mines d'aigua al Camp de Tarragona: La Canonja*. La Canonja: Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, 1991.

CATÀLEG

Dels elements patrimonials relacionats amb el cicle integral de l'aigua

P010 MINA DE LA BASSA FONDA

DADES GENERALS

Tipologia:	mina
Període:	no consta (possiblement modern)

LOCALITZACIÓ

Municipi:	La Canonja
Adreça:	no consta

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Josep Llop i Tous, al llibre *Les Mines d'aigua al Camp de Tarragona: La Canonja* (1991), menciona, entre d'altres, l'existència de dues mines d'aigua anomenades *Mina de la Bassa Fonda* i *Mina Estrella*. Tot i així, la ubicació i existència d'aquestes mines no ha pogut ser corroborada i no se n'ha trobat altra referència. Per això, el catàleg no inclou la ubicació exacta de la mina ni la informació sobre el seu estat de conservació o interès patrimonial. Tot i així, molt possiblement la mina de la Bassa Fonda, o si més no el seu traçat, tingui relació amb la ubicació de l'actual carrer de la Bassa Fonda del municipi de La Canonja.

BIBLIOGRAFIA

- LLOP Tous, J. *Les mines d'aigua al Camp de Tarragona: La Canonja*. La Canonja: Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, 1991.

CATÀLEG

Dels elements patrimonials relacionats amb el cicle integral de l'aigua

P011 MINA ESTRELLA

DADES GENERALS

Tipologia:	mina
Període:	no consta (possiblement modern)

LOCALITZACIÓ

Municipi:	La Canonja
Adreça:	no consta

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Josep Llop i Tous, al llibre *Les Mines d'aigua al Camp de Tarragona: La Canonja* (1991), menciona, entre d'altres, l'existència de dues mines d'aigua anomenades *Mina de la Bassa Fonda* i *Mina Estrella* a La Canonja. Tot i així, la ubicació i existència d'aquestes mines no ha pogut ser corroborada i no se n'ha trobat altra referència. Per això, el catàleg no inclou la ubicació exacta de la mina ni la informació sobre el seu estat de conservació o interès patrimonial.

BIBLIOGRAFIA

- LLOP Tous, J. *Les mines d'aigua al Camp de Tarragona: La Canonja*. La Canonja: Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, 1991.

CATÀLEG

Dels elements patrimonials relacionats amb el cicle integral de l'aigua

P012 MINA PROTECTORA P-II

DADES GENERALS

Tipologia:	pou/mina
Període:	contemporani

LOCALITZACIÓ

Municipi:	La Canonja
Coordenades UTM 31N:	351767.2 / 4555857.6

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

No en consta.

IMATGE

- EMATSA.

BIBLIOGRAFIA

- LLOP TOUS, J. *Les mines d'aigua al Camp de Tarragona: La Canonja*. La Canonja: Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, 1991.

M001 MOLÍ DE MASCARÓ

DADES GENERALS

Tipologia:	molí
Període:	medieval

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Coordenades UTM 31N:	351920 / 4556581

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

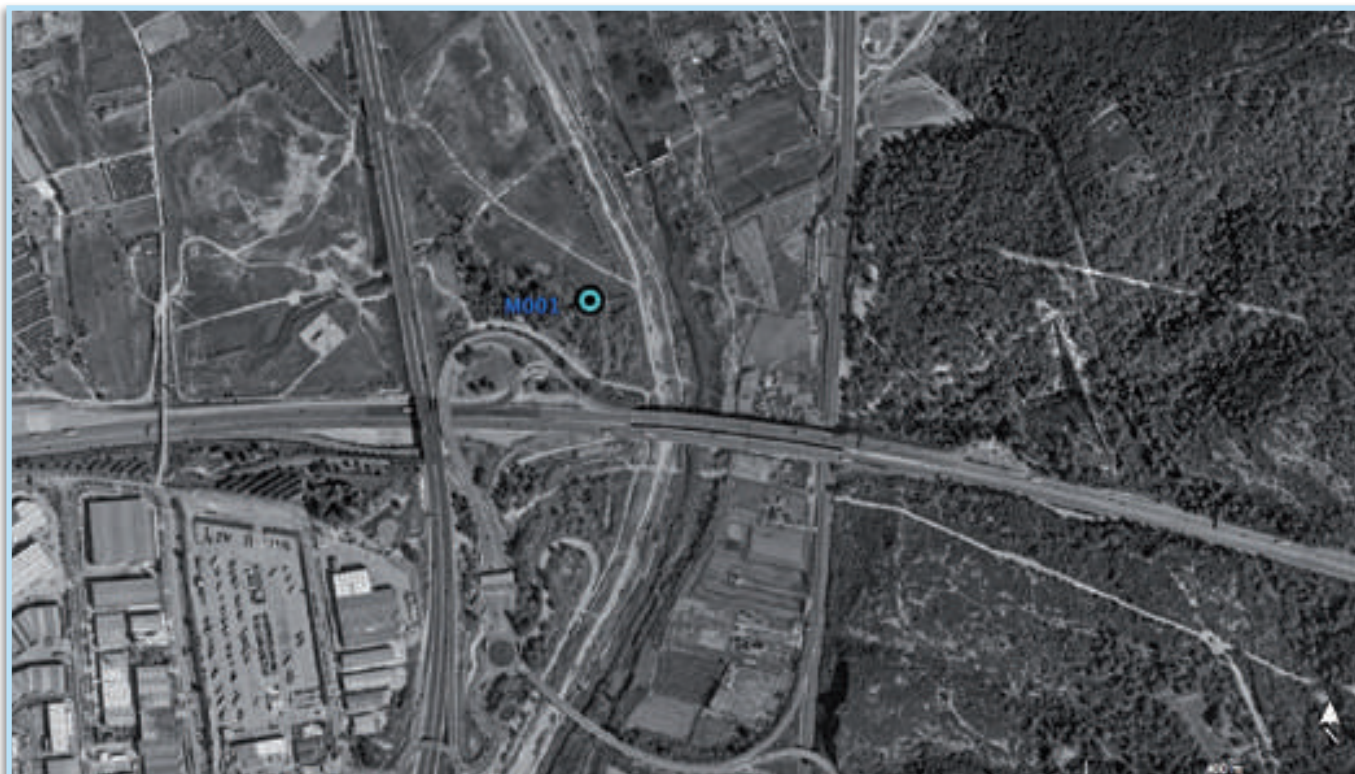
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

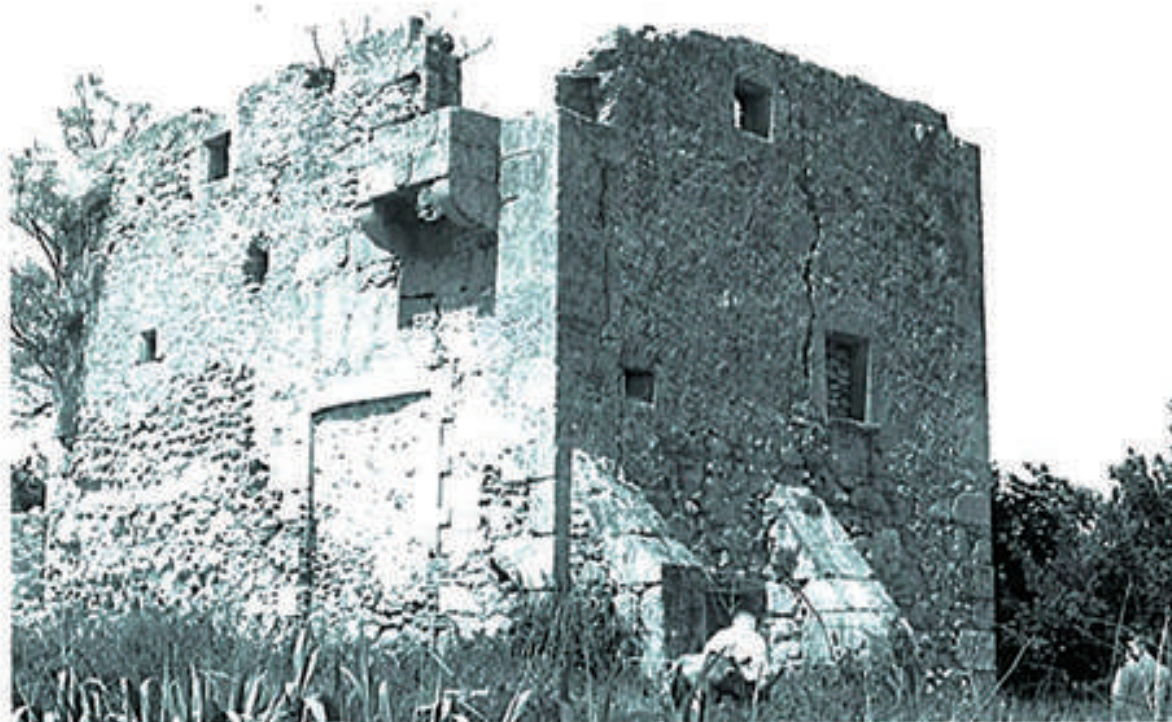
Els molins de Tarragona originats en època medieval es van ubicar en dues zones diferents: a la part nord de l'horta de Tarragona, com és el cas del molí del Mas de Mascaró i el molí de l'Horta, al final del rec Major, tocant al port. Del molí de Mascaró se'n conserva l'estructura amb elements de fortificació, localitzat a prop de l'actual AP-7. A la seu de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense (RSAT) se'n conserva la llinda del matabà amb l'escut de Tarragona.

IMATGE

- Superior: aportada per Jordi López (ICAC).
- Inferior: fotografia històrica (Arxiu Valentines, RSAT).

BIBLIOGRAFIA

- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua: Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

67.- El Molinet. Restes del molí medieval fortificat situat sota el Mas dels Frares / Mas Escofet, on s'observen dos escuts de la ciutat.

M002 MOLÍ DE L'HORTA

DADES GENERALS

Tipologia:	molins
Període:	medieval

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Coordenades UTM 31N:	351413 / 4555341

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

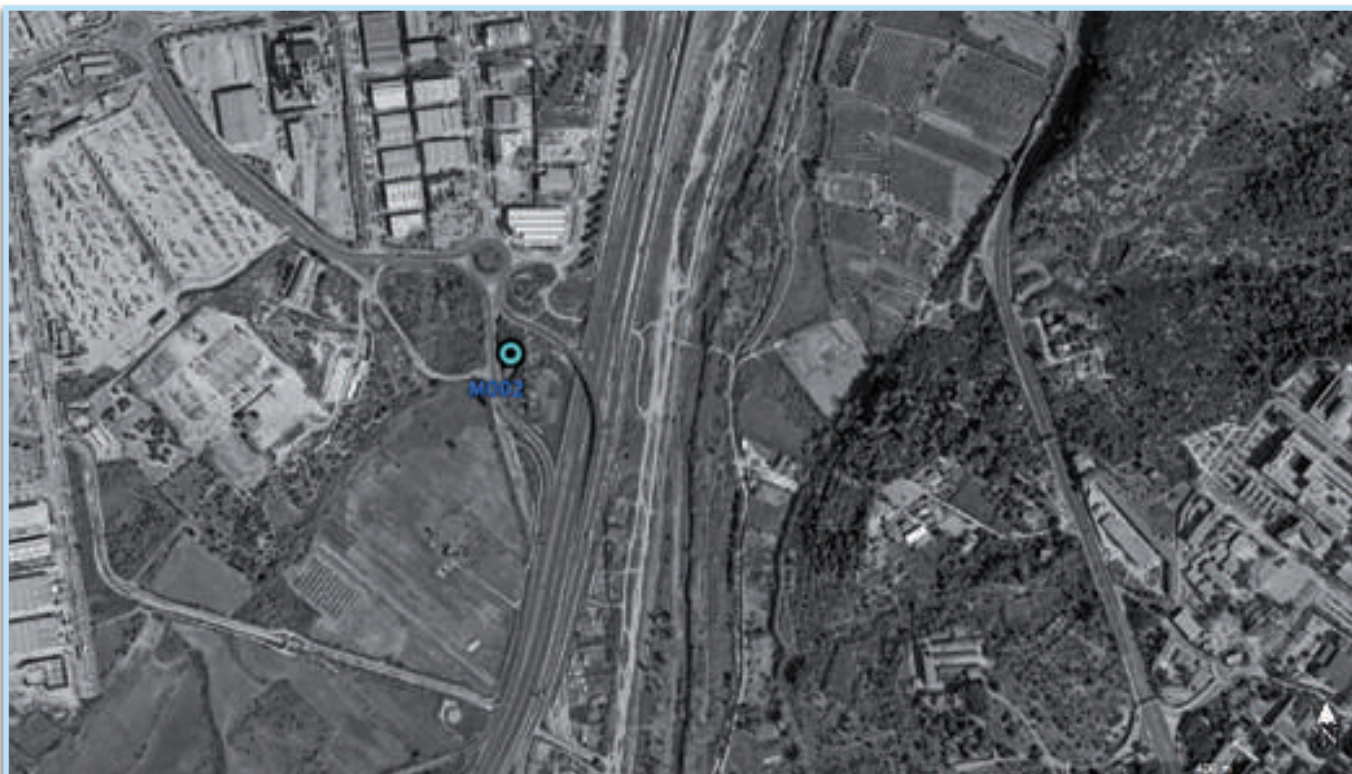
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Els molins de Tarragona originats en època medieval es van ubicar en dues zones diferents: a la part nord de l'horta de Tarragona, com és el cas del molí del Mas de Mascaró i del molí de l'Horta, i al final del rec Major, tocant al port. El molí de l'Horta fou un molí medieval del qual encara es conserva l'estructura, pròxima a l'actual entrada al polígon industrial Riu Clar.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua: Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

M003 MOLINS DEL PORT

DADES GENERALS

Tipologia:	molí
Període:	medieval

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	carrer de Castanyos amb carrer de Sant Miquel
Coordenades UTM 31N:	352733.5 / 4552725.5

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Els molins de Tarragona originats en època medieval es van ubicar en dues zones diferents: a la part nord de l'horta de Tarragona i al final del rec Major, tocant al port. La ubicació d'aquests últims és deguda a l'aprofitament del pendent per obtenir més força en el cabal d'aigua provinent del rec Major. En època moderna s'hi construí la Farinera.

IMATGE

BIBLIOGRAFIA

- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

M004 MOLÍ DEL PAS

DADES GENERALS

Tipologia:	molí
Període:	medieval i modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Coordenades UTM 31N:	362495 / 4555830

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIL (B.2)
------------	-------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

El molí està situat just on hi ha el pont per sobre del Gaià, a l'esquerra de la carretera N-340, anant de Tarragona a Altafulla. Segons J. M. Casas, es tracta d'un molí d'origen medieval amb referències des del segle XIV. Segurament sobre l'antiga construcció es va aixecar, en el segle XVIII o XIX, l'immoble actual. Es tracta d'un gran edifici, ja que el molí està inclòs en una gran masia, amb pis superior i d'uns 300 m² per planta. A part, hi ha molts annexos posteriors. L'edificació està feta de carreus, maçoneria i tàpia. L'estat general de la planta baixa és bo, però el primer pis està en més mal estat. Era un molí de dues moles, que funcionava mitjançant l'aigua de la bassa del costat del molí. La maquinària està en molt bon estat, ja que hi queda una mola i bona part de l'altra.

IMATGE

- Superior i inferior: Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.

M005 MOLÍ DE FORTUNY

DADES GENERALS

Tipologia:	molí/farga
Període:	medieval

LOCALITZACIÓ

Municipi:	El Catllar
Coordenades UTM 31N:	360813.9 / 4559307.8

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

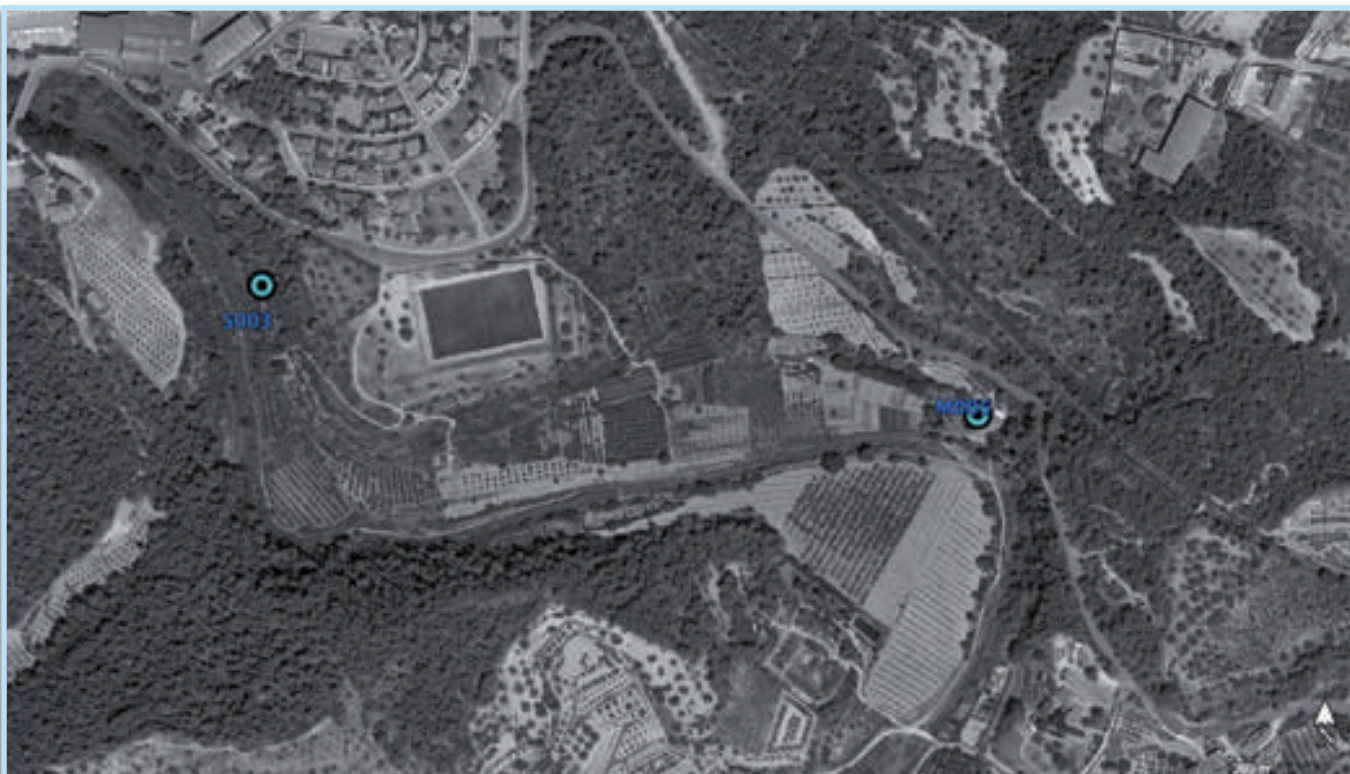
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

La primera documentació del molí data del segle XII. Al segle XVI se li atribueix el nom de molí de Fortuny, nom que ha perdurat fins a l'actualitat, tot i que es pot trobar també com a molí Cortadas degut al seu nou ús com a casa de turisme rural.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

M006 MOLÍ FARINER DEL CATLLAR

DADES GENERALS

Tipologia:	molí/farga
Període:	medieval

LOCALITZACIÓ

Municipi:	El Catllar
Coordenades UTM 31N:	359661.3 / 4560044.1

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BIL
------------	------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Molí fariner al costat de la fàbrica de paper (M007). Documentat per primer cop al segle XIV, segurament anterior. Volta apuntada de carreus, dues plantes. Queden les traces d'on hi havia les moles.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- FUENTES I GASÓ, Manuel M. *El Castell, Vila i Terme del Catllar: Segles XII-XVIII*. El Catllar: Ajuntament del Catllar, 1999.
- *Inventari del Patrimoni fluvial del riu Gaià* <<https://terresdelgaia.omeka.net/>>.

M007 FÀBRICA DE PAPER

DADES GENERALS

Tipologia:	molí/farga
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	El Catllar
Coordenades UTM 31N:	359661.3 / 4560044.1

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BIL
------------	------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Al costat del molí del Catllar (M006), i integrant-ne l'estructura (d'època medieval), es construí la Fàbrica de Paper al segle XVIII (1745). Edifici de tres plantes, amb habitatges per a treballadors i xemeneia. Es converteix en fàbrica de paper continu el 1845, quan es construeix també una colònia obrera. El 1860 s'hi edifica com a complement una nova fàbrica. Posteriorment, a inicis del segle XX es converteix en una fàbrica de sacs de jute i una vaqueria.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- FUENTES I GASÓ, Manuel M. *El Castell, Vila i Terme del Catllar: Segles XII-XVIII*. El Catllar: Ajuntament del Catllar, 1999.
- *Inventari del Patrimoni fluvial del riu Gaià* <<https://terresdelgaia.omeka.net/>>.

M008 LA FARGA DEL CATLLAR

DADES GENERALS

Tipologia:	molí/farga
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	El Catllar
Coordenades UTM 31N:	359791.7 / 4559959.9

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BIL
------------	------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Mas de dues plantes i golfes que es troba al costat de la Fàbrica de Paper del Catllar (M007) i del molí fariner d'època medieval (M006). Es construí al segle XVI per a la fosa de barres de ferro per fer claus. Al segle XVIII deixa de funcionar i es converteix en masia.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- FUENTES I GASÓ, Manuel M. *El Castell, Vila i Terme del Catllar: Segles XII-XVIII*. El Catllar: Ajuntament del Catllar, 1999.
- *Inventari del Patrimoni fluvial del riu Gaià* <<https://terresdelgaia.omeka.net/>>.

S001 SÍNIA DEL RULLET

DADES GENERALS

Tipologia:	sínia
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	El Catllar
Coordenades UTM 31N:	360006.2 / 4560227.8

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

No en consta.

IMATGE

BIBLIOGRAFIA

No en consta.

S002 SÍNIA DE LA CASETA DEL SILVESTRE

DADES GENERALS

Tipologia:	sínia
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	El Catllar
Coordenades UTM 31N:	359513.4 / 4560187.9

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	--------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Sínia vinculada al torrent de la Farga. Quedà en desús per falta d'aigua, motiu pel qual s'intentà la construcció d'una mina fins al rec que no va arribar a prosperar (la construcció topà amb una pedra).

IMATGE

BIBLIOGRAFIA

No en consta.

S003 SÍNIA DEL CLOS BORONAT

DADES GENERALS

Tipologia:	sínia
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	El Catllar
Coordenades UTM 31N:	360141.3 / 4559431.1

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	no en consta
------------	---------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

No en consta.

IMATGE

- Josep Zaragoza.

BIBLIOGRAFIA

No en consta.

G001 POU DE GLAÇ DEL CATLLAR

DADES GENERALS

Tipologia:	pou de glaç
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	El Catllar
Adreça:	carrer de la Quintana del Castell
Coordenades UTM 31N:	359437.2 / 4559589.3

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BIL
------------	------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Pou de glaç integrat en el conjunt del castell i museïtzat. Fou construït l'any 1687. La mida originària era de 9 m d'alçada i 8,50 m de diàmetre, i actualment té una alçada d'11,50 m. És un dels pous de glaç construïts a una cota més baixa de Catalunya, a 45 m sobre el nivell del mar. Es deixà d'utilitzar per la pujada de la temperatura local a finals del segle XVIII.

IMATGE

- Josep Zaragoza, Pou de Glaç del Catllar, Inventari del Patrimoni fluvial del riu Gaià. <<http://terresdelgaia.omeka.net/items/show/110>>.

BIBLIOGRAFIA

- FUENTES I GASÓ, Manuel M. *El Castell, Vila i Terme del Catllar: segles XII-XVIII*. El Catllar: Ajuntament del Catllar, 1999.
- Inventari del Patrimoni fluvial del riu Gaià <<http://terresdelgaia.omeka.net/items/show/110>>.

T-A005 TORRES DE LA MINA DE L'ARQUEBISBE

DADES GENERALS

Tipologia:	torre/respirall
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona, el Catllar, els Pallaresos i altres
-----------	--

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIL (B.1)
------------	------------

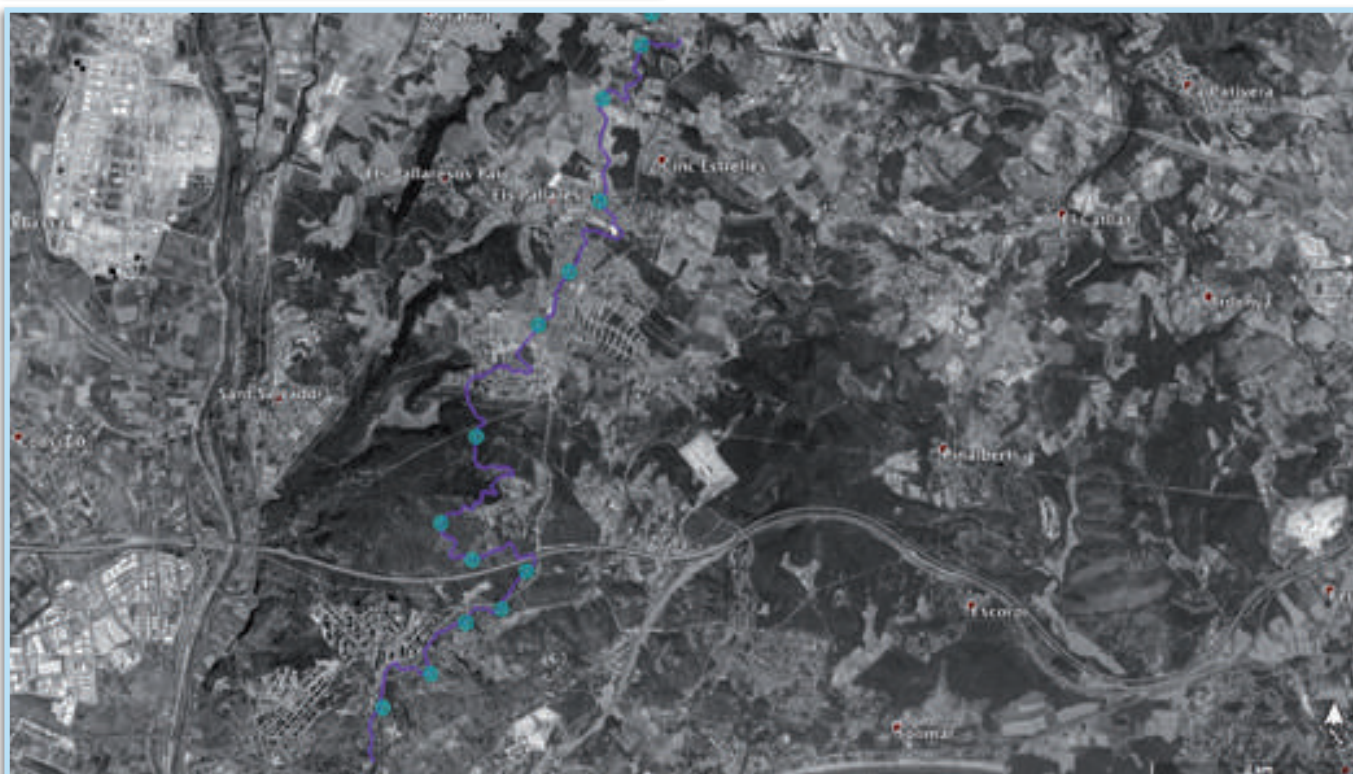
INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

La mina de l'Arquebisbe, construïda al segle XVIII (A006), conserva diverses xemeneies o torres, pous de registre, arquetes que assenyalen el canvi de sentit de la conducció, zones de decantació i purgues. Aquestes torres, també anomenades respiralls, permeten la ventilació de la conducció, i en total se'n conserven 58 al llarg de tot el recorregut de la mina, des de Puigpelat fins a Tarragona. Són elements de forma cilíndrica d'uns 3 m d'alçada coronada per un cos troncocònic. No totes les torres tenen exactament les mateixes proporcions ni elements: les alçades poden variar fins a un metre, i la base sembla que en diversos casos s'aproxima més a un oval que a un cercle. Són construccions originalment de pedra; actualment moltes es troben arrebossades amb morter de ciment, i han patit el pas del temps, sobretot a la part de la coronació. Les torres més ben conservades, on es pot apreciar la part superior, són: la torre 19 (Vallmoll), la torre 56 (zona de Terres Cavades, a Tarragona) i la torre 58 (Tarragona).

IMATGE

- Ivan Fernández (ICAC).

BIBLIOGRAFIA

- COMISSIÓ 200 ANYS DE L'ARRIBADA DE L'AIGUA A TARRAGONA. *L'aigua a la història de Tarragona: 200 anys de la seva arribada (1798-1998)*. Tarragona: EMATSA, 1998.
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua: Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

T001 TORRE DE LES AIGÜES

DADES GENERALS

Tipologia:	torre/respirall
Període:	modern

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	pla de Palau
Coordenades UTM 31N:	353671.4 / 4553506

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIL (B.1)
------------	-------------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Punt d'arribada de la mina de l'Arquebisbe a Tarragona quan tenia el punt final a la Part Alta de Tarragona. Es tracta d'una estructura de planta quadrangular adossada al mur, amb un registre a la part superior i coronada per una teulada. Actualment es troba en desús, ja que la mina només abasteix fins als dipòsits de l'Oliva.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- COMISSIÓ 200 ANYS DE L'ARRIBADA DE L'AIGUA A TARRAGONA. *L'aigua a la història de Tarragona: 200 anys de la seva arribada (1798-1998)*. Tarragona: EMATSA, 1998.
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOUS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua: Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, 1998.

T002 TORRE DE L'AIGUA DEL PASSEIG TORROJA

FOTOGRAFIA NO DISPONIBLE

DADES GENERALS

Tipologia:	torre/respirall
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	Tarragona
Adreça:	passeig de Torroja, 1
Coordenades UTM 31N:	353677 / 4553544

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BCIL (B.1)
------------	------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Situació d'una possible torre d'aigua (*castellum aquae*), ja destruïda, procedent de la muntanya de l'Oliva. No obstant, presenta dubtes en relació amb la seva cota superior i posició, així com amb les dades de l'*specus* del Camp de Mart (C005).

IMATGE

BIBLIOGRAFIA

- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.

T003 TORRE DE L'AGULLA

DADES GENERALS

Tipologia:	torre/respirall
Període:	romà

LOCALITZACIÓ

Municipi:	El Catllar
Coordenades UTM 31N:	359591.2 / 4559780.7

DADES PATRIMONIALS

Protecció:	BIL
------------	------------

INTERÈS PATRIMONIAL

ESTAT DE CONSERVACIÓ

ACCIONS RECOMANADES:

DESCRIPCIÓ

Torre d'equilibri o compensació que serveix per reduir la pressió de l'aigua d'una conducció i per controlar-ne la quantitat que hi passa. Es tracta d'una construcció massissa de diàmetre aproximat d'1,5 m i una alçada de quasi 13 m. A la base s'hi aprecien restes d'un dipòsit de *signinum*. De datació dubtosa.

IMATGE

- Anna Ferré (ETSA-URV).

BIBLIOGRAFIA

- Inventari del Patrimoni fluvial del riu Gaià < <https://terresdelgaia.omeka.net/>>.

BIBLIOGRAFIA

CATÀLEG

Dels elements patrimonials relacionats amb el cicle integral de l'aigua

Pla per a la protecció, estudi i difusió del patrimoni històric vinculat a la captació i portada de l'aigua als municipis de [Tarragona](#), [La Canonja](#), [El Catllar](#) i [Els Pallaresos](#).

- ALEU, M. «Les fonts de Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
 - «L'aigua a Tarragona» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
 - «Pou de la Pl. de la Font» [manuscrit]. Arxiu RSAT, 1986.
- BENAIGES, J.; CALLE, R. *Tarragona, segle XX. A través de les postals. Núm. 3: Casc Antic*. Tarragona: Societat filatèlica i numismàtica de Tarragona, 1991.
- BERMÚDEZ, A.; PALAU, R.; PUJANTE, P.; FLANDES, E.; ESCODA, C.; PARRA, P.; ROVIRA, J. *Estructuras romanas en el jardín de la residencia Mare de Déu de la Mercè (Tarragona)*. Publicacions de la Diputació de Tarragona. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1989.
- BLAY, J.; ANTON, S. *El patrimoni de molins de la demarcació de Tarragona: Anàlisi i estratègies d'intervenció*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2001.
- BOSCH, F.; MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, A.; TEIXELL, I. «La transformació urbanística de l'acròpolis de Tarragona». A: GURT, J. M.; RIBERA, A. (coord.). *VI Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Monografies de la Secció Històrico-Arqueològica, IX, 2005.
- BURÉS, L.; GARCIA, M.; MACIAS, J. M. «Un aqüeducte soterrani a Tarragona». *Empúries* 51, 1998, Girona.
- BURÉS, L.; GARCÍA, M.; MACIAS, J. M. «Tarraco Scipionum opus. A Roman Spanish city built on Karst». A: JANSEN, G. C. M. (ed.). *Cura Aquarum in Sicilia. Proceedings of the Tenth International Congress on the History of Water Management and Hydraulic Engineering in the Mediterranean Region (Siracusa 1998)*. Leiden: Peeters Publishers, 2000, 79-84.
- COMISSIÓ 200 ANYS DE L'ARRIBADA DE L'AIGUA A TARRAGONA. *L'aigua a la història de Tarragona: 200 anys de la seva arribada (1798-1998)*. Tarragona: Aigües de Tarragona EMATSA, 1998.
- COMPANYYS I FARRERONS, I. *La Boella: Un enclavament històric*. La Canonja: Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, 2016.
- CORTÉS, R.; GABRIEL, R. *Tarraco: recull de dades arqueològiques*. Barcelona: Editorial PPU, 1985.
- EMATSA <<https://www.ematsa.cat/la-teva-aigua/cicle-urba/captacio/>>.
- FUENTES I GASÓ, MANUEL M. *El Castell, Vila i Terme del Catllar: Segles XII-XVIII*. El Catllar: Ajuntament del Catllar, 1999.
- GALÁN, J. *Centenario del abastecimiento de aguas: Memoria*. Tarragona, 1899.
- Inventari del Patrimoni fluvial del riu Gaià <<https://terresdelgaia.omeka.net/>>.
- LLOP TOSUS, J. *Les mines d'aigua al Camp de Tarragona: La Canonja*. La Canonja: Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, 1991.
- LÓPEZ VILAR, J.; GOROSTIDI, D. «Aqua Augusta a Tarraco?». A: LÓPEZ VILAR, J. (ed.). *Actes del 2on Congrés Internacional d'Arqueologia i Món Antic. August i les províncies occidentals. 2000 aniversari de la mort d'August*. Tarragona: Fundació Privada Mútua Catalana, Col·lecció Tarraco Biennal, vol. 2, 251-255.
- MACIAS, J. M.; FIZ, I.; PIÑOL, LL.; MIRÓ, M. T.; GUITART, J. (dir. científics). *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Col·lecció Documenta, 5. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2007.
- MACIAS, J. M.; PUCHE, J. M. «El cuniculus de Tàrraco: tècnica i anàlisi d'una obra amagada». A: *Tàrraco i l'aigua*. Tarragona: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona: MNAT, 2004, 37-50.
- MESAS TORRONTERAS, I. «Los acueductos romanos de Tarraco: cronología y nuevos tramos». A: LÓPEZ VILAR, J. (ed.). *Actes del 2on Congrés Internacional d'Arqueologia i Món Antic. August i les províncies occidentals. 2000 aniversari de la mort d'August*. Tarragona: Fundació Privada Mútua Catalana, Col·lecció Tarraco Biennal, vol. 2, 245-250.
- MIRALLES, R.; PUJOL, A.; PUJOL, A. *Josep M. Pujol de Barberà a Tarragona (1897-1949): L'arquitecte i l'espai*. Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, 2019.

- OLIVÉ, J. M. *Tarragona a través del temps*. Tarragona: Impremta Catalunya, 1984.
- ORTUETA, E. de. *La conquesta de l'aigua a Tarragona: Proveïments i vessaments*. Tarragona: Arola Editors, 2002.
- POUM TARRAGONA. *Catàleg de béns a protegir: Patrimoni Cultural*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 2013.
- REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE; MESALLES NALDA, F.; TOS GOMÀ-CAMPS, J. *El món de l'aigua: Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*. Tarragona: EMATSA, Empresa Municipal Mixta d'Aigües de Tarragona SA, 1998.
- REMOLÀ, J. A.; POCIÑA, C. A. «La "Font dels Lleons" (Tarragona)». A: COSTA, A.; PALAHÍ, LL.; VIVÓ, D. (coords.) *Aquae Sacrae: Agua y sacralidad en la Antigüedad*. Girona: Universitat de Girona, Institut de la Recerca Històrica, 2011, 181-191.
- ROVIRA SORIANO, J. «La gran cisterna», *La Vanguardia* (dijous, 5 abril 2012).
- SÁNCHEZ REAL, J. *Molino papelero en Tarragona*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Berenguer IV (1974).
- SÁNCHEZ REAL, J.; PUJANTE, P.; PALAU, R. «Datos para el estudio de los acueductos romanos de Tarragona». *Quaderns d'Història Tarraconense*, XIII. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1994, 105-136.

